

Тема: Об'єкти

Боротьба
за чужу душу

Тарас-фотограф-поет

Про образи
„в кишені“

Частина життя
на чорно

(Донецька)
Партія Регіонів

Києву нема
чим непокоїтись

Тарас Прохасько:
Бо війна війною...

Американці в глухому закутку

➤ Чехія – звичайна глушина. Живе собі своїм життям, так само, як, скажімо, Австрія, але та принаймні має Відень, де розміщені штаб-квартири бодай якихось світових організацій на кшталт ООН. У Празі ж заснувати штаб-квартиру не виявив бажання ніхто, крім Вацлава Клауса, який і сам радо став би світовим політиком, однак цю квоту для чеської нації на наступних тисячу років уже вичерпав Вацлав Гавел. Тому події в Чехії не набувають загальносвітової ваги і за масштабом залишаються явищами місцевого значення. Бо ж хіба доростає до сенсації казус із віце-прем'єром, нездатним пояснити, звідки в нього взялося пів мільйона чеських (наголошую: чеських!) крон? Тобто сума, яка, мабуть, не дотягує навіть до піврічних хабарницьких доходів середнього українського урядовця. Чи курйоз із мером Праги, який подається у двомісячну відпустку долати вершину Еверест, хоча наврод чи подолає. А коли з важливою інформацією вже зовсім сутужно – ситуацію завжди рятують проблеми зі снігом на автобані між Прагою і Брно, єдиними великими містами Чехії. Причому для Брно означення „велике місто” – навіть завеликий аванс. Просто нудна провінція.

Та час від часу все ж трапляються моменти, коли Чехія функціонує як повноцінний елемент світової історії, або принаймні чехи так вважають. До таких моментів чехи відносять події на Білій горі – не надто масштабна сутичка, та, на думку чехів, саме з неї почалася Тридцятилітня війна. Ми також переконані, що не пройшов повз увагу світу Мюнхенський договір 1938 року, та й нацистська окупація (властиво, анексія) Чехії також. Очевидним для нас видається і те, що Друга світова війна закінчилася не падінням Берліна, а визволенням Праги.

Насправді ж світ знає про Мюнхен передусім з огляду на олімпіаду, нацистській окупації Чехії в історичних книгах відведено півтора рядка, а „ви-воювання” Праги взагалі відбулося після капітуляції Німеччини.

Однак нарешті Чехія насправді опинилася в світовій політиці! На південний захід від Праги стоятиме один радар! І щоби чеські бомжі чи цигани не розібрали його на запчастини й не продали, його охоронятиме триста американських вояків! Не відомо лише, з яких причин американці не захотіли розмістити в Чехії набагато цінніший протиракетний щит, і чому для нього вибрано Польщу. Не зовсім зрозумілий такий вибір і для німців. Звичайно – розмірковують німці, – в Польщі менше циганів, зате там – сорок мільйонів поляків! А американці збираються вислати туди всього шістсот вояків – може не вистачити.

І аби мала світова преса про що писати, почали ми двійко халупок називати „американськими військовими базами”. Для американців такі дислокації – звична рутинна. Мабуть тому і до Варшави, і до Праги вони подали заяву на дозвіл будувати бази із заздалегідь сформульованою позитивною відповіддю. Точнісінько так, як звикли залагоджувати подібні справи в Панамі, Гуатанамі та інших бананових республіках.

На жаль, ані в Чехії, ані в Польщі банани – без огляду на глобальне потепління – ще не ростуть, а тому Варшава вголос, а Прага тихцем образилися. І почали висувати умови. Поляки запросили двостороннього союзного договору, який охороняв би їх перед Росією та Німеччиною. А до цього – протиракетну систему „Патріот”, позаяк старі советські протиракетні скоро вже перестануть літати, і доведеться купувати нові. То ж чи не краще їх просто отримати від американців задурно?

Ми, чехи, ще не сказали, чого хочемо. Нам достатньо, що після довгих років глухого забуття ми знову фігуруємо в світових медіа. Навіть Путін про чехів згадав, а у Вашингтоні чеський президент не лише дістався аж до віце-президента, але й був обдарований кількогадинною увагою батька нинішнього президента США. Чеські газети невтомно публікують кожну погрозу кожного російського генерала і аж умлівають від усвідомлення, що росіянам не шкода витратити на нас ядерну зброю. Військові експерти, які з огляду на майже неіснуючу чеську армію нудяться без роботи, вираховують, якою мірою один „чеський” радар та десяток „польських” протиракетних комплексів змінять світовий військовий баланс, і як ми з цим добром увійдемо в історію.

От тільки б американці не передумали з тими базами, інакше Чехії знову доведеться чекати свого історичного шансу ще сто наступних років.

Лубош Палата

Тарас Куцинський, з архіву
Алени Куцинської

вдома на чужині

- 6 Ростислав Крамар
Бендера – друг поляків
- 7 Петро Тима
Останні Свідки
- 8 Петро Тима: „Ми стали свідками флірту
з крайніми колами”

Розмова з головою Об'єднання українців у Польщі про відзначення 60-річчя акції "Вісла", контroversійну конференцію у Перемишлі та проект пам'ятнику жертвам УПА у Варшаві

- 10 Тарас Лильо
Геродот нашого часу
- 12 Давід Свобода
Боротьба за чужу душу I:
Неочікуваний народ
- 14 Дзмітрій Гурнєвіч
Лукашенкове „за двома зайцями”

гості

- 16 Андрей Бан: „Неможливо, щоб фотограф був
невидимим, проте він повинен саме так поводитись”

Читайте інтерв'ю з гостем „УЖУ”, відомим словацьким фоторепортером Андреем Баном, який неодноразово побував в Україні

тема: Об'єкти

- 18 Микола Мушинка
Тарас-фотограф-поет
- 21 Алена Куцинська
Декілька спогадів про життя з Тарасом

„...Я ніколи не ревнувала його до дівчат, яких він фотографував. Тарас був надзвичайно порядною людиною...” – спогади дружини Тараса Куцинського

„Український журнал”

Інформаційний культурно-політичний місячник для українців у Чехії, Польщі та Словаччині

№ 4 (22), 2007, рік третій

Видає: РУТА, e-mail: ukrzur@seznam.cz

Редколегія:

Прага – Ленка Кнап (головний редактор),
Богдан Колчак, Богдан Зілинський,
Рене Кочік, Інна Біланін, Яна Леонтієва

Варшава – Ростислав Крамар,
Петро Тима, Анна Коженювська-Бігун,
Ярослав Присташ

Прияшів – Івана Грешлик, Олесь Мушинка
Київ – Богдана Матіяш,
Петро Андрусечко

Коректор: Надія Іздрік

Художнє оформлення

та верстка: Ондра Гулеш

Часопис видається за фінансового
сприяння Міністерства культури ЧР

За достовірність викладених фактів
відповідає автор статті.

Редакція залишає за собою право

не у всьому погоджуватися з думками

і поглядами авторів, скорочувати

матеріали і виправляти мову.

Рукописи не повертаються.

Реєстрація: МК ČR E 16026

- 30 Олесь Мушинка
Флоріан Заплетал –
Звіт про ситуацію у Підкарпатській Русі

Портрет Флоріана
Заплетала - радника
з військових питань
губернатора
Підкарпатської Русі,
1920

- 33 Рудолф Прекоп
Знімки Заплетала витримали перевірку часом
- 35 Богдан Гук
Людина священного дерева
- 36 Марія Канєвська
Мовчазна скарга
- 37 Олександр Хияк
Дерев'яні церкви на теренах південно-східної
Польщі

з краю

- 38 Петро Андрусечко
(Донецька) Партія Регіонів
- 39 Віталій Портников
Мюнхенський Путін
- 42 Сергій Згурець
Український шматок протиракетної парасольки
- 44 Петр Сухи: Києву нема чим непокоїтись
- 47 Олександр Дергачов
Україна: геополітична роздвоєність

культревю

- 50 Тарас Прохасько: „... якщо війна, то не дивуйся,
що падають стріли”
- 53 Тарас Прохасько
Порт Франківськ, Бо війна війною...
- 54 Роман Кабачій
Він хотів їсти нектар...

Роман Єненко
– молодий (тепер
назавжди) художник
і співак, який для
більшості був людиною
„з Києва”, хоча
насправді творив
у різних куточках нашої
частини Європи.

- 58 Мартин Цуб'як
Оригінальна копія мистецтва
- 60 Марко Роберт Стех
Україномовна Америка Юрія Тарнавського
- 60 Юрій Тарнавський
„Гіпокрит”
- 62 Ріта Кіндлерова
Чесько-український/українсько-чеський
кишеньковий словник

Наш читачу!

» Віддаємо вам у руки „Український журнал” де-що іншого формату, ніж той, до якого ви звикли за майже два роки його існування. В котромусь із перших випусків ми проголосили, що „УЖ” – це проект work in progress. Себто план, що здійснюється і зазнає змін у процесі реалізації. У цьому весняному номері ми спробували, нехай частково, але рішуче підійти до цих змін і сподіваємося, це будуть зміни на краще.

Квітневий номер містить багато цікавої інформації як із царин культури та політики, так і зі сфери громадського життя українців. Щиро раджу не оминати рубрику „Вдома на чужині” та опубліковану в ній розмову з головою Об'єднання українців у Польщі Петром Тимою, з якої дізнаєтеся про непросту ситуацію довкола планованого відзначення акції „Вісла” та найновішого розвитку польсько-українських стосунків. У цій же рубриці зверніть увагу й на текст Давіда Свободи „Боротьба за чужу душу”. Ним розпочинаємо ще один (на додаток до того, що його вже кілька місяців поспіль готує для вас Марко Роберт Стех у рубриці „Культревю”) цикл, де знайдете кілька відповідей на запитання про чесько-українські взаємини, теж далеко не безхмарні, але, на щастя, – лише в історичному аспекті.

Рубрика „Тема” цього разу майже повністю присвячена фотографії, фотографам і їхнім об'єктам. Тарас Кушинський, Флоріан Заплетал, Франтішек Ржегорж – легендарні імена, невід'ємно пов'язані і з фотографією, і з Україною. Крім інформації про цих неординарних людей, ви матимете нагоду побачити й унікальні фотографії: у випадку Заплетала – майже 100-річної, а у випадку Ржегоржа – понад 100-річної давнини. Не менш цікавою видається також інформація про Андрея Бана – словацького фотографа, який неодноразово бував в Україні, а ще – про Володимира Криницького, що став у Чехії відомим завдяки циклу заробітчанських фотографій „Частина життя на чорно”.

У рубриці „З краю” продовжуємо розповідь про проблематику розташування протиракетної оборони в Польщі та Чехії, і принагідно зазираємо до політичної кухні Партії регіонів – партії, яку останньо ми не тишили увагою, а дарма: ця тема обіцяє ще багато цікавого.

А в згаданій уже рубриці „Культревю” Марко Роберт Стех представляє особистість і творчість члена Нью-Йоркської Групи письменника Юрія Тарнавського, натомість Остап Сливинський – надзвичайно цікаву розмову з Тарасом Прохаськом.

Тож маємо надію, нове обличчя „Українського журналу” вам сподобається, і – до наступної зустрічі!

Л. Косач

Бендера – друг поляків

Неймовірно втечу з Освенціма організував українець

Спогади 87-літнього Казимира Пеховського — сюжетна канва годинної розповіді про карколомний вчинок 65-літньої давності.

озброєнні, виїхали через концтабірну браму на автомобілі коменданта цієї жахливої катівні. Німецькі застави, що зустрічалися псевдо-есесівцям, гречно салютували: „Гайль Гітлер!“. „Гайль!“ — відповідали сміливці, сміючись собі в кулак.

На ризиковану витівку польських побратимів по нещастю підбив українець зі „страшним“ (як на Польщу) прізвиськом та вольовим поглядом — Євген Бендера, родом з Чорткова, що на Тернопіллі. У фільмі прямо про це не сказано, та складається враження, що ув'язнено Бендеру за участь в ОУН. Автомеханіка із „золотими руками“ гітлерівці цінували, довіряли йому ремонт автомобілів, допускали у гаражі. Та якимось чином Євгенові стало відомо, що незабаром його планують запроторити до газової камери. А йому ж так марилося побачити малого синочка, який залишився в Чорткові. Відтак народився план утечі. Склали його таким чином, аби ніхто із спів'язнів не поплатився життям за втечу чотирьох відважних. Коли гітлерівці виявили пропажу, намагалися всіляко приховати подробиці втечі від ув'язнених. Та шила в мішку не втаїти. Звістка про успішну втечу розлетілася по концтаборах усього Третього Рейху. Вона підбадьорювала тих, які вже остаточно занепадали духом, переповідалася з уст в уста, обростала новими, вже фантастичним деталями й неймовірно дражнила есесівців.

Долі чотирьох щасливчиків здебільшого склалися драматично. Варшав'янину Юзефові Ястеру не повірили свої ж. Мовляв, така втеча просто неможлива. Армія Крайова підозрювала його у співпраці з гестапо й ліквідувала ще в 1943-му. Нині переважає думка, що розстріляно його безпідставно, та — парадокс — для реабілітації нема підстав, бо не було ж письмового виroku... Трагізму долі Ястера додає ще й те, що за втечу з концтабору життям заплатили його батьки, яких замордовано в Освенцімі та Бжезінці. Ще один утікач, молодий ксьондз Юзеф Лемпарт, трагічно за-

» Березнева варшавська прем'єра нового документального фільму режисера Марєка Павловського вкотре переконала: на брак неймовірно цікавих і фактично недосліджених тем дослідникам українського минулого гріх нарікати. Взагалі-то українська тема у польському фільмі „Утікач“ (Uciekinier) не є провідною, а український герой цього оригінального кінодослідження — персонаж друго-плановий. Проте, навіть за такого польськоцентричного підходу до історії найбільш спектакулярної втечі з гітлерівських концтаборів очевидно, що саме український чинник відіграв у ній вирішальну роль.

Марєк Павловський, польський режисер документального кіно, в основу своїх фільмів кладе виняткові життєві історії звичайних людей. Його герої не втрачають людяності, спраги життя навіть тоді, коли це життя перетворюється на пекло. Нові фільми цього режисера на екранах з'являються з інтервалом у кілька років, над темами він працює досить довго та ретельно, зустрічаючись із сотнями свідків, перелопачуючи гори архівних матеріалів. Тому-то його кіноісторії — це

згусток емоцій неймовірної напруги та унікальної, часто раніше не публікованої інформації. Варто згадати бодай „Заборонене кохання“ — вражаючу розповідь про трагічну любов польської юнки та німецького хлопця під час Другої світової.

Тему „Утікача“ М.Павловський „намацав“ зокрема через зацікавлення українською проблематикою. „Помаранчева хвиля“, що накрила Польщу у 2004-му, захопила й польського режисера. Один час у нього навіть був намір розпрацювати тему радянських в'язнів Освенціма, серед яких був батько Віктора Ющенка. Власне під час архівних пошуків в музеї „Освенцім“ режисер дізнався про те, що в Гданську дотепер живе один із учасників легендарної втечі з цього концтабору. Спогади 87-літнього Казимира Пеховського — сюжетна канва годинної розповіді про карколомний вчинок 65-літньої давності.

Подія відбулася у червні 1942-го. Втечу було організовано в такий несподівано-нахабний спосіб, що приголомшені гітлерівці довго не могли отямитися. Четверо в'язнів, троє поляків та українець, серед білого дня, в есесівській уніформі та при повному

гинув у 1947-му. Так і не зміг повернутися до сина в Чортків Євген Бендера. На перешкоді стала повторна радянська окупація Галичини. До 1980-х, під прибраним прізвиськом, автор ідеї легендарної втечі жив у Варшаві, де й похований. Доля цього українця ще чекає свого дослідника.

Сьорбнув лиха повною ложкою й головний герой фільму Казимир Пеховський. Після війни за співпрацю з антикомуністичним підпіллям потрапив на десять літ до тюрми. Згодом довгі роки працював на гданському суднобудівному, тому самому, де починалася „Солідарність”. Дотепер, як розповідає, йому сняться концтабірні кошмари, прокидається від в’їдливого гавкату есесівських вівчарок. Психологи такий стан називають „синдромом Освенціма”. Не дивно, що вперше після пам’ятної втечі приїхати до концтабору-музею він відважився що-йно у 2002-му.

Здавалося б, після таких важких випробувань людині залишається хіба що тихе згасання. Та фортуна непередбачувана. Всеньке своє життя, ще з дитинства, Казимир мріяв подорожувати. У дев’яностих, в час системної трансформації в Польщі, клопоть землі під Гданськом, яку він колись придбав, набув просто космічної вартості. Продавши ґрунт, щасливий утікач здійснив заповітну мрію – почав мандрувати світом. Разом із дружиною відвідав уже 60 країн, був у найпрекрасніших куточках світу, його дім переповнений тисячами фотографій.

Наприкінці березня 2007-го „Утікач” дивитимуться мільйони поляків. У вечірній, вигідний для глядача час, його покаже Перший національний телеканал. Фільм виходить на екрани в період, коли після „помаранчевої ейфорії” у Польщі знову відчутні намагання сконцентрувати польсько-український діалог не на сучасному та майбутньому, а на минулому, причому з наголосом на „польських стражданнях” та „українських злочинах”. Реакція певних середовищ на відзначення українською громадою 60-ліття акції „Вісла” – тому якнайяскравіше підтвердження.

Чи прочитає польський глядач у зафіксованому концтабірним фотографом вольовому погляді Євгена Бендери золоту думку: „Разом можемо творити Легенду”?..

Р. С. Марек Павловський намагався зацікавити своїм фільмом українські телеканали. Поки що безуспішно...

Останні Свідки

Наталя Кляшторна.
Акція-51. Останні Свідки.
Вінниця, 2006 р.

» Книга „Акція-51. Останні Свідки” Наталії Кляшторної – це нова україномовна публікація, присвячена питанню депортації українців з території українсько-польського прикордоння. Густо заселена українцями територія від 1944 р. піддавалася насильницьким змінам її національного складу. Спочатку між 1944 та 1946 роками майже 500 тисяч українців переїхало до УРСР (до її західних, південних та східних об-

ластей), опісля, у квітні 1947 р., внаслідок операції „Вісла” депортовано майже 150 тисяч українців на північ і захід Польщі.

Депортацію, котру описує Кляшторна, здійснено советською владою у 1951 р. супроти бойків-громадян СРСР. Авторка, нащадок переселенців 51-ого, збирила основні історичні факти про процес переселення внаслідок „обміну ділянками території між Польщею та СРСР”. Жителів 42 бойківських сіл примушено покинути домівки й переїхати до Херсонської, Миколаївської та Сталінської (Донецької) областей. Радянський Союз, забираючи від Польщі території, на яких відкрито великі вугільні родовища, передав Польщі територію, яка до того часу входила до складу Дрогобицької області Української РСР. Найбільш відомими центрами території, що опинилася в Польщі, були містечко Устрики Долішні (під час змагань за українську державу 1918–1919 – осідок адміністрації ЗУНР) та Лютовища/Літовища (до 1919 р. теж містечко), село, яке за часів перших советів 1939–1941 рр., та між 1944–1951 рр. називалося Шевченкове. „Обмінюючись територією”, вирішено виселити з неї усіх дотеперішніх мешканців (не питаючи їх про те, бажають вони того чи ні). Подібного вибору не мали й поляки з території, яка переходила до СРСР. Жителів низинних околиць Сокаля, Рави-Руської переселено в гори на місця, звільнені бойками. Переселення почалося з великої пропагандистської акції у січні 1951 року, а 16 жовтня того ж року зі станції Коростенко відправлено останній поїзд з переселенцями.

Книга Кляшторної цікава з багатьох причин. Зокрема й тому, що йдеться не про „суху”, суто наукову довідку. Публікація формату А-5 нараховує 231 сторінок, у ній поміщено як реляції переселенців, так і добірку документів, що показують технологію депортації. Є у ній і фотографії з часів до і після депортації. В книжці подаються також коротка історія сіл, початки яких сягають XVI століття, та свідчення, що показують і сам процес підготовки депортації, і проблеми переселенців (в тому числі інформацію про адаптацію у нових місцях). Важливо, що авторка показує також ширший контекст проблеми, те, які втрати принесла депортація не лише в матеріальному плані. В нових місцях поселення, серед росіян, русифікованих українців, болгар, греків пропадав бойківський діалект та велика частина традицій, звичаїв та культури мешканців Рябого, Жолобка, Чорного, Берегів Долішніх, Скородного, Коростенка.

Праця Кляшторної новаторська і важлива як початок процесу вивчення проблеми масштабу втрат, які принесла українському етносу депортація 1951 р. На жаль, ця тема в Україні, попри статті Наталії Кляшторної в українській центральній пресі (газетах „Україна Молода”, „День”, журналі „ПіК”), варшавському тижневику „Наше Слово”, надалі маловідома. Авторка книги „Акція-51. Останні Свідки” вказала шлях, інші дослідники та журналісти повинні далі продовжувати вивчення цієї теми.

Петро Тима, Варшава

Петро Тима: „Ми стали свідками флірту з крайніми колами”

➤ Цього було треба чекати. І багато хто цього таки очікував. Адже з новим 2007 роком невпинно почали наближатися 60-ті роковини акції „Вісла” – депортації польських українців. Вже в перші дні січня у польській пресі почали з’являтися до-вжелезні і натуралістичні спогади – ні, не про депортацію, а про Волинь і страждання поляків. Солі на рану досипала ще й заява СКУ, де, крім іншого, вимагається повернення майна виселеним під час акції „Вісла”, або ж надання їм адекватного відшкодування. Заява, яка не лише наступила на мозоль „польським патріотам”, але, здається, була неоднозначно сприйнята й українською громадою Польщі.

В лютому відбулася в Перемишлі „наукова конференція”, організована не лише т.зв. кресовими середовищами але, й... державними освітніми установами (ще й під почесним патронатом місцевих політичних еліт). Конференція дійшла висновку, що депортація була вкрай потрібною, без неї було неможливо встановити спокій на даній території... Невдовзі після цього з’явилася на додачу інформація, що Януш Доброш, віце-спікер Сейму від „Ліги польських родин”, яка входить до урядової коаліції, не виключає можливості виступити з ініціативою про відшкодування для поляків, які постраждали в Україні під час II Світової війни. Але справжньою родзинкою в цьому контексті виявилася інформація, оприлюднена 27 лютого в „Газеті Виборчій”. А саме, що польські комбатантські кола планують встановити у центрі Варшави (площа Гжибовська) „макабричний пам’ятник”, присвячений жертвам Української Повстанської Армії. На встановлення пам’ятника жертвам УПА муніципалітет Варшави нібито вже згоду дав, залишається тільки затвердити цей проект. А проект справді горорований: п’ятиметрове бронзове дерево з крилами замість гілля, до стовбура якого прибиті трупи дітей. Це ніби відтворення трагедії, що трапилася в селі Козова на Галичині у 1943 році. На думку ініціаторів, пам’ятник має бути настільки жакливим, наскільки жакливими були злочини упістів проти польського населення Волині та Галичини.

Це, що називається, „як помститися на власних дітях”, оскільки пам’ятник стоятиме (якщо до цього дійде) у Варшаві, а не у Львові, і травмуватиме хіба що польських дітей, які ходимуть повз нього до школи. Насправді вся ця історія лише частково дотична до польсько-українських стосунків, бо пере-довсім – це показник стану польського суспільства, яке після останніх виборів опинилося у дуже скрутній ситуації. Заяви радикальних кіл нікого не лякали б, якби... якби ці радикали не були членами урядової коаліції, і якби була певність, що перші особи держави оголосять подібні провокації маргінальними. А саме цього якраз не сталося. Власне тому й довелося польським інтелектуалам ставати на захист не української, а своєї гідності та ще – здорового глузду. В середині березня 150 осіб підписали заяву-протест проти згаданого пам’ятника-а. Серед них – перший прем’єр пост-комуністичної Польщі Тадеуш Мазовецький, колишній міністр закордонних справ Броніслав Ґеремек, Богуміла Бердиховська, громадські діячі, інтелектуали, відомі журналісти.

Про подробиці розвитку цієї справи ми вирішили запитати голову Об’єднання українців у Польщі Петра Тиму.

Петре, чи очікував ти, що на річницю акції „Вісла” почнеться така істерична атака „польських патріотів”? Чи подіб-не вже вважається нормою?

Щиро зізнаюся, такого не очікував. Після листа президента Кваснєвсько-го, підписаного 2002 року в справі акції „Вісла”, де однозначно розділено питання Волині й депортації 1947-го, та після відзначень волинської трагедії у 2003-му я сподівався, що подібні голоси та дії залишатимуться абсолютно маргінальними, і їм не надаватимуть розголосу. Та не так сталося, як гадалося. Маємо нині цілком протилежну ситуацію. Кількість відверто реваншистських заходів зрос-тає. Конференція в Перемишлі, ідея побудови пам’ятника у Варшаві – це лише вершина айсберга. На жаль, речі немислимі ще кілька років тому, а саме підтримка подібних „проектів” самоврядними владами чи локальними структурами держадміністрації стає нормою. Іноді це маскується словами про потребу діалогу чи спробами ви-криття білих плям минулого. Насправ-ді, за допомогою відповідного добору доповідачів та розподілу акцентів влаштовується чергове судилище над ОУН та УПА і при цьому говориться багато неправди, замовчуються гріхи співітчизників. Ми стали свідками флірту різних установ з радикаль-ними колами, які вміло поєднують антиукраїнський „ендецький” (з часів II Речі Посполитої) стереотип із комуніс-тичним, сформованим після 1947-го. Ці середовища не пропонують нічого нового, за їхньою схемою українці завжди винні. Щодо акції „Вісла” вони готові знайти будь-яке пояснення та виправдання цієї типово сталінської операції. Досі потребу депортації українців захищали передусім постко-муністи, однак нині – це союз лівих та правих сил. Показовим у цьому сенсі є тижневик „Przegląd”, який послідовно захищав ідею проведення післявоєнної депортації українців та „відбілював” комуністичні злочини. Останні два ро-ки щораз частіше на сторінках цього лівого тижневика з’являються статті колишніх мешканців Волині, Галичини. В цих статтях усі нюанси українсько-польського минулого виглядають доволі просто. Існує універсальна й незаперечна істина: в усьому винні ідеологія Дмитра Донцова, ОУН та УПА. Тижневик тому й засудив участь президентів Качинського та Ющенка 2006-го року у відкритті пам’ятника в селі Павлокома. Їм не до вподоби розповіді про українців, які загинули в березні 1945-го від рук польського

підпілля, спроби зваженого підходу до причин конфліктів, дій усіх можливих учасників протистояння. Ці люди, де лише можуть, свідомо пропонують свєрідний історичний релятивізм, мовляв, ніхто, навіть німці і совєти, не знущалися над поляками так, як українці. Це далеко не нові, проте доволі небезпечні маніпуляції з минулим.

В медіях, – принаймні я цього не зауважила – польські посадовці не прокоментували дану справу. Я не очікую коментарів президента чи прем'єра, але хотілося б знати, як до подібних обставин ставиться відповідний міністр у справах нацменшин. Нині ж ідеться не про українців з України, а про громадян Польщі.

З високих посадовців справу пам'ятника прокоментував Анджей Пшевєзнік, генеральний секретар Ради охорони пам'яті, боротьби та мучеництва – відомства, яке оцінює і дає дозволу на увічнення. Він заявив, що йому цей проект ще не надсилали, що, може, доведеться поміркувати над формою, проте підкреслив, що вшанувати жертви Волині та кресів необхідно. Він, щоправда, не згадав ані про те, що у Варшаві вже є пам'ятник „Загиблим та замордованим на сході”, ані про те, що у 2003-му, на 60-ті роковини Волині в мавзолеї 27 Волинської дивізії АК встановлено символіку, присвячену цивільним польським жертвам різанини. В столиці встановлено також кілька меморіаль-

них плит полякам, які загинули від рук ОУН та УПА. Більшість, не лише пан Пшевєзнік, при обговоренні опального проекту якось ненароком про це забули. У випадку з перемишльською конференцією ми нещодавно отримали офіційну відповідь на наш протест, адресований Міністерству освіти. З документу випливає, що чиновники „не розуміють” суті конфлікту, мовляв, вас на конференцію було запрошено, метою її було лишень висвітлення білих плям минулого. На додаток згадується заява Сенату 1990-го року. Тут варто додати, що більшість учасників перемишльського дійства саме цю заяву, де засуджується акція „Вісла”, вважають інтригою ОУН та їхніх агентів (так про цей документ пишуть кресові лідери). Інші політики мовчать. Одні – бо не знають подробиць, інші – бо не хочуть, аби їм закинули відсутність патріотизму. А кресов'яки й комбатанти вирішили наступати. Як тільки з'являється щось, що їм не подобається, вони починають гостро виступати, погрожують прокуратурою і всякими звинуваченнями добиваються того, що об'єктивні автори або мовчать, або їхні шефи забирають у них голос. Кілька прикладів: після атак на Гжегожа Мотику Інститут Національної Пам'яті не хоче, щоб він виступав від імені ІПН на історичній конференції, яку ми готуємо. Деякі історики після погроз і листів не хочуть займатися темою. За фільм про український погляд на УПА Агнешку Арнольд було засуджено

етичною комісією TVP. А головним закидом виявилось те, що авторка не показала злочини, вчинені проти поляків, хоч вона й зробила окремий фільм про Волинь і про польські жертви, який вийшов у ефір ще 2003-го року. На регіональному телебаченні міста Ряшева (TVP 3) зняли з ефіру репортаж Андрея Потоцького про вбивство польськими вояками греко-католицького священика в селі Команча в 1945-му. Це, звісно, поодинокі випадки, але їх ніяк не можна легковажити.

Чому в Польщі так гостро відреагували на заяву СКУ? Чи найбільшу діаспорну організацію Варшави так сприймали завжди?

Дійсно, заява СКУ викликала шквал негативних коментарів і публіцистів, і політиків. Причини такої, а не іншої реакції можуть бути різні. По-перше, з якогось моменту частина поляків була переконана, що з акцією „Вісла” все з'ясовано – адже була заява Сенату, однозначні слова Квасневського у 2002-му, і нібито вже немає жодних тем, до яких треба повертатися. По-друге, в 2003-му всі медії активно розповідали про волинську трагедію, що почасти змінило в деяких людей бачення україно-польських історичних трагедій. По-третє, при владі зараз люди, які у 2003-му відстоювали тезу про те, що на Волині трапився геноцид проти поляків (ці діячі були особливо помітні в час прийняття спільної заяви щодо Волині польським Сеймом та ВР

Україні). Це створило новий клімат, нове ставлення до історичних тем. Таке ставлення помітне з боку представників влади, людей, які їй дораджують, та частини ЗМІ. На це наклалися інші аспекти: домагання євреїв віддати їм майно, відібране в роки війни та у післявоєнний період, суперечка в оцінці післявоєнних депортацій німців. Тобто тут з'явилася теоретична загроза вже з боку сусідів, які можуть почати переглядати ставлення до поляків, вимагати компенсацій за майно. В кожному разі, деякі поляки відчули себе немов у оточеній фортеці. Насамкінець варто також зауважити, що деякі формулювання в заяві, про яку ми говоримо, могли б бути іншими, проте маю враження вони стали лише претекстом для неадекватних реакцій. Загалом, у минулому в Польщі не побутувало якесь вороже ставлення до СКУ. В 1997-му, на 50-ті роковини акції „Вісла”, делегацію української діаспори прийняв президент Квасневський. Пізніше був особистий візит Аскольда Лозинського до Польщі, де його приймали і Квасневський, і тодішній міністр культури Уяздовський, і голова Комісії меншин парламенту. Зараз деякі кола ведуть пряму інформаційну кампанію проти СКУ, а приводом їм послужили формулювання з грудневої заяви. До того ж треба відзначити, що після смерті Яцека Куреня політика відносно українців громадян Польщі та ставлення до історичних тем змінилися, і не так про-

сто домовитися про зустріч з польськими політиками для обговорення справ української меншини.

Тоді скажи, під чиєю егідою проходитимуть квітневі відзначення акції „Вісла” і між ким заплановані зустрічі? Хто представлятиме Україну? Хто прийде підтримати українську меншину Польщі?

Ми звернулися про почесний патронат над заходами до Президента Польщі Леха Качинського та Президента України Віктора Ющенка, зараз чекаємо відповіді. Неофіційно українська сторона нас повідомила, що зустріч Президентів 28 квітня в Перемишлі можлива, проте досі немає чіткої позиції польської сторони. Перед тим, як сказати, хто нас підтримує, скажу, хто проти. Перш за все, проти відзначення 60-х роковин є кресові кола та їхні прихильники – і ті з Перемишля, і ті з інших міст Польщі. Проти того, щоб урочистості відбувалися саме в тому місті й на рівні президентів, виступають також деякі чиновники й політики (причому найрізноманітніших спрямувань). Натомість за – наша громада, дві церкви, поляки, які роками будували українсько-польський діалог. За – частина політиків та медій України, громадські організації діаспори та переселенці з наших теренів, які проживають в Україні. Частина з них збирається бути у Перемишлі. Хто з високих посадовців приїде, важко сказати. Одне варто

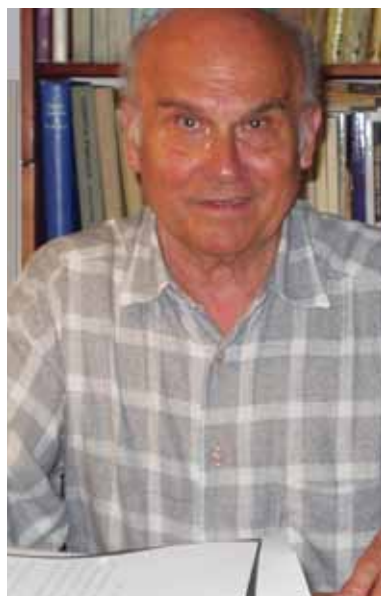
акцентувати: ці урочистості справді можуть бути елементом об'єктивного висвітлення давніх й сьогодишніх проблем, які спричинила акція „Вісла”. Це станеться, якщо тільки буде бажання ставитися до нас, як до партнерів, а не діяти за схемою віртуальної толерантності – бути відкритим для культури та минулого меншини аж тоді, коли меншини як такої вже не буде. В Перемишлі українці є, сліди нашого буття там упродовж століть є, є в нас також і свій погляд на події війни і післявоєнного періоду. Саме це комусь не до вподоби.

Чи дійсно зустріч Ющенка і Качинського під загрозою, як пророкувала „Україна Молода”?

Можливість того, що зустріч зірветься, існує завжди. І в минулому був подібний випадок різного ставлення до наших заходів чиновників з регіону і центру, це було із фестивалем української культури в Перемишлі у 1997 р. Тоді регіональні політики й чиновники були проти візиту прем'єр-міністра Цімошевича на офіційне відкриття фестивалю. Проте він там був. Сподіваюся, нинішнім радникам польського президента вистачить аргументів, щоб переконати його у важливості візиту до Перемишля для розвитку українсько-польських стосунків та діалогу на тему історичного минулого.

Геродот нашого часу

➤ Оразу після смерті Ришарда Капусціньського італійська газета „Соггієре della Sera” надрукувала згадку про сцену з престижного і сумнозвісного водночас готелю „Палестина” в Багдаді. Там, висвітлюючи падіння режиму Саддама Хусейна 2003 року, проживали журналісти з цілого світу. Дехто з присутніх відверто пишався близькістю свого перебування до історичних подій. Раптом один з наймолодших репортерів запитав, що в такій ситуації зробив би Ришард Капусціньський. Група мовчала, дехто опустив голови... Тоді журналістка з Польщі відповіла: „Його б не було тут у готелі з нами. Він був би деінде, в якомусь іракському будиночку, у маленькому готелі”. У таких домівках Капусціньський заслужив право залишитися назавжди...

Ще за життя його називали перекладачем сучасної історії та культур, легендою журналістики, голосом „третього світу”, зрештою, Геродотом нашого часу... Однак для Капусціньського ці слова були у постійному пошуку адресата, бо належав до тих небагатьох постатей, чия масштабність приховує скромність і незбагненна жага самовдосконалення.

Пінськ. Саме тут 1932 року в сім'ї вчителів народився Ришард. Це місто, яке належало до міжвоєнної Польщі, стало не просто місцем народження, а заданістю, що визначатиме все унікальне життя, окреслюватиме мотиваційне поле творчості. Полісся було найбільш бідним регіоном тодішньої Польщі. Ця бідність настільки глибоко вросла у свідомість, що, вже як журналіст, він, маючи вибір поїхати і писати про

Париж або Конго – вибирав останнє. Це був моральний вибір, бо Капусціньський вважав, що мовчання бідних мають почути, що бідність не має голосу, не бунтується, що протест з'являється тільки тоді, коли є надія. Саме пошук і розширення Словом вимірів надії, горизонтів життя для найбідніших народів Африки, Азії, Латинської Америки стало призначенням Ришарда Капусціньського... Навіть, незважаючи на те, що він став безпосереднім свідком 27 революцій та переворотів по всьому світі, перехворів багатьма тропічними хворобами, які давали йому не тільки серйозні ускладнення, а й спроможність на власній шкірі відчувати стан і виклики „цивілізації виживання”, її шанси перейти у „цивілізацію творення”. Капусціньський вважав, що достукатися до сумління багатих можна лише через справжнє співпереживання людського терпіння й загубленості в Африці чи Азії.

Полісія Капусціньського як певний код світосприйняття та світопізнання уможливило йому і вхід до нечисельної когорти іноземних журналістів, які чесно писали про геноцид 1932–1933 років в Україні. Перед тим, як поїхати в Іран для висвітлення ісламської революції 1979 року, він знайомився з цією країною за допомогою блискучих репортажів американського журналіста Френсіса Фітджеральда, в яких було все, крім... релігії – Хомейні, ісламу. Коли ж приїхав до Ірану, одразу відчув вагу релігійної стихії. Побачити це дозволила його польськість.

Ришард Капусціньський залишив нам десятки книжок, які принесли йому світову славу: „Цезар”, „Шахіншах”, „Гебан”, „Подорожі з Геродотом”, врешті – єдину перекладену українською мовою – „Імперія”... Його разом з Ернестом Гемінгвеем та Габріелем Гарсіа Маркесом вважають представником „нової журналістики”, яка описує факти засобами красного письменства. Капусціньському дуже імпонувала французька школа „Анналіс” (Бродель, Февре). Вона репрезентувала спосіб мислення, суть якого полягав у витворенні цілісного образу з деталей і відобуванні з історії тривалих, незмінних елементів. Такий стиль чи не найвиразніше виявив себе під час написання „Імперії”, навіть серед уламків якої він зумів віднайти вічні теми. Здатність Капусціньського брати з історії вогонь, а не попіл – вражає. Згодом він констатуватиме, що нема вже комунізму, нема генерального секретаря Горбачова, але бабусю, яку вдалося відшукати у дерев'яній хатині

в далекому Сибіру, її бідність, спосіб мислення, ментальність, спроби віднайти внутрішній лад, спокій і стійкість до викликів долі – це було, є і буде завжди. На думку Капусціньського, нинішні ЗМІ створили візію світу занадто політизованого, хаотичного і відірваного від „великого тривання”, тобто від суспільних інституцій, ментальності й проблем звичайних людей, які складають дев'яносто дев'ять відсотків кожного суспільства.

Для Капусціньського справжня журналістика була способом змінювати світ на краще, місією, пошуком правди. Однак суть цієї правди – не лише у фотографічному відтворенні фактів. На його думку, звичайного каталогу фактів недостатньо для розуміння подій, явищ, тенденцій. Важить не те, щоб читач довідався, скільки загинуло людей, яку зброю застосовано, як це прокоментував прес-секретар уряду чи президент, а те, щоб опис факту щось людині сказав, уможливив розуміння, осмислення і співпереживання. Бо ж хіба можна весь трагізм війни зводити до калькуляції жертв, якщо сама війна є абсурдом? З роками у Капусціньського посилювалося бажання затриматися і подумати над фрагментом, вилувати сенс із інформаційного шуму.

Такі імперативи дозволили йому у геніальний спосіб описати свою зустріч зі світом (різноманітність якого цінував понад усе), наблизити його барви до своїх читачів якомога адекватніше. Саме культурні глибини цієї різноманітності навчили його пізнавати чужі реалії, чужі аури зі смиренням, бо незалежно від знань чужинця може перебувати лише на шляху постійного „наближення до” ментальних кодів, структур інших народів. Капусціньському вдалося пройти велику відстань у цьому напрямку.

Водночас його зачарування світом пронизували побоювання за ситуацію, в якій вибір буде затінений фіктивною повнотою образу, позірним об'єктивізмом. У одній з останніх книжок „Автопортрет репортера” (2004) Капусціньський наголошує на відсутності об'єктивізму як такого і пов'язує його із сумлінням того, хто пише. Інакше кажучи, кожен має сам відповісти на питання „чи написане є правдою?”... Однак у випадку Капусціньського не раз траплялося так, що відповідь на це питання давав сам читач. Створені ним образи Гайлі Селассі і шаха Рези Пахлаві настільки універсальні, що у них себе пізнавали владоможці багатьох країн. Його книжки не видавали

в СРСР, а „Цезаря” забороняли в Марокко попри те, що писати про Гасана Капусціньський наміру не мав.

Щоб займатися журналістикою, за Капусціньським, треба не тільки знати мови, мати добре фізичне здоров'я, психічну стійкість, вміння подорожувати (самотньо), а передусім бути доброю людиною... Людиною, яка позбавлена цинізму, погорди і байдужості. Він не визнавав паралелізму журналістського життя щодо життя героїв своїх творів. Капусціньський завжди їв ту саму їжу, пив ту ж воду і проживав у таких самих умовах, як і члени африканського племені чи бідні селяни Індії, Колумбії тощо. Якось його неприємно вразив факт доставки московським кореспондентам американських телекомпаній питної води з... Парижа чи Нью-Йорка.

Капусціньський застерігає від провінціалізації мислення сучасної людини, яка переплутує мудрість з інформацією і намагається вирішити життєві проблеми в термінах техніки. На його думку, така людина стає провінціалом у часі, для неї історія – лише хроніка людських відкриттів, які своє відслужили і були викинуті на смітник, а світ – власність нині сущих, в якому мертві не беруть участі. А бюрократична машина набула такого розмаху, що жодна індивідуальність не може проявитися. Ця машина сама продукує своїх представників, щоби раптом хтось над нею не запанував. Капусціньський вважав це поширеним явищем, постмодерністською зміною, яка є наслідком масовізації, глобалізації.

До своїх 75 йому забракло майже місяця. В останній день січня Ришарда Капусціньського поховали у Варшаві... Його життя нагадує самоспалення. Але ж як багато залишається після такого життя, коли воно має справжню посвяту!

Неочікуваний народ

» Задовго до того, як я почав займатися сучасною історією і міг припустити, що інтерес мене приведе до української проблематики, у моїх думках почало формуватися це питання. Навіть тоді, коли я нічого про Україну не знав, я мав невиразне відчуття, що українське самовизначення, український націоналізм і боротьба за незалежність були завжди пов'язані з чимось підозрілим, що у вирішальні хвилини рухалося проти бажаного напрямку європейського розвитку і що у ключові моменти визначалося анархічною жорстокістю і примітивною нестримністю. Безславна кульмінація цих супутніх явищ мала відбутися за Другої світової війни, коли повною мірою залучилися до служіння нацистським силам зла, і свою безпощадність українські злочинці демонстрували організованими вбивствами єврейського населення.

Це відчуття було віддзеркаленням стереотипів, які поділяли наші прабатьки і які свідомо підтримувала комуністична пропаганда. Тоді, з точки зору повоєнної історіографії, існували поміж „хороших” слов'ян і „чорні вівці”, наприклад, українці. Тавро колабораціонізму несли не лише вони. Частково також хорвати чи словаки. Однак українці впали у немилість не лише комуністичної історіографії. Її інвективи, за інерцією спрямовані проти українських „буржуазних націоналістів”, не мусили багато змінювати у звинуваченнях, що передували приходу до влади комуністів. У цьому українцям, як членам слов'янської родини, у нас належала палма першості. Первин-

ному ототожненню українців з колаборантами нацистів, як їх окреслювали промосковські гучномовці, а від них перебирали і університетські кола на Заході, в Чехії традиційно передувало звинувачення в українському германофільстві, спрямованому проти слов'янських інтересів. В дійсності йшлося ще далі: українці, на думку багатьох, взагалі не існували – були лише шкідливою вигадкою німецьких стратегів.

Гідною уваги кульмінацією цієї загальноприйнятої недовіри до українства стало її психологічне вираження у полюванні на т.зв. „бандерівців” після закінчення Другої світової війни. Те, що ця другорядна, з військової точки зору, глава знайшла своє чітке місце у чехословацькій колективній пам'яті, було посилено впливом її культурного вираження (зовсім не відповідаючи історичному значенню) у вигляді літературних і кінематографічних творів повоєнної доби. І таким чином це розрослося до формату фактично народної легенди, яка, завдяки сучасним комунікаційним засобам, могла сама себе підживлювати.

Звичайно, ми би могли знайти значно дикішу її подобу у сусідній Польщі, включно з неприязню до українського національного руху, вихованою історією. Однак у цьому випадку йдеться про історичні претензії двох сусідніх народів, які завжди мали взаємні порахунки (або принаймні так вважали). Натомість чехи на українців від початку дивилися з певної дистанції, їхнє бачення не впливало з реальних державницьких потреб, і не могло враховувати історичні ремінісценції. Тому цей

матеріал отримав суттєву специфічну рису: цілком абстрактні, ідеологічно забарвлені підходи, які русофільські особи своїми оцінками політичного українства нав'язали чеській стороні. Це відповідало сентиментальному характеру чеського слов'янофільства своєї доби так, як і вродженій схильності чеської політичної думки мислити у загострених категоріях „правди” і „любові”, наслідком чого може стати відсторонене моралізування.

Можемо говорити про довготривале непорозуміння політичних устремлень українського національного руху, що триває від доби співіснування з галицькими депутатами в імперській раді у Відні. Фіналом стала комуністична ера, коли це питання у Чехословаччині перекручувалося навмисне.

Однак це непорозуміння не могло би так довго існувати, якби не було основного аргументу – так званої „відсутності” українського народу. Власне невизначеність наукового середовища стосовно самобутності „української гілки” великоруського народу пережила і кінець Габсбурзької держави, і допомагала підтримувати саме існування ідеї про „сконструйований” народ.

Цікавою главою чесько-українських стосунків є ера першої Чехословацької Республіки. Це було вперше, і мабуть востаннє, коли чехи з українцями жили в одній державі. Саме присутність Підкарпатської Русі в чехословацькому державному організмі поставило Прагу перед новою ситуацією. В першу чергу йшлося про те, як управляти новими територіями і вирвати їх з фатального відставання (до речі, невдовзі постало нагальніше питання – як зори-

Члени уряду Підкарпатської Русі, 1920.
Фото зі збірки Флоріана Заплетала,
архів Миколи Мушинки

ентуватися у незрозумілій національній ситуації в регіоні). Як виявилось, „українська” проблема несподівано стала і чехословацькою проблемою. Суперницькі культурні та мовні впливи в національно невизначеній сфері швидко зробили з цього тему для великих заголовків і їхній відгук перенісся на найвищу політичну сцену. Українці з абстрактної дефініції перетворилися для чеських публіцистів та політиків на реальну політичну силу у карпатській національній суперечці, вагомим рухом, за який йшла боротьба у цілому політичному спектрі. Відголоси поглядів на українське питання, що викристалізувалися в парламентській політиці Габсбурзької імперії, протягом перших років Першої республіки чітко вступали до загальної дискусії, залежно від політичної приналежності. Консервативне праве крило зберігало русофільські сентименти, тоді як від лівого центру зростало розуміння українського національного руху. Підкарпатська Русь, завдяки згаданим протиріччям, стала полігоном для випробовування ідеологічної зброї, з якою вели між собою боротьбу два головні чеські табори – русофільський та українофільський.

Якщо слово українофільський у чеському контексті виглядає не дуже переконливо, треба зауважити, що перша Чехословацька Республіка дала даній проблемі динаміку, підживлену політичним запалом, яка в самостійній державі повною мірою розвивалася разом з іншими ідеологічними напрямками. Це спричинило появу і альтернативних, не обтяжених ідеологією поглядів на українське питання. Великою мірою цьому сприяли і революційні зміни у Центральній і Східній Європі, нові державні утворення на теренах колишньої Австро-Угорщини, які принесли з собою новий розподіл етнічних українських земель поміж новими державами, а також встановлення радянського режиму в Росії, який на найбільшій частині українських територій проводив різні експерименти, від офі-

ційно підтримуваної українізації до голодомору і чисток.

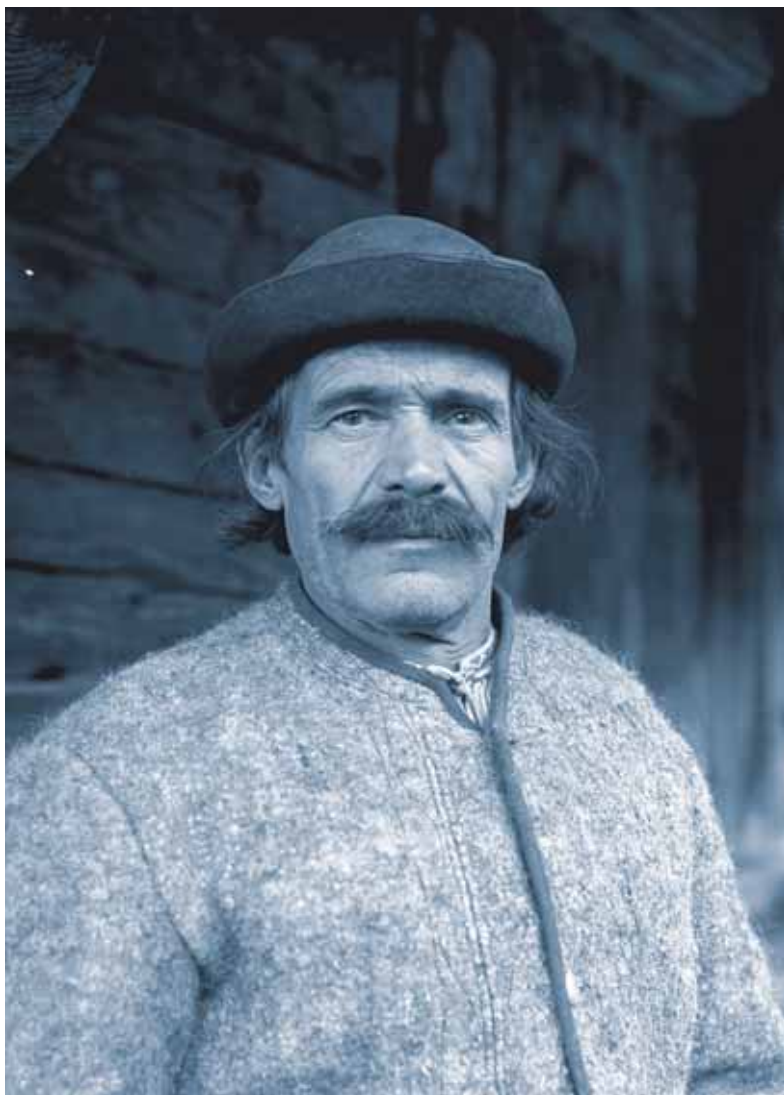
На всі ці явища чеська сторона мусила реагувати. Авангардом чеського інтересу в українстві була, зі зрозумілих причин, Підкарпатська Русь. Настійливо підкреслювалися також складні чехословацько-польські взаємини, з якими було безпосередньо пов'язане українське питання. Переміни відбувалися і в чеському ставленні до Росії. Русофільство не зникло, але воно мусило, у порівнянні з „ідилічним” XIX століттям, боротися з пришвидшеним плином часу і давати собі раду з виникненням цілком нового політичного утвору на теренах колишньої радянської імперії.

Через призму цієї „боротьби за душу (у цьому випадку – українську) душу” як боротьби, яку чехи вели самі з собою, окреслюється природа чеського ставлення не лише до українців, але також і до Росії, у повній шкалі – від екзальтованої приязні до інтелектуаль-

ного дистанціювання. Виділяється однак і певна дистанція від політичних амбіцій народу, який британський історик Ендрю Вілсон в назві своєї монографії назвав народом неочікуваним. Це застереження було лімітом, який заважав особам, мислячим „прогресивно” для свого часу, прийняти українську справу з усіма наслідками і визнати право українців на власну державу. Окреслюється також цікаве свідчення меж чеського слов'янїзму як емоційного тяжіння і політичної програми.

Якщо не наступить якась виразна зміна, дороги українців і чехів будуть, хоч і у меншому масштабі, переплітатися і надалі. Картина, яку ми змальовуємо про вихідців зі Сходу, не може бути повною, якщо не заглянемо глибше до минулого. Боротьба, яку ми колись вели самі з собою за українську душу, помістить цю картину у відповідну раму.

Далі буде

Млинар з Гусного біля Ужгороду, 1920.
Фото зі збірки Флоріана Заплетала,
архів Миколи Мушинки

Лукашенкове „за двома зайцями“ або Європейські оплески для московських сценаріїв у Білорусі

Il's dessin't la Liberte/Andrey Puchkanov

У середині 1990-х, обираючи вектор розвитку Білорусі, Олександр Лукашенко заявив, що західний напрямок – не для його народу. Усі 13 років президентури білоруський лідер міцно тримався своїх попередніх переконань, тому цілеспрямовано будував союз із Російською Федерацією. Та понад десятилітня кропітка праця, спрямована на відновлення СРСР, закінчилася тим, що ідея союзу померла, навіть не пустивши першого пагона. Конфлікт із Росією змусив Лукашенка замислитися: куди ж далі?

Білоруському лідеру, якщо вірити його ж словам, майже ніколи не буває легко. А якщо взяти до уваги перевірену народну мудрість „Як новий рік зустрінеш, так його й проведеш“, то попереду в Олександра Лукашенка чорні дні та нервові ночі. Вже з першого дня виконання своїх президентських обов'язків, наш герой невтомно розсекречує міжнародні змови, спря-

мовані проти нього – шляхетного та світлого. Та якщо спочатку у всіх білоруських негараздах звинувачувалися американці та Євросоюз, то тепер до них долучилися російські олігархи, а зокрема й керівництво Росії.

Напередодні Нового Року Кремль поставив перед Лукашенком гамлетівське питання „to be or not to be“ чи то пак, або Білорусь входить до складу Росії, або країни переходять на ринкові принципи торгівлі, що Мінську загрожує обвалом економіки. Як бачимо, великого вибору О.Лукашенко не мав. Ринкові відносини для Білорусі означали б втрату мільярдів доларів чистого прибутку, які вона мала завдяки перепродажу російської нафти на Захід. Стати губернатором Мінського федерального округу Олександрові Григоровичу навряд чи хотілося б, для нього це втрата позиції та впливів. До того ж у Росії досить часто губернатори мають інфаркти й гинуть в автокатастрофах, сумнівно, що в Кремлі губернатора

Лукашенка хтось міг би застрахувати від нещасного випадку. Інстинкт самозбереження й цього разу врятував Лукашенка. Він спромігся так розкрутити в Білорусі антиросійську істерію, що навіть найпоміркованіший білорус у ті дні був готовий іти з вилами й косою на Москву. У програвшій для Білорусі ситуації Лукашенко зумів стати переможцем. Навіть частина опозиції назвала його гарантом конституції й віддала йому належне у збереженні суверенітету. Парадокс у тому, що саме Лукашенко і є автором цієї ситуації, це він відповідальний за створення небезпеки для білоруської незалежності. Це ж бо він понад десять років поспіль їздив у Москву й підписував союзні договори, що розхищували суверенітет держави. Саме Лукашенко своєю недалекою політикою майже намертво прив'язав економіку Білорусі до російського ринку й тепер розвиток країни залежить від того, які правила гри білорусам накидає Москва. Та склалося так, що з інтегра-

ра, збирача слов'янських земель та „російської людини” Лукашенко став ледь не білоруським націоналістом. Змінилися не тільки його риторика й ставлення до Кремля, але й, як він сам каже, розуміння необхідності багатовекторної зовнішньої політики.

Щоби бодай трохи подразнити Росію й пококетувати із Заходом, Лукашенко дав інтерв'ю кільком західним інформагентствам, де зізнався, що курс винятково на Росію був помилковим і Білорусь повинна розвивати співпрацю з Євросоюзом. Кілька лукашенкових слів так сподобалися європейським чиновникам, що вони відразу ж скерували до Мінська делегації, які мали б вивчити можливість діалогу з білоруською владою. Європа забула, що ще вчора вона називала Лукашенка „останнім диктатором Європи”, звинувачувала в переслідуванні опозиції, порушеннях прав людини, а головне – не визнала останніх виборів президента, а отже й самого Лукашенка як легітимного керівника країни. Усе це не завадило розпочати переговори з білоруською владою про можливість демократизації країни. Спочатку Європа прагнула діалогу, посередником у якому була б опозиція, та чомусь на останню двосторонню зустріч в Мінську представників опозиції не запросили. А влада особливо й не заперечує, бо й саме розуміння демократії в Мінську та Брюсселі кардинально відрізняється. Арешти опозиціонерів? Та що ви! Вони ж матюкаються й фізіологічні потреби справляють у громадських місцях. Зникнення політиків і журналістів? Боронь Боже! Вони вкрали ваші ж гроші й живуть тепер за кордоном. Міліція б'є демонстрантів? Але ж погляньте тільки, що робиться у Франції, Ірландії, Іспанії...

Євросоюз навіть призначив білоруській владі тест на вірогідність, якою буде демонстрація 25 березня в Мінську (чергова річниця проголошення незалежності Білоруської Народної Республіки). Європа сподівається, що щорічна демонстрація, котра минулоріч закінчилася сутичками з міліцією та кровопролиттям, цього разу відбудеться спокійно, більше того – за участю представників влади, яких запросили лідери опозиції. На момент написання цих рядків відомо, що влада білоруської столиці вже заборонила опозиціонерам збиратись у центрі міста, запропонувала натомість „традиційне” місце – на околиці Мінська, де мешканці міста вигулюють собак. Сумнівно, що хтось

із представників влади подасться туди помітингувати.

За гарними словами про демократію й права людини непомітно залишається найважливіша справа: чи Росія ось так, без бою, відмовиться від Білорусі? Як зізналися нещодавно деякі білоруські чиновники, російські політичні еліти з середини 1990-х намовляють білоруських колег жити єдиною сім'єю та в єдиній країні. Відомо, в якій... Було б дивно, якби Кремль просто так випустив Білорусь зі сфери своїх інтересів. Якщо Росія захоче замінити Лукашенка іншою, відданою Москві особою, інфантильна Європа скоріш за все зустріне це оплесками. Мовляв, відбулося повалення диктатури....

Європа хоче вірити білоруській владі і ще сподівається перевиховати Лукашенка, пообіцявши йому цуке-

рок у вигляді інвестицій та можливості виїздів на Захід. Лукашенко ж фліртує із Заходом, аби дати Росії можливість „схаменутися”. Проте про жодну демократизацію Білорусі тут не йдеться.

„Бацька” захищає територію, на якій він у даний момент перебуває, так як звір захищає свій барліг. Якби він бодай трохи пом'якшив свій режим, повернув у Білорусь свободу слова та свободу вибору, це були б його останні рішення, бо демократія для Лукашенка – це намілена мотузка. Тож він щосили намагатиметься зберегти статус-кво, підморгуючи водночас і Росії, і Європі. А поки що, здається, й самій Європі подобається утримувати статус-кво щодо Білорусі: можна спокійно спати та й руки будуть чистими.

КИЇВ

та інші міста України

від 6 690 крон

ТАШКЕНТ, АЛМАТИ, ТЫЛІСІ від 8 900 крон
ДУБАЙ від 8 990 крон
БАНГКОК від 16 400 крон
ДЕЛІ від 12 900 крон
ПЕКІН від 15 900 крон

Ціна квитка в обидва боки без аеропортних такс та зборів

Офіс у Празі:
 Husova 5
 110 00 Praha 1
 Тел.: + 420 224 248 828
 + 420 776 676 709
 e-mail: aerosvit.prg@volny.cz

Каса в аеропорту:
 Тел.: + 420 220 115 332

АероСвіт **AeroSvit**
 REPUBLICAN AIRLINES
 www.aerosvit.com

Фото: Олесь Мушинка

Андрею, чи трапляється таке, що фотографуєте речі, які помічаєте лише після проявлення плівки або повторного перегляду кадру?

Майже завжди... Так, трапляється часто, що образ, який бачу, коли його знімаю, і образ на фотографії значно відрізняються один від одного. Хтось мудрий сказав, що між доброю та знаменитою знімкою різниця в міліметрах. Мається на увазі, що інколи все вирішують деталі композиції. Зрозуміло, що сенс фотографії полягає не лише в чітко читабельному посланні (перший план), а й віддаленіших планах та значеннях, які виявляються пізніше.

Андрей Бан:

„Неможливо, щоб фотограф був невидимим, проте він повинен саме так поводитись”

Дивлячись на його знімки, відчуваєш, ніби стоїш за його плечима і намагаєшся затамувати подих, щоб своїм голосним диханням не осквернити мить таїнства фотографування...

Андрей Бан — людина, яка не намагається зробити з мистецтва штучну сенсацію. Його вважають одним з кращих словацьких фоторепортерів та переконливим медіальним захисником прав людини і цирим сподвижником допомоги потерпілим від різноманітних катастроф країнам.

Андрей твердить, що для вдалої фотографії потрібні лише якісні черевики та внутрішній спокій. Він любить наголошувати, що сидіти вдома довше одного тижня йому нудно, і тому в черговий раз вирушає в дорогу.

Подібно до інших професійних фотографів, чорно-білі фотографії вважає більш емоційними та автентичними. Обличчя Банових фотогогерів прості, вихоплені з повсякденності — з ярмаркової метушні, фестивального настрою, замисленої покірності релігійних обрядів, та інколи — це палаючий погляд релігійного фанатика. Деякі обличчя спотворює гримаса болю і гіркоти. І, як правило, вражає не сам об'єкт, а композиція, яка водночас „розповідає” про задні плани.

Бан не обманює образом, проте і не розкриває всі побачені ним таємниці. Та можливо вам і пощастить вловити бодай частку (не)навмисно прихованого. Адже ви біля нього. За його плечима.

Чимало Ваших фотографій несуть в собі, окрім вражаючої неоднозначності, й енергію автентики. До драматичних емоцій, трагедій, які пересічна людина намагається оминати, Ви підходите небезпечно близько. Яким чином можна вловити почуття та вираз особи, яка знає, що її фотографують, щоб знімка не справляла враження штучності?

Тут діє парадокс — неможливо, щоб фотограф був невидимим, проте він повинен саме так себе поводити. Інакше кажучи, фотографування людей базується на позавербальній комунікації, мові очей, тіла.

До якої міри у Ваших фоторепортажах йдеться про покірність, а до якої — про відвагу?

Про покірність варто пам'ятати завжди, бо ж йдеться про дари, які дані не кожному. А щодо відваги, то намагаюся занотувати звичайне життя звичайних людей. Тому говорю про себе як про «післявоєнного фотографа», а не воєнного.

Чи намагаєтесь забути те, що Ви бачили? І взагалі, чи можливо це?

Ні, не намагаюся. Образи виринають в пам'яті, незалежно від моєї волі. І викликають ланцюг спогадів, здебільшого приємних, хоча ситуації іноді були дуже скрутними.

Наскільки потрібний документальній фотографії коментар?

Він не потрібний, але фотографія все ж мала б вміщати у собі інформацію: що, де і коли.

Чи документальна фотографія або документальний фільм можуть розкрити характер людини, краєвиду краще за стилізований фотокадр або художній фільм?

Це все залежить від конкретного випадку. Не думаю, що документ як жанр автентичніший, від, скажімо, акторського фільму. Реальність переважно нудна. Цікавий скоріше погляд, яким ми її вловимо. Однозначно, документ сильний, якщо показує реальність без штучності й надуманості, що сьогодні є щораз рідкіснішим явищем.

На Вашу думку, документальне фото – окремий вид мистецтва чи невід’ємна складова журналістики?
Документ сам по собі не є частиною чогось. Проте вдале документальне фото містить в собі образотворчі якості і водночас – інформативність журналістики. Власне тому на таких змаганнях як World Press Photo або Czech Press Photo оцінюють саме ці два атрибути.

Чи існують певні рамки власних внутрішніх етичних меж, які стримують: „Це фотографувати я не можу“?
Існують. Якщо я відчуваю, що дана особа різко відмовляється...

Словаччина є країною, яку світ мав би бачити іншими очима?
Передусім, самі словаки могли б на Словаччину дивитися іншими очима. І зможуть це тоді, коли подорожуватимуть світом і почнуть на все дивитися з певної дистанції, чого багатьом з нас надзвичайно бракує.

В кризові регіони Ви подорожуєте переважно сам (щоб не привертати уваги) чи з міркувань безпеки віддаєте перевагу груповим поїздкам?
Завжди подорожую сам, інколи – з перекладачем чи з місцевим провідником.

Скажіть, чи можна після багаторічної практики передбачити кадр, якого варто почекати кілька годин?
Кілька годин на кадр не чекаю, бо я не фотографую природу, де важливе світло. Звісно, часом доводиться чекати тривалий час (може і години) на репортажний момент – так, як це було минулого року під час похорону Слободана Мілошевича: я дві години чекав на драматичну ситуацію, коли з ним прийшли попрощатися маси людей у його рідному Пожаревці.

Фото: Андрій Бан

АНДРЕЙ БАН (нар. 1964) – фотограф, публіцист, автор двох публікацій про Словаччину: Iné Slovensko 1999 („Інша Словаччина 1999”), Iné Slovensko 2005 („Інша Словаччина 2005”). Закінчив Економічний факультет та журналістику в Університеті Коменського у Братиславі. Працює репортером у чеських та словацьких журналах (Mladé rozlety, Plus 7 dní, Reflex). Голова гуманітарної організації Člověk v ohrožení („Людина в небезпеці”), співзасновник об’єднання молодих фотографів Creative Art, співавтор кількох документальних фільмів. У 2005 році отримав премію „Кришталеве крило” за значний внесок у справу допомоги країнам, що потерпіли від цунамі. Роком пізніше його визнають кращим словацьким фотографом та нагороджують журналістською премією за репортаж з Боснії. Відомий передусім фоторепортажами з Косова, Албанії, Ірану, Шрі Ланки, Румунії та Афганістану. Активно співпрацює з медіа в рамках пропаганди проектів із захисту прав людини не лише у Словаччині, але передусім у країнах Східної Європи та Азії. Живе та працює у Братиславі.

A full-page photograph of a young woman with light brown hair, looking directly at the camera with a neutral expression. She is wearing a white, off-the-shoulder, short-sleeved top. The background is a textured, mottled brown and beige, resembling a wall or a natural surface. The lighting is soft, highlighting her features and the texture of her clothing.

Тема:

Об'єкти

Тарас-фотограф-поет

Його прізвище було Кушинський, однак і друзі, і журналісти переважно називали його просто по імені — Тарас. І свої фотографії він підписував не прізвищем, а лише ім'ям. Печатка „ТАРАС“ яку він ставив на кожну виставкову фотографію, була його „фірмовим знаком“.

» Він народився в Празі 25 травня 1932 року, однак до восьмирічного віку виростав в селах Кевельове, Кваси та Косівська Поляна на закарпатській Гуцульщині, де його батьки (політичні емігранти з Полтавщини) вчителювали. Дитинство на лоні незайманої природи, оповідання про русалок, перелесників, відьом і вовкулаків назавжди вкарбувалися в його пам'ять. Мабуть там треба шукати і його ціложиттєву пристрасть до гір.

Окупація Закарпаття угорцями в 1939 році розлучила родину: батько Артем емігрував на Захід, а мати Зінаїда повернулася в Прагу, де Тарас продовжував вчитися в початкових класах при Українській гімназії в Модржанах. Великий вплив на його виховання мав визначний український підприємець, філателіст і нумізмат Євген Вировий, в помешканні якого вони жили з 1943 року. Зокрема запам'яталася Тарасові смерть Є.Вирового: „Коли 17 травня 1945 року перед вікнами нашого будинку зупинився „чорний ворон“ СМЕРШу, — згадував він пізніше, — дядько Женя впав на коліна перед іконою Божої Матері і щиро помолився. Потім поцілував маму, мене, відчинив вікно і вистрибнув з четвертого поверху на брук перед машиною, якою його мали забрати. Вмер як справжній козак, не здавшись в руки ворогу“.

Після закриття Української гімназії в Модржанах Тарас продовжував вчитися в чеській школі, однак його домашньою вихователкою (крім мами, яку він обожнював) була „тітка“ Онисія Дурдуківська — дружина академіка Сергія Єфремова, замученого більшовиками в таборах ГУЛАГу.

Тарас з дитинства захоплювався фотографією, тому після закінчення архітектурного факультету Вищої

технічної школи в Празі і кількарічної практики за своїм фахом (який його аж ніяк не приваблював), він обрав шлях професійного фотографа — „вільного художника“.

В 1966 році його було обрано членом Спільки чехословацьких художників. Як незалежний професійний фотограф, він працював переважно у сфері рекламної фотографії, яку підняв до рівня справжнього мистецтва. Часто фотографував художні вироби зі скла, дерева, кераміку, жіночі оздобы тощо. Нові елементи він вніс і до фотографій плакатів, проспектів, обкладинок грамплатівок, театральних програмок тощо. Своїми фотографіями він ілюстрував книжки (зокрема, поезію) та календарі, переважно для іноземних торгових компаній.

1967 року він влаштував першу персональну виставку за кордоном — в голландському місті Ларен-Бларікум, яка започаткувала цілу серію наступних. На нього звернули увагу в кіно, на телебаченні та радіо.

На зламі 60–70-х років він з успіхом виставляв свої фотографії у Вайлі (ФРН), Відні, Кракові та Атенах. На хвилях Празької весни 1968 року органи чехословацької безпеки на-

решті дозволили йому відвідати батька в Чикаго. Побував він і в інших містах США, де багато фотографував.

Найбільшим успіхом кар'єри Т. Кушинського як фотографа була його персональна виставка в найбільшій фотогалереї Tokyo — Pentax Gallery у 1974 році. Кушинський став першим європейським фотографом, представленим у цій галереї самостійною виставкою. З огляду на великий успіх вона тривала шість місяців, хоча планувалася як одномісячна. За успішну виставку фірма Pentax нагородила його комплектом найновіших фотоапаратів та додаткового фотообладнання.

З цією виставкою пов'язана і цікава історія, про яку він мені розповідав: „Одного разу, — згадував Тарас, — я отримав повідомлення з празької митниці: прийти туди і забрати пакунок з Японії, а ще — принести із собою сорок тисяч крон мита. Такої суми я ніколи у житті не те що не мав, але й не бачив! Це ж був дворічний зарібок пересічного інженера.

Ясна річ, пакунок я не міг прийняти, хоч дуже хотілося мати солідну фототехніку. Мене ще кілька разів викликали — результат той самий: „Грошей не маю, пакунок поверніть назад. І ще не забудьте написати, що адресат відмовився від японських фотокамер, бо соціалістична техніка краща за капіталістичну“. Через кілька місяців мене знов викликали і звеліли розписатися на якомусь бланку. „Я ж вам сказав, що грошей в мене немає“. „Нічого не питаєте, забирайте свій пакунок і йдіть!“ І видали мені пакет з найсучаснішою технікою: чотири фотоапарати, кілька об'єктивів та інше приладдя. Я і досі не знаю, чи це була вказівка згори (що не кажи, незручно було повертати пакунок назад в Японію), чи самовільна ініціатива митника, що знав мої фотографії. Вийшовши на вулицю, »

Тарас Кушинський і Микола Мушинка,
фото з архіву М. Мушинки

Я зайшов у перший же магазин, купив пляшку сливовиці і поніс митникові. Це було єдине моє „мито“. Таким чином, Тарас вже в середині 70-х років зміг використовувати найдосконаліше на ті часи технічне устаткування, що значно підвищило рейтинг його фотографій. Токійська виставка Т. Кущинського побувала і в ряді інших країн. Фотографія Дани з цієї виставки на XIII бієнале в Гайденгеймі 1974 року здобула бронзову медаль.

У 1976 р. Тарас став членом ново-заснованої пражської групи „Setkání“ („Зустріч“), з якою виставляв свої твори на багатьох вітчизняних і закордонних виставках. Його фотографії завойовували все ширшу популярність. Нерідко перед галереями, де вони виставлялися, стояли довгі черги.

В чому полягала магічна сила його фотографій – важко відповісти. Але вони привертати увагу глядачів. Тарас ніколи не працював в ательє – жодного ательє в нього ніколи й не було. Його єдиним ательє була природа. Мабуть

не було в колишній Чехословаччині гір, яких би він не обходив з рюкзаком за плечима і фотоапаратом на грудях. Чи не найбільше приваблювали його Високі Татри, куди він ходив щороку. Тут він знав кожну вершину, кожну ущелину, кожну річку та криницю, та й мабуть і кожного селянина у Ждярі чи Лендаку, бо не любив готелів та ресторанів, віддаючи перевагу приватним хатам та сільським корчмам. У 1967 році він купив стару хату в с.Ченовіці біля м. Кутна Гора, яка стала його ательє і місцем відпочинку для нього, його друзів і сім'ї. Тут він створив значну частину своїх фотографій.

Тарас співпрацював з відомими журналами („Domov“, „Umění a řemesla“, „Žena a móda“, „Amaterská scéna“, „Českolovenská fotografie“, „Květen“, „Svět v obrazech“, „Mladá fronta“ та ін.), а також з театрами, перш за все із „Семафором“.

Великою популярністю тішилися його портрети визначних діячів чеської культури: Яна Веріха, Мірослава

Горнічка, Магди Вашаріової, Йозефа Дудока, Яна Зрзавого, Ганни Геґеро-вої, Іржі Сухого, Богуміла Грабала та багатьох інших.

Та найбільше прославили його поетичні світліни жінок. Майже десять років він працював з натурщицею Даною, з якою створив неповторні цикли фотографій, зокрема прекрасний цикл „Я хочу“. Згодом з'явилися наступні жіночі цикли: „Моніка“, „Івана“, „Домініка“, „Ева“. З циклів, присвячених природі, уваги заслуговують „Високі Татри“, „Крконоші“, „Мала Фатра“, „Бескиди“ тощо. Значний успіх на виставках мали його фотографії пражських закутків. Ім'я „Тарас“ набувало ваги і в жанрі модної фотографії.

Мрією Тараса було відвідати місця, пов'язані з його дитинством – Гуцульщину та Україну взагалі. Ця його мрія частково збулася в 1961 році, коли він відвідав Москву, Київ... В Києві він був лише три дні, але і за той короткий час зробив цикл прекрасних фотографій, серед яких переважали знімки зруйно-

ваних пам'яток архітектури. Ними він зокрема ілюстрував пражський „Народний календар на 1969 рік“. Через десять років Тарас вирішив повторити свою подорож в Україну, однак з кордону його повернули назад за коротким поясненням: „Ваше перебування в Радянському Союзі небажане“. У радянських прикордонних органів підозру викликала його сучасна фотоапаратура. З того часу органи чехословацької безпеки не випускали його не лише до Радянського Союзу, але й до жодної іншої країни, навіть на власні персональні виставки фотографій. В 1972 р. режисер Ян Елінек на замовлення Чехословацького телебачення зняв про Тараса Кущинського документальний телефільм – та цензура його на екрани телевізорів не допустила.

Незважаючи на все це, ім'я „Тарас“ стало відомим серед художніх фотографів та митців далеко за межами Чехословаччини. Про нього писали у таких визначних періодиках як: „Encyclopedia of Practical Photography“ (Praha, 1972), „Geschichte der Photographie im 20. Jahrhundert“ (Köln, 1977; London, 1980), „Britisch Journal of Photography“ (London, 1977), „Genteleporary Photographera“ (New York, 1982). Мюнхенський „Foto Magazin“ (1971) помістив дуже прихильну статтю про нашого фотографа „Taras – der Meister der einfachen Mittel“. Лише з Україною йому не вдалося наві'язати контакти. Якщо не рахувати однієї статті в журналі „Світло і тінь“ (Львів, 1992, ч. 4), то вона не знає його й дотепер.

На початку 80-х років стан здоров'я Тараса значно погіршав. Рак. З надзвичайним зусиллям волі він боровся зі своєю хворобою та фотографувати не припинив. В його творчості цього періоду з'являються нові мотиви: він фотографує дівочі акти у марлі, у сітці з пластмаси, здебільшого на чорному тлі. Ці фотографії сповнює атмосфера скутості, страху, безнадії. Візія смерті? У своїй останній (35-й) прижиттєвій виставці – в Музеї української культури у Свиднику – він вже не міг взяти особисту участь.

Тарас любив життя, хотів жити і вірив, що він поборе свою недугу. Та його боротьба виявилася безнадійною. „Зніміть мені окуляри з очей, вже не хочу бачити цей світ“, – були його останні слова. Помер 27 грудня 1983 р. у своєму виноградському помешканні у Празі, в тій самій кімнаті на четвертому поверсі, з вікна якої 17 травня 1945 р. вистрибнув його учитель Євген Вировий...

Декілька спогадів про життя з Тарасом

» До восьми років Тарас ріс у селі Кваси біля Ясіня серед чудової незайманої природи, де його батько, Анатолій Кущинський, був директором місцевої школи, а мати Зінаїда – вчителькою. Звідти походить любов усього його життя – любов до природи. Його батькам, після закінчення навчання в Подєбрадах, Чехословацький уряд запропонував поїхати на Підкарпатську Русь і навчати там, оскільки вони володіли українською мовою. Відразу після народження Тараса у 1932 році туди переїхала вся родина. Однак там батько закохався в прибиральницю, набагато молодшу від нього, і втік з нею до Америки, покинувши дружину з сином у найскрутніший час, коли Підкарпатську Русь окупувала фашистська Угорщина, і всіх чиновників звільнили, заарештували або покарали. У 1940 році, у товарному вагоні, в якому їхній приятель граф Таксіс перевозив своє майно з маєтку, їм пощастило дістатися до Праги. Тарас згадував, як вийшов з того вагону в гуцульському кожущу у Відні. Це було вперше, коли він побачив місто. Тарасова мати була дивовижною жінкою і це було другим чинником, який вплинув на Тарасову творчість – любов та повага до жінки.

Тарас знімав уже в гімназії, але серйозно займатися фотографією почав в університеті. Його перша виставка відбулася 1963 року у Малостранському позиковому банку. Це було у часи, коли фотографувалося серпи і молоти. Жінок ніхто не фотографував – це було табу, однак на таке Тарас ніколи не зважав. У той час банки підтримували культуру, тому виставили цілу серію Тарасових портретів дівчат. Для Праги це був шок. Писали про це, мабуть, усі газети. Тарас почав співробітничати з часописами, почав знімати мистецькі предмети, і коли вперше вдалось йому в часописах заробити 30 000 за рік, сказав: „Иду на вільні хліби“. Йшов 1965 рік. У нас постійно прослуховувався телефон, до 1979 року нам не видавали закордонних паспортів. Але я б сказала, що за нами більше стежило КГБ, аніж наша служба. Постійно нам набридали, але не переслідували. Що стосується виставок, то, скажімо, в Теплице перед відкриттям виставки прийшов районний секретар партії і цілий зал, де був цикл „Хочу“, заборонив для показу. На вернісажі люди однаково ходили дивитися на фотографії, підсвічували собі ліхтариками. Я вже не хочу про це навіть згадувати. Знаю, що в Ліберці ми розмістили виставку, і там також був цикл „Хочу“, який був проблемою, напевне, для всіх районних секретарів. Я сиділа внизу і тремтіла, тому що Тарас ніколи нічого не дарував і страшенно любив сперечатися. Постійно дискутував, а у мене на все це бракувало нервів. Я сиділа у кабінеті зіщулена і переживала, чим же на цей раз все закінчиться? Але все закінчилося добре. Тарас ніколи не думав про еміграцію, тому що пам'ятав, як його мати страждала. Він любив Чехію. Вона була його домівкою а Україну зовсім не знав. Одного разу ми проїжджали через Україну, коли їхали на Кавказ. У Києві ми відірвалися від групи і глянули, як там живеться. Тоді там було жакхливо. Якось Тарас хотів поїхати з паном Павлом Мурашком (було це, здається, у 71-му) на Україну, але на кордоні їх затримали. Тараса відпустили, а Мурашка згодом посадили на 5 років.

Я була вихована так, що чоловік є господарем і як він вирішить – так і буде. І це було моєю перевагою, тому що з Тарасом не можна було розраховувати на те, що він буде керуватися чиеюсь, а не своєю, думкою. Я ніколи не ревнувала його до дівчат, яких він фотографував. Тарас був надзвичайно порядною людиною. Ті дівчата були друзями сім'ї, ми зналися роками. Тарас ніколи не звернувся б до когось з вулиці. Знаєте, наш шлюб почався катастрофічно, тому що я завагітніла, коли ми ще були практично дітьми. Я мусила працювати, а Тарас навчався. Їли ми картоплю з картоплею. Ми не мали квартири – жили з бабусею в одній кімнаті. Ті перші сім років були справді шаленими, але потім, коли ми почали працювати незалежно, наш шлюб значно зміцнів. Не лише в економічному плані, а й тому, що ми стали зрілішими, почали краще розуміти одне одного. Я його дуже поважала, а його світлини обожаю. Ми були постійно разом, але не страждали клаустрофобією. Працювали вдома, Тарас не мав ательє, а коли брав фотоапарат і йшов з моделлю до лісу, це була єдина хвиля, коли я могла відпочити. Мій найлюбленіший фотознімок, напевно, „Дівчина в папороті“. Здається, це Дана, 1972 рік. Цей знімок вже став таким собі національним скарбом. Як і портрет Веріха з сигарою, який знайомий кожному. Люди вішають його в офісах і вдома, ніхто вже й не знає, що це фотографував Тарас Кущинський.

Алена Кущинська

В їхні обличчя умів терпляче вдивлятися

Павла, Штєпанка, Марія, Гана, Дана, Венуше, Андреа, Ружа, Моніка, Маґда, Домініка, Габіна — прості імена дівчат та жінок, обличчя яких залишаються назавжди молодими у вирі часу.

» Коли я уважно вдивляюся в обличчя жінок, яких Тарас поступово „назбирав” за два десятиліття, думаю про ті миті, секунди, у які творилися фотографії, що пережили свого творця. Світлина, які надалі живуть власним життям і приносять радість не тільки тим, хто бачив процес їх створення, але і тим, хто Тараса особисто не знав — його творчість не залишає нікого байдужим. Тарасові жінки мріють, заглиблені в себе. Вони — скульптури, богині, привиди...

Терплячість і розуміння сутності жінки — притаманні йому риси. Те, що мені відомо про Тараса-чоловіка, багато про що говорять. Переважну

частину свого життя він провів в оточенні жінок: матері, дружини, доньок, моделей. Після того, як батько емігрував до США, Тарас залишився з матір'ю сам. Під час навчання на факультеті архітектури Чеської вищої технічної школи Тарас одружується, і до родини приходить дружина Алена. Поступово народжуються три доньки — Зіна, Радка і Галка. З 1960 року Тарас фотографує переважно жінок. Дружина Алена, яка в великим розумінням ставилася до Тарасової роботи, створювала домашню атмосферу і простір для дівчат, з якими працював чоловік. Зрештою, кілька відомих світлин створено саме

у помешканні Кушинських на Градешінській вулиці у Празі. Квартира була одночасно і ательє, одна зі стін була пофарбована у чорний колір, і достатньо було лише пересунути меблі...

Помешкання на Градешінській було також місцем мого першого знайомства з Тарасом. До Кушинських мене привів мій чоловік Міхал Тума, також фотограф. Простий чорний столовий стіл, стільці, багато книг, фотокартки. Настільки відмінне середовище від того, що я досі знала! А пан фотограф — невеликий, рудуватий чоловік, мовчазний, коли вже говорить — обдумує кожне слово. Набагато відвертішою була Алена, це вона створювала його світ і домівку. І, швидше за все, була його першим критиком. Її життя з Тарасом було не з легких. З 1966 року він був „вільним художником”: залишив привабливу кар'єру архітектора і вирішив заробляти фотографією. Це у тодішній соціалістичній Чехословаччині! Тарас безумовно не належав до тих, хто „зробить все”, щоб прогнати сім'ю. Як витримала його дружина Алена цю ситуацію (родина з п'яти осіб!), є загадкою і таємницею сильною жінки.

Для повного розуміння особистості Тараса слід згадати і його любов до природи. Він захоплювався горами, і гори фотографував. Разом зі своєю дружиною Аленою мандрував по горах і терпляче вичікував потрібні світлові умови для свого майбутнього фотознімку. Без огляду на примхи погоди.

Таким же терплячим співбесідником та спостерігачем він був у створенні портрету особи. Тарас, як я вже згадувала, ніколи не мав ательє, гідного свого імені. Творив у помешканні, студією йому служувала дача у Ченовіцях і довколишня природа. Тут фотографував артистів театру „Семафор”. Актори і музиканти, що звикли до цілком іншого середовища, тут „розслаблено” грали самі себе. Знімки, що створені тут (наприклад, Їржі Сухого або Їтки Молавцової) – безпосередні, грайливі.

Мені пригадується портрет фотографа Йозефа Судка. Це не той замислений старий чоловік, типова постать пражських вулиць, яким його зображали інші фотографи. З променистого знімку до мене всміхається обличчя чоловіка з примруженими очима хлопчача-бешкетника. Фотографія 1976 року. Або портрет Яна Веріха у профіль з сигарою – символ людськості, погляд на реальність з перспективи важких сімдесятих років минулого століття.

Ми почали частіше зустрічатися з Тарасом та Аленою. В одній з розмов між ним та моїм чоловіком Міхалом з’явилася ідея зустрічей і з іншими фотографами. Виникла група „Зустріч”, незалежна асоціація фотографів Чехії та Моравії. Вперше в Бескидах, в Солані, 1976 року зустрілися Боровічка, Білек, Балічек, Міхл, Мишка, Кущинський, Сікула, Тума, Вайнертова. І в гурті веселих фотографів та їхніх родин Тарас був радше спостерігачем, аніж учасником. У плідній співпраці, що тривала до 1983 року, виникла низка спільних виставок, великий, як на ті часи, каталог „Зустріч”.

Тарасова хвороба прийшла несподівано, тихо і крадькома. Він терпляче з нею боровся з допомогою дружини Алени і друзів. Завдяки їм він отримував найкраще плекування, лікарську допомогу та ліки.

Коли переглядаю Тарасові фотографії початку 80-х років минулого століття, помічаю, що його жінки змінюють виразові засоби. На знімку 1980 року зображена жінка без

обличчя: фотографія дівчини в білій масці на похмурому тлі обшарпаного і покинутого будинку. Митці своєю творчістю часто випереджали час, для якого створювався витвір...

Тарас Кущинський помер 27 грудня 1983 року. Його дружина Алена була поруч з ним до кінця.

На щастя, ще за життя він дочекався визнання, важливих виставок на батьківщині та за кордоном. Його фотографії стали легендарними. Та про книжкову форму своєї творчості Тарас лише мріяв. Вперше – завдяки його друзі, фотографу Міхалу Тумі – книга вийшла через 10 років після його смерті, 1992 року у видавництві „Фотоміда”. Монографія „Тарас Кущинський” містила 60 репродукцій

Тарасових фотографій, і свого часу була окрасою книжкового ринку – графічна стриманість, висока якість друку. Наклад книги був миттєво розкуплений. Видавництво „Фотоміда” популяризує Тарасових „Жінок” і далі, за допомогою мистецьких чорно-білих листівок.

Цими днями готується друге видання монографії „Тарас Кущинський”, де вступне слово написав Їржі Шерих. Книга вийде на початку травня цього року і присвячена 75-річчю з дня народження Тараса Кущинського, легенди чеської фотографії.

Про образи „в кишені” або Історія фотографії в зворотньому порядку

Щодня тисячі нових зображень „проявляються” на фотопапері, вплавляються в поверхні компакт-дисків, цифровими масивами закладаються в пам'ять комп'ютерів, серіями електромагнітних модуляцій летять телефонними кабелями. Зображення з'являються на світ легко і швидко — разом з ними росте і швидкість ретрансляції „суб'єктивної дійсності”.

Image #3. Туристи-терористи

З появою цифрових технологій з'явився новий тип фотографів-аматорів, яких я для себе називаю „туристами-терористами”. Йдеться про особливий спосіб бачення (і колекціонування) навколишньої реальності.

Доба, коли фотографування потребувало масивної та дорогої апаратури та було забавкою для розумних, заможних і фанатично відданих справі, видається вже досить далекою від нинішньої доби кишенькових „цифр”, що кожного запрошують робити знімки. Виробники запевняють своїх клієнтів, що цей процес не вимагає ніякого вміння та спеціальних знань і що апарат усе робить сам, реагуючи на найменшу забаванку.

Повернутись з літньої відпустки з кількома сотнями (!) світлин — звична справа. Більше того, під бомбардування об'єктива потрапляє й „сіра” буденність: можна (за)фотографувати себе, як то кажуть, „до знемоги” — різні вирази облич, анфас, профіль, руки, ноги etc. В комп'ютері можна створити скільки завгодно „сейфіків пам'яті” — від течок „родина” та „друзі”, до колекції фотографій неба чи улюбленої кішки.

Відколи фотоапарати дали змогу „фіксувати” невпинну мить, гнітюче відчуття минулості геть усього стало ще гострішим. Бо видається, що реальність неможливо спинити жодним іншим чином, окрім як „заморозити”. Фотографія дає нам відчуття (нехай і ілюзорне), що можемо тримати „в кишені” увесь світ — цілу антологію образів.

Ми споживаємо образи зі щораз більшою швидкістю, вбиваючи таким чином реальність без жодних докорів сумління. В добу „інформаційних воєн” людина з фотоапаратом мало відрізняється від людини з гвинтівкою. „Перехід від куль до плівки — це фотографічне сафарі, що замінило у Східній Африці мисливське сафарі. Замість цілитися з рушницю через оптичний приціл, мисливці дивляться у видошукач, добираючи кадр” (Сьюзен Зонтаг).

Такі різні мислителі, як Зигфрід Кракауер, Вальтер Беньямін і Ролан Барт (якщо брати найяскравіші приклади), стверджували, що фотографія руйнівна для пам'яті: саме пам'ять зберігає „істинний зміст” індивіда, „останній образ” життя, тоді як фотографія — „протилежність спогаду” і втягнена в „руйнування аури”.

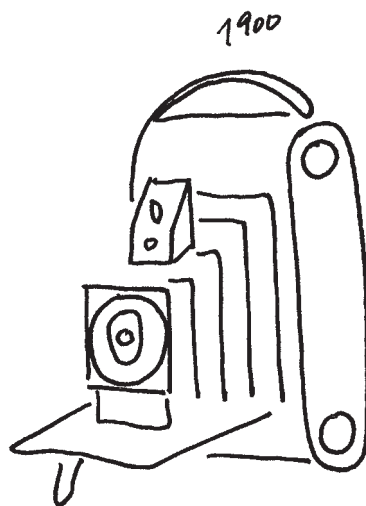

Image #2. Фотографи-хронографи

З появою ілюстрованих засобів масової інформації з'явився новий тип фотографів-професіоналів, яких я (і не лише я) називаю фотожурналістами.

Напрямок репортажної фотографії має давню історію, усталені традиції і задекларовані вимоги, серед яких — своєчасність, об'єктивність і сюжетність.

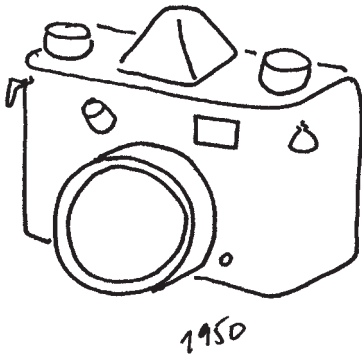
Друковане слово здається не такою підступною формою муміфікації світу, як фотографічні образи, які тепер забезпечують людям більшу частину фантазій на тему минулого і про багатство теперішньої доби. Усе, що написано про якусь особу, або подію — це, власне, інтерпретація, подібна до зроблених рукою візуальних ілюстрацій: картин і малюнків. А фотографічні зображення — це не так свідчення про світ, як його маленькі складові частини, мініатюри реальності, які кожен може створити, чи просто придбати.

Симптоматично, що матеріалом для фоторепортів стають так звані „гарячі точки”. Останні війни, які ми спостерігали, — звісно, через об'єктиви фото- й телекамер, — засвідчили, що межа між дійсністю та відтворюваним образом стирається, тільки вже насильно.

Більше того, цей образ, винятний з реальності, стає предметом мистецтва. В 40-х роках ХХ століття у Нідерландах був заснований національний конкурс World Press Photo. З 1955 року його зробили всесвітнім, і від того часу щороку журі обирає нових переможців у 10 категоріях. Фотороботи повинні торкатися новинарних подій попереднього року. Хоча призи отримують не лише одинокі фотознімки, а й цілі фотоісторії. Головний приз конкурсу World Press Photo дістає єдина фотографія, яка висвітлює питання, ситуацію чи подію, що має велике значення для журналістики, і зроблена на високому візуальному і творчому рівні.

В галереї образів „World Press Photo” присутні світлини відвертості і неприхованої смерті. Але тут йдеться швидше про етичну сторону сприйняття. Ці фотографії вражають більше „відвертістю інформації”, яку містять, а не, власне, естетичним образом. Своєрідне „мистецтво факту”.

Фотографування — це акт невтручання. Жажіття, пов'язані з такими успіхами сучасної фотожурналістики, як знімок в'єтнамського бонзи,

що тягнеться до канистри з бензином, або хлопчини, якому вибухова хвиля щойно відірвала руку, почасти породжені усвідомленням, наскільки стало можливим – у ситуаціях, коли фотограф має вибирати між фотографією і життям, – вибирати фотографію. Мова тут про те, що фотографування – це більше, ніж пасивне спостереження. Воно є способом мовчазно, а часом й відверто, захопити, щоб те, що діється, діялось і далі (С.Зонтаг).

Але існує й інша точка зору. „Боюсь наразитися на справедливую нищівну критику з позиції моралі, однак перше, що зблиснуло у запаленій голові по огляді кадрів, коли літак шахідів врізався у Світовий торговий центр 11 вересня 2001 року – це не усвідомлення миттєвості смерті тисяч людей, а заціпеніння перед жакливою красою цього акту. Осмислення та співчуття потребують застановлення, якогось часу. Натомість краса, навіть якщо вона така жаклива, пронизує, вона блискавична. Краса не зв'язує, як етика чи мораль. Вона безстороння щодо тебе, вона холодна. Краса ширяє в обширах позаморального. А отже – жакливого” (Т.Возняк).

Сила фотографії в тому, що вона дає змогу уважно вивчати миті, які нормальний плин часу одразу заступає іншими митями. Таке завмирання часу – безсоромний, різкий статиз кожної фотографії – виробило нові й набагато повніші канони краси.

Зрештою, в основі твердження, що все в цьому світі – матеріал для фотоапарата, можуть поєднуватись два погляди. Згідно з першим, краса, або принаймні щось цікаве, є в усьому, якщо дивитися пильним оком (а естетизація реальності, яка геть усе робить доступним для фотоапарата – це те, що дозволяє вважати будь-яку фотографію, навіть зняту з найпрактичнішою метою, за мистецтво). Згідно з другим поглядом, усе слід використовувати як об'єкти якогось теперіш-

нього чи майбутнього використання, як матеріал для оцінок, постанов і прогнозів. Фотоапарати реалізують естетичний погляд на реальність, ставши іграшкою-машиною, яка кожному дає змогу виражати безсторонні судження про важливість, цікавість, красу.

Попри всі гуманістичні заяви від імені фотографії, здатність фотоапарата обертати реальність на щось гарне, походить від його відносної слабкості як засобу передавання правди. Фотографія завжди (!) обмежена рамкою, вона не здатна охопити „плинність” реальності. Для „фотографічного бачення” характерна вибірковість. Істини, які можна відкрити у виокремленій миті, хоч які вони значущі або вирішальні, мають дуже обмежений зв'язок із потребами розуміння. „Постмодерний гуманізм” віртуозно маскує плутанину правди і краси, що лежить в основі фотографічного ремесла.

Image #1. Hi(story)

Із появою „камери обскури” з'явився новий тип професіоналів, яких всі називають... фотографами. Тут мені годилося б дати коротку історію фотографії, розповісти про батьків-засновників апарату, про перші світлинки, традицію родинних знімок, про естетизацію фотографії і довготривалі змагання з малярством. Дозволю собі залишити ці дискусії без уваги. Вони потребують окремої розмови.

Що ж до питання, чи є фотографія мистецтвом чи ні, то ці суперечки поступилися фактові, що фотографія звістує (і створює) для мистецтва нові амбіції. Це прототип того характерного напрямку, якого дотримуються за нашої доби і високе, і комерційне мистецтво: перетворення мистецтва в метамистецтво, або ж у засоби масової інформації.

Говорити про історію фотографії чи мистецтво фотографії – справа невдячна. Зрештою, мені йдеться не так про зображення, як про образи. Їхню дивовижну здатність вводити в оману. Фотографія – це тільки фрагмент, і з плином часу її якорі піднімаються. Вона дрейфує в якусь лагідну абстрактну минувшину, відкрита для будь-яких тлумачень.

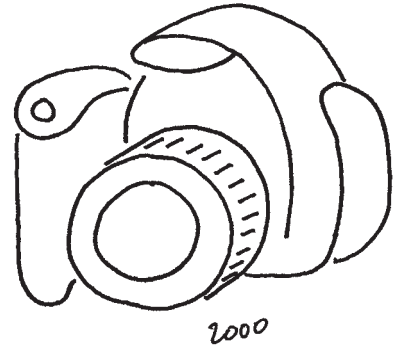
Post scriptum

Реальність завжди інтерпретувалася крізь призму повідомлень, що їх давали образи, а філософи від часів Платона намагалися зменшити нашу

залежність від образів, створюючи стандарт вільного від образів сприйняття дійсності. Але, коли в середині XIX століття цей стандарт, здавалося, нарешті став досяжним, відступ давніх релігійних і політичних ілюзій перед наступом гуманістичного й наукового мислення не спричинив, як передбачалося, масового переходу до реальності. Навпаки, нова доба зневіри зміцнила вірність образам.

Певним чином це пов'язано із загальними тенденціями культури постмодерну. Як відомо, культура XXI століття є радше візуальною, ніж словесною. Сьогодення – це калейдоскоп явищ-зображень, що пульсують із різною силою та інтенсивністю. На місці одного миттєво з'являється інше, одні „картинки” запам'ятовуються, решта безслідно зникають. Певні сюжети проявляють найбільшу стійкість і кодифікуються у формі окреслених образів, уявлень.

Образи набагато реальніші, ніж будь-хто міг колись припускати. І саме

тому, що вони становлять необмежений ресурс, який не можна виснажити споживацьким марнотратством, ще більш слушною стає причина вдатися до ліків – екології не тільки реальних об'єктів, але й „картинок”.

Вочевидь, я належу до покоління „романтиків”, які не за всяку ціну, але дуже міцно прагнуть позбутися залежності від образів. Краще дивитися на гори, ніж їх бачити, краще бути завжди причетним, аніж обирати між кров'ю та красою, етикою чи естетикою.

Краще тримати образи в голові, а не в кишені.

Частина життя на чорно

Не знаю, наскільки важливою інформацією для поціновувачів фотографії може бути опис життя чи характеру особи, яка натискає кнопку фотоапарата. Чи важливо, де і коли вона народилася, хто і що на неї мало якийсь вплив? Чи цілком достатньо емоцій, які отримуємо, коли дивимось на фотографію? Думаю, що саме продукт творця найважливіший. АЛЕ! Часом цікаво навіть тим, хто ніколи не пам'ятає жодної дати славних біографій, довідатися, хто саме і за яких обставин зробив цікаві знімки, здавалося б, цілком прозаїчних речей.

Володимир Криницький,
26.7.1973, Антрацит, Україна

Що то за місто, той Антрацит, що то за країна, ота Україна, де дитина батьків-музикантів, яка грає на ксилофоні, концертує і водночас займається спортом, змушена у підлітковому віці працювати в шахті, а у 22 роки виїхати на заробітки до

Чехії? Чи є в тому Антрациті місця, які надихають митців і де народжуються високі почуття? Володимир каже, що є, тільки він їх не встиг знайти, бо виїхав у Чехію.

Про Володимира Криницького я чула ще раніше, але зацікавилася ним лише після того, як побачила кілька його знімків у журналі „Реф-

лекс”. Саме тоді деякі відомості про нього мене зацікавили приблизно настільки ж, як і самі його фотографії. Виявилося, він не просто український фотограф, який присвятив один зі своїх циклів під назвою „Частина життя на чорно” заробітчаним – він сам кілька років був заробітчанином.

Володимир працював у монтажній фірмі в місті Оломоуц поряд з іншими українцями зі сходу і заходу, поряд з представниками інших націй. Не складно уявити собі ті умови, в яких вони жили і працювали, те, скільки зневажливих слів і поглядів їм доводилося витримувати. Але Володимир не описує цю частину свого життя у чорних тонах, і в розмові з журналістами не піддається на їхні прохання розповісти про пережиті неприємності. Зрештою, після дикої антиукраїнської медіальної кампанії 90-х років у чеській журналістиці наступила ера каяття і самокритики.

„Фотографуй, Володю, найбачать як ми тут живемо...”

Невідомо, була це випадковість чи доля? До фотографії він мав потяг віддавна, але ж де той шлях, який може привести з шахти через будову до професійного фотографа? Виявляється, першим йому цей шлях вказав керівник монтажно-ї фірми. Чомусь шефові-монтажнику залежало на тому, аби Володимир не провів все життя, працюючи на будовах. Згодом зустрівся ще багато чехів, які йому допомагали більше, ніж зазвичай прийнято допомагати. Володимир почав вивчати фотографію і фотографувати. „Я бачив, як місцеві живуть: виїжджають на екскурсії, ходять увечері на культурні акції, – а поряд з цим існує ще одна прихована сторінка життя – життя моїх хлопців. Якось мені один із них сказав: „Фотографуй, Володю, найбачать як ми тут живемо””.

Життя у замку

Після циклу „Частина життя на чорно” з’явився цикл „Життя у замку” – це фотографії з Будинку соціальної допомоги. А нині Володимир працює у школі нових технологій і графіки „Без бар’єрів”, де для інвалідів, безробітних, представників нацменшин і тих, хто пройшов лікування від наркотичної залежності веде курси цифрової фотографії. Подолавши власний бар’єр, вчить долати перешкоди й інших. Коло замикається. А що говорити про фотографії? Їх треба просто бачити...

Франтішек Ржегорж та його колекція світлин з Галичини

У другій половині XIX століття, коли чеські землі і Галичина були у складі однієї держави — Австро-Угорської монархії, чехи їздили до Галичини у відрядження, за власною ініціативою туди переселялися окремі особи та цілі родини. У чеських газетах з'являлись оголошення про продаж або оренду сільськогосподарських угідь на Галичині. Чехи вважалися гарними господарями, і галицькі землевласники з радістю здавали їм свої угіддя в оренду.

➤ На одне таке оголошення відгукнувся селянин зі Стежер біля м. Градец-Кралове — він орендував маєток Грабник у селі Вовків біля Львова, що належав львівському монастирю сестер-бенедиктинок. Це був Йозеф Ржегорж, який у 1877 році переселився туди разом зі своєю родиною. Внаслідок цього перебування його син Франтішек Ржегорж глибоко зацікавився місцевою народною культурою.

Франтішек Ржегорж народився 16 грудня 1857 року у Стежерах, до Галичини переїхав у липні 1877 року після закінчення реальної гімназії в м. Градец-Кралове. Після переселення Франтішек придивлявся до місцевої культури, розшукував і літературу про Галичину. Після знайомства з Войтехом Напрстеком (1826–1894), який був засновником Чеського промислового музею в Празі, Ф. Ржегорж почав збирати східно-галицьку етнографічну колекцію — вона налічує більше тисячі найменувань і зараз розміщується в Етнографічному відділі Національного музею в Празі. Була зібрана також галицька українська література (колекція знаходиться в бібліотеці Національного музею). Ф. Ржегорж публікував багато статей про українську народну культуру, високо цінується і його збірка світлин. Більшість коштів на збірку для Чеського промислового музею надавало подружжя Напрстеків.

Під час свого перебування в Гали-

чині Ф. Ржегорж налагодив особисті контакти з галицькими та буковинськими українцями — редакторами, вчителями, письменниками, священнослужителями. Між ними були Михайло Павлик, Іван Белей, Володимир Шухевич, Іван Франко, Євгенія Ярошинська, Ольга Кобилянська та інші.

Коли Ф. Ржегорж важко захворів, то 1890 року повернувся до Чехії, але вже 1891-го знову приїхав на Галичину, в село Зарогізно біля Жидачева, де його сестра з чоловіком купили маєток. Тут Ржегорж жив до 1893 року, та через погіршення стану здоров'я був змушений їхати на лікування. Працював у Празі, але і надалі тужив за Галичиною. Тому у 1899 році Ф. Ржегорж здійснює ще одне етнографічне дослідження. Коли він повертався до Чехії, його галицькі друзі не знали, що прощаючись з ним, вони прощаються назавжди. 6 жовтня 1899 року, після важкої недуги, Франтішек Ржегорж помер у Празі. Похований на Ольшанському цвинтарі (№ IV, відсік 9, могила 12).

Ф. Ржегорж прагнув якомога детальніше задокументувати галицько-українську народну культуру, тому він не лише писав про неї, збирав етнографічну колекцію, але й фотографував і навіть робив замальовки окремих предметів. З його спадщини у Меморіалі народної письменності в Празі на Страгові знаходяться, окрім кореспонденції, виписки з літератури, нотатки з терену, невели-

кі малюнки, наприклад, фрагменти будинків, інтер'єрів, господарського реманенту, прикрас, візерунків писанок тощо.

Велику увагу Ржегорж приділяв фотографії. Як випливає зі збережених скляних пластин (9х12 см) та фотокарток, які акуратно підписувалися колекціонером, його збірка світлин походить з 1891–1893 рр., коли Ф. Ржегорж жив у Зарогізному біля Жидачева і звідти виїздив до різних місць. 1891 року у своєму зошиті для дослідження він записав, що фотоапарат для зйомок йому позичив В. Шухевич. У листі в Прагу до пані Йозефи Напрстекової, написаного з Поділля, дослідник пише, що фотографував пасхальні ігри, а в Жидачеві — „сцени з тижневих торгів”.

Колекція світлин зі Східної Галичини в музеї Напрстека складається з двох частин. У першій частині знаходяться фотокартки, які Франтішек Ржегорж купив у професійних фотографів Й. Дуткевича та Сілкевича у 80-х роках XIX століття для Чеського промислового музею подружжя Напрстеків. На світлинах зображені переважно постаті, вони є важливим джерелом дослідження вбрання, характерного для селян та мешканців маленьких містечок тієї епохи. Й. Дуткевич збирав фотознімки для репрезентативного альбому.

У другій частині знаходяться фотографії, зроблені самим Ржегоржем. Збереглися як фотокартки, так і скляні негативи (понад 500). Тематично знімки містять цілу шкалу зображень, які можна розділити на декілька груп: архітектура (житлові сільські будівлі, господарські приміщення, школи, сакральні будівлі — церкви, каплиці), одяг (святковий і повсякденний, чоловічий і жіночий), робота (робота в полі — сіяння, сінокіс, викопування картоплі, збирання буряків тощо, домашнє виготовлення, носіння води, прання і т.п.), церковні свята та родинні святкування, базари, кладовища, хрести та інше. Практично всі знімки робились у екстер'єрі, фотознімки інтер'єрів, домашніх робіт, застілля відсутні. Хоча дослідник і відвідав багато родин у святкові дні і будні, був присутнім на родинних подіях (весілля, похорони), та всередині будинків, де було мало світла, він фотографувати не міг.

Збірка фотографій Ржегоржа має велику документальну цінність як історичне та етнографічне джерело. Світлина походить з доби, коли фотографування під час польових досліджень

не було поширеним, хоча від моменту винаходу фотографії (у 1839 році) пройшло вже півстоліття. Технічне оснащення для роботи в терені було досить важким і складним. Мабуть вперше про необхідність ситуаційних знімків під час польових етнографічних або антропологічних досліджень згадувалось у спеціалізованому довіднику „Notes and Queries on Anthropology”, що вийшов у Лондоні у 1874 році. Ржегорж, як колекціонер-любитель і фотограф-аматор навряд чи знав вимоги до документальних фотозйомок при роботі в терені, але інтуїтивно відчував їхню необхідність. Тому маємо не лише статичні кадри, але і неповторні кадри осіб у динаміці буденного і святкового дня – люди виконують різні види діяльності, святкують та розважаються у своєму життєвому просторі.

Дуже ефектні знімки, зроблені під час святкування Великодня. Тут і суботнє запалення вогнища, і недільне посвячення пасок, і пасхальні танці „гаївки” дівчат у гарному святковому вбранні. Унікальними є фотокартки гімнастичних вправ парубків, що були складовою частиною святкування Великодня, дзвоніння, традиція поливати дівчат водою, а також „проводити” – спомини померлих, обдаровування бідних, які молилися за душі небіжчиків, молитви на цвинтарі біля могил.

Неповторну атмосферу передають знімки, зроблені на тижневих торгах в Жидачеві та в галицькому Косові. На світлинах бачимо жінку, що продає різні керамічні вироби; вірменин пропонує шкіряне взуття, кожухи; у єврейській крамничці продається галантерея; у парубка свій товар – персні та інша біжутерія, розвішана на ньому; продаються продукти, живі домашні тварини – поросята, корови, а також сіно, дошки на будівництво тощо.

З огляду на територіальний розподіл, найбільше знімків Ф. Ржегорж зробив у Жидачівському районі (наприклад, Бережниця Королівська, Деменка Лісова, Гніздичів, Іванівні, Сидорівна, Яйківці, Лубша, Мазурівці, Мельнич, Туради, Вільхівці, Заболотівці, Зарогізно, Журавне, Жидачів). Декілька фотознімків було зроблено в околицях Долини, Городенки, Калуша, Львова, Стрия, Тернополя, Товмача. Дослідника дуже цікавила гуцульська народна культура, про це свідчать не лише прекрасні предмети народної творчості у збірці музею, але і фотознімки, які Ржегорж зробив у Косові, Дорі, Микуличині, Жаб'єльці тощо.

Nesoucí stavební materiál v Kosově

Návrat z krámmi.

Národní muzeum – Náprstkovo muzeum asijských, afrických a amerických kultur v Praze

Опублікувати свої фотографії як єдину колекцію Ржегорж не встиг. Деякі були опубліковані в часописах „Světobor” (1894), „Zlatá Praha” (1897), „Sokol” (1898/99). Його світлини викликали велике зацікавлення українців в Канаді, де окремою публікацією вийшло 125 знімків (Stella Hryniuk – Jeffrey Picknicki: The Land They Left Behind. Winnipeg, 1995). У 1999 році Мілена Сецка видала 550 фотографій Ржегоржа

на комп'ютерному диску як додаток до часопису Annals of the Náprstek Museum, № 20, Прага.

Згадка про вказану колекцію світлин – унікального свідчення східно-галицьких реалій того часу, – відбувається у рік 150-ліття від народження Франтішека Ржегоржа, який вважається визначним представником чесько-українських взаємин 80–90-х років XIX століття.

Флоріан Заплетал – Звіт про ситуацію у Підкарпатській Русі

Розглядаючи тему фотографій і Закарпаття аж ніяк не можна обминути ім'я чеського мистецтвознавця, професійного солдата, журналіста і фотографа Флоріана Заплетала (1884 – 1969). Цей, і дотепер мало відомий діяч, залишив у своїй спадщині величезну кількість фотографій з території колишньої Чехословаччини, серед яких є також понад 700 фотозображень зі Східної Словаччини і Закарпатської України. Йдеться переважно про фотознімки архітектури, передусім дерев'яної, які Заплетал зробив в 1919–1925 роках і які є однією з перших комплексних колекцій фотографій з цієї території.

» Хто ж такий Флоріан Заплетал? Народився він 10 червня 1884 року в моравському селі Бохорж, неподалік від міста Пржеров. Гімназію закінчив у 1905 році в місті Містек, в тому ж році вступив на філософський факультет Карлового університету в Празі – студював історію, літературу та мистецтвознавство. Саме тут Заплетал познайомився з Т. Г. Масариком, лекції якого регулярно відвідував і ідеї якого припали йому до душі. Через два роки Заплетал змушений перервати студії, оскільки 1907 року йде на однорічну військову службу. Після повернення з війська закінчує університет і продовжує вивчати мистецтвознавство у Віденському університеті у Макса Дворжака.

Початок Першої світової війни означав для Ф. Заплетала, як і для тисяч інших, мобілізацію. Після тримісячних курсів його батальйон послали на фронт. Однак при першій же нагоді, 14 листопада 1914 року, його частина здається в полон. Як військовополоненого його репатріюють у табір в Нижньому Новгороді. В полоні Заплетал почав контактувати з чехословацькими групами у тодішній Росії, передусім із Чехословацькою дружиною на Русі.

Коли у 1915 році у Петрограді почав виходити тижневик *Čechoslovák*, Ф. Заплетал стає його активним дописувачем (під псевдонімом Силва), а згодом (з листопада 1915 року) – його редактором. У своїй журналістській праці він орієнтувався на культурологічні та мистецтвознавчі теми і тому не дивно, що проживаючи в Петрограді, він у 1916 році почав вивчати саме цей фак у Петроградському університеті. В контексті змін у Чехословацькій народній раді 1917 року журнал *Čechoslovák* перестає виходити і Заплетал переходить до нового періодичного видання *Československý deník*, заснованого у Москві.

Після Першої світової війни Заплетал повернувся до Чехії, де з кінця 1918 року працює у відділі преси Ради міністрів нової Чехословацької Республіки. Як фахівця з проблематики Росії і східних країн, 17 квітня 1919 року його призначають завідувачем пресслужби Підкарпатської Русі. Відразу після призначення Заплетал здійснює майже двомісячну »

Машина Флоріана Заплетала марки „Фіат“, 1919 р.

Кам'яниця, 1920 р.

Кривий, Східна Словаччина, 1921 р.

Кам'яниця, 1920 р.

Кострини, 1920 р.

» подорож на Підкарпаття. Саме у цей період з'являються його перші фотографії з цього регіону.

Однією з причин, що спонукали Заплетала активно зайнятися фотографією, був той факт, що він безпосередньо побачив жалюгідний стан архітектурних пам'яток, якими там майже ніхто не цікавився: офіційні кола – через брак бажання, інформації і фінансів, а місцеве населення найдавніші пам'ятки вважало „старим мотлохом“, який необхідно замінити чимось новим, мурованим і „гарним“ (до речі, такий підхід до пам'яток ще й зараз нерідко зустрічається, і не лише на Закарпатті).

У липні 1920 року Заплетала призначають радником з військових питань губернатора Підкарпатської Русі Григорія Жатковича. Він переїхав до Ужгорода і поряд зі службовими обов'язками продовжував дописувати до кількох чеських газет (Tribuna, Čas, 28. říjen) і фотографувати архітектуру. Саме цим періодом датована найбільша кількість фотографій із Підкарпаття.

Як і Жаткович, Заплетал розчарований ставленням чеського уряду до Підкарпаття. Про це він не лише писав у своїх репортажах, але й особисто звернувся до свого колишнього професора, а тоді вже президента, Т. Г. Масарика у майже п'ятисторінковому приватному листі. Не отримавши відповіді, він 30 березня 1921 року вислав Урядові ЧСР офіційний Звіт про ситуацію у Підкарпатській Русі. Заплетал критикував (без)діяльність чехословацьких органів, свідоме порушення законів та конституції.

Не дочекавшись відповіді, він разом із Жатковичем складає свої повноваження і 1921 року повертається до Праги, де спочатку працює як урядовець у Міністерстві оборони, згодом переходить до Військового історичного архіву, а пізніше (аж до розпаду Чехословаччини у 1939 році) працює завідувачем відділу кінофото у Меморіалі визволення. Після II Світової війни ще деякий час він працював в Інституті військової історії, однак вже 1946 року вийшов на пенсію.

Флоріан Заплетал протягом усього життя був активним і в науковій сфері. Окрім багатьох студій з чеської історії, він написав кількадесят розвідок і окремих книжок на карпатознавчі теми. Ще 1921 року у Празі він видав книгу Rusíni a naši buditelé, 1923 року в Оломоуці опублікував моно-

Волове, 1920 р.

Знімки Заплетала витримали перевірку часом

➤ Фотографії Флоріана Заплетала я сприймаю у двох площинах. Перша – етнографічна. Це свідчення часу про території Закарпатської України та східної Словаччини з їх типовою архітектурою, дерев'яними церквочками та хатинами. Це неповторний внесок у етнографічно-соціологічне документування, яке нам сьогодні, майже через сторіччя, приносить вістку про життя етносу цього регіону.

Друга площина фотографій Флоріана Заплетала – документально-репортажна. Тут він інформує не лише про певну місцевість, але й про людський фактор цього регіону періоду 20-х років минулого століття.

Наскільки мені відомо, Заплетал вивчав у Празі та Відні історію та мистецтво, а як фотограф – не мав жодної освіти. Та незважаючи на це, його фотографії 20-х років, зняті тогочасними недосконалими й громіздкими фотоапаратами, є технічно довершеними. Настільки довершеними,

що й сьогодні, з сучасною класичною або цифровою фототехнікою, цим фотографіям важко конкурувати. Якщо говорити про технічні аспекти фотографій Заплетала, то він був повністю залежним від денного світла, не використовував світло блискавки, а знімки робив на скляних пластинах – це була у 10-х і 20-х роках наймобільніша, але достатньо дорога, фототехніка. Ця техніка дозволяла подорожувати, однак, за сьогоднішніми мірками, була неймовірно незручною для транспортування.

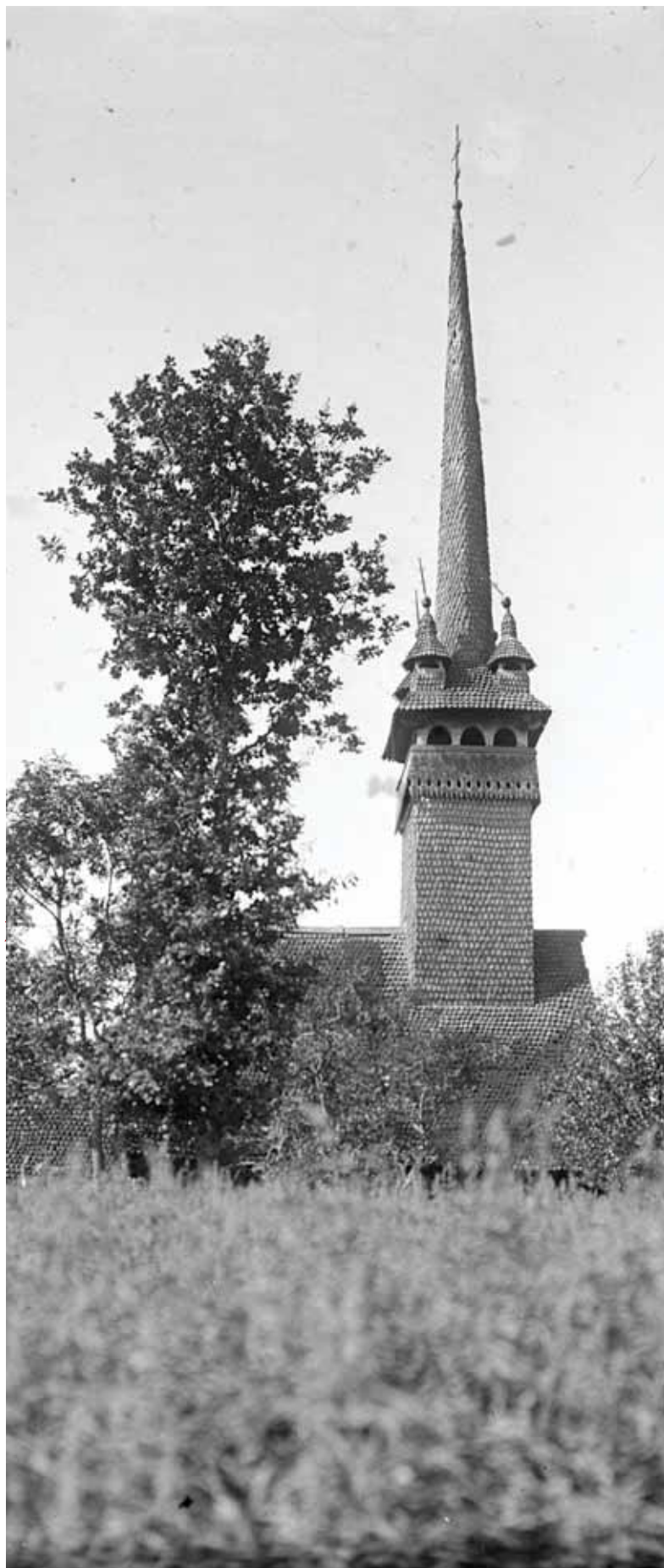
Заплетал – людина ренесансна. За що б він не брався – всюди залишив помітний слід. Це просто дивовижно! Він об'єднав у своїй творчості, у своїх фотографіях різні галузі: архітектуру, прикладне мистецтво і – навіть – соціологію.

Про що розповідають фотографії Заплетала? Про те, що в нього було не лише гостре око справжнього професіонала, але й велике і широке серце чутливої людини. Які з його фотографій є найкращими? Важко

сказати, в мене є кілька улюблених, але не можна окремий знімок виривати з контексту. Слід часу відбився на цій його творчості, його фотографії – це для мене маленькі різнокольорові камінчики мозаїки. Тільки поєднавши всі камінчики до купи – побачиш цілу картину.

Навряд чи сьогодні ще варто піддавати фотографії Флоріана Заплетала критичному аналізу. Найсуворішим критиком якості, – і не лише фотографії, але й мистецтва як такого, – є час. Саме він найоб'єктивніше відділить зерно від половини. У випадку Заплетала цей процес вже, безперечно, відбувся. Його роботи пройшли перевірку часом і їхня якість, етнографічно-соціологічна і документально-репортажна, тільки зростатиме.

Рудолф Прекоп,
завідувач ательє кафедри
фотографії Факультету
кіно і телебачення Академії
мистецтв у Празі

» графічну студію про Горянську ротонду, а пізніше підготував і власним коштом видав книгу A. I. Dobrianský a naši Rusíni v r. 1849–1851 (Прага, 1927).

Впродовж усього життя Ф. Заплетал мріяв написати монографію про дерев'яну архітектуру Закарпаття, однак не здійснив цього задуму. Основою такої книги мали бути саме сотні його фотографій.

Помер Флоріан Заплетал 25 жовтня 1969 року і, згідно з його бажанням, був похований у рідному селі Бохорж.

Ще 1967 року він подарував частину своєї бібліотеки Музею української культури у Свиднику. Другу частину, разом з архівом, він подарував Миколі Мушинці. Складовою частиною архіву були і 762 фотонегативи зі Східної Словаччини та Закарпатської України, знятих на скляних пластинах розміром 9x12 см. Знімки та архів матеріалів, які стосувалися чеських реалій, потрапив частково в Інститут народного мистецтва у Стражніці (фотографії) та в Музей ім.Коменського у Пржерові (архівні і бібліотечні матеріали).

Ім'я Флоріяна Заплетала довгі роки залишалося забутим. Частину його фотографій дерев'яної архітектури опублікував Микола Мушинка (під чужим прізвищем, бо з огляду на тодішню політичну ситуацію він не міг признатися до авторства) у самостійній монографії, яка вийшла 1982 року у Відні. В 90-і роки він ініціював кілька самостійних виставок цих фотографій у Пряшеві, Братиславі, Гуменному тощо (остання була відкрита в лютому цього року у Словацькому інституті в Празі). В останні роки Ф. Заплеталом почав інтенсивно цікавитися Музей ім. Коменського у Пржерові. З ініціативи його директора Франтішка Гібла (разом з Миколою Мушинкою) 2005 року видано монографію про Заплетала і збірник наукових праць з міжнародної конференції, присвяченої Флоріанові Заплеталові. Однак повне опрацювання спадщини Флоріяна Заплетала ще чекає на своїх дослідників.

Данилово біля Хусту, 1921 р.

Людина священного дерева

У сфері наукового вивчення та практичного збереження пам'яток української церковної архітектури в Польщі після 1947 р. однією із найзаслуженіших осіб є професор Ришард Бриковський, людина-легенда цієї царини.

Р. Бриковський народився 1933 р. у Коломиї, у 50-х роках навчався в Люблінському Католицькому університеті на факультеті історії мистецтва. Від початку цікавився вивченням пам'яток дерев'яної архітектури. А тоді Східну Польщу можна було вважати своєрідним музеєм під відкритим небом, сповненим безцінними дерев'яними спорудами, що внаслідок комуністичних перетворень опинилися під загрозою знищення. Ці будівлі трактувалися як пережиток капіталістичного або клерикального минулого.

Церковна архітектура належала ще й до іншої – націоналістичної – категорії. Це був цілком оригінальний, до 1944 р. невідомий фахівцям стиль, який дозволяв комуністичній партії виправдовувати і підтримувати масовий занепад церков та церковного мистецтва на території південно-східної Польщі. Саме там у 1944–1947 рр. УПА чинила спротив комунізмові – й цього було досить, аби в рамках негласного плану тотального знищення винести виворожок і мовчазним свідкам визвольних змагань – дерев'яним (та й мурованим) храмам.

Ришард Бриковський був першим із поляків, хто виявив цей культурний катаклізм. На теренах південно-східної Польщі до 1939 р. існувало 556 церков, а між 1939 і 1980 рр. зникло 267 святинь, в тому числі дві будівлі XVI ст. та дев'ять – XVII ст. Такі дані він опублікував у 1993 році у своєму останньому тексті на цю тему. Натомість першим текстом був широковідомий „W sprawie architektury cerkiewnej województwa rzeszowskiego” („До питання про церковну архітектуру Ряшівського воєводства”) у часописі „Ochrona Zabytków” („Охорона архітектурних пам'яток”), ч.2 за 1956 р. Стаття мала переломний характер – з цього часу в Польщі можна було не тільки писати про церкви, але передусім – про загрозу їх цілковитого знищення. Від цього моменту Бриковський став

у цій сфері незаперечним авторитетом – на нього посилалися навіть українські націоналістичні видавництва на Заході, не кажучи вже про „Український Календар”, що видавався Українським суспільно-культурним товариством у Варшаві.

Він мав власне розуміння справи, яке виклав у цій статті: „Церковне будівництво в межах Польщі – це один з найзначніших та виняткових ансамблів дерев'яного будівництва в Європі. Будучи окремою та цілісною групою, воно має власну лінію розвитку, яка – попри впливи монументальної архітектури та історичні зміни стилів – практично до останнього часу не втратила своєї традиційності. Завдяки збереженню місцевої традиції техніки й конструкції та значення художніх форм, церковне будівництво становить багатий резервуар для дослідників, які вивчають розвиток народної культури”.

Однак, крім суто професійного, було в професора також інше, ширше і глибше розуміння справи. У статті „Drewniana cerkiew z Rosolina” („Дерев'яна церква з Росоліна”) Бриковський про церковну архітектуру писав в цілком універсальному стилі як про спільне багатство обох культур та обох братніх народів – польського та українського. Тоді мало хто писав про ці два народи, як про братні. Йому тоді було 26 років, а за плечима – ще свіжий спомин про українсько-польське свавілля на Кресах. Але в плані культурного – він був повністю сформованою особистістю, дозрівав-бо в затінку любові до ніжного творіння невідомих теслів нашого Пограниччя.

Вінцем праць про „священне дерево” стала книжка „Łemkowska drewniana architektura cerkiewna w Polsce, na Słowacji i Rusi Zakarpackiej” („Лемківська церковна архітектура в Польщі, Словаччині та Закарпатській Русі”, Вроцлав, 1986). Усього в книзі „Зберегти для майбутнього” за ним налічується близько 230 різноманітних фахових публікацій, серед них – безцінні описи пам'яток архітектури кількох східних повітів Польщі в монументальному „Каталозі пам'яток мистецтва Польщі”.

Однією з останніх праць професора Ришарда Бриковського у цій сфері є стаття „Охорона і консер-

Рис. III. Залібок, пов. атетський — церква го-кат. з ДБ од пол-сх. Залібок-ог пол. спітка Іоанніса, стан 21

вація церковної архітектури на південно-східних теренах Польщі”, надрукована в книзі „Охорона спільної культурної спадщини” (Варшава, 1993), в якій він зокрема пише: „Закінчуючи, хочу ще зупинитися на доволі поширеному запитанні (переважно ставлять його брати-українці) – чи не було можливості іншого вирішення, ніж тотальне знищення уніатських святинь?” Професор не дає прямої відповіді, але зі сказаного зрозуміло: усе залежало від людей. Якщо в Краківському воєводстві були знищені тільки 2 церкви, то це лише завдяки міжлюдським взаєминам на цьому терені – іншим, кращим, ніж у Ряшівському воєводстві, де церкви гинули одна за одною, безперервно. І безперечно, не можна не погодитися з останніми словами професора в цій статті: „Історія охорони пам'яток церковної архітектури в період Польської Народної Республіки – це водночас історія їх нищення та історія боротьби за їх збереження. [...] Церкви рятували поляки та нечисленні українці, рятували як пам'ятки мистецтва і культури, спільної культури, спільного культурного кола та спільного розп'ятого над ними неба”.

Мовчазна скарга

Долі святинь на польсько-українському пограниччі

Моя мама, кресов'янка з Подолу, відкрила для мене світ української думки і мальовничого степу. Вона любила природу, була чутливою до краси і сама вміла створювати гарні речі. Моє зацікавлення Любельщиною, Розточем і пограниччям почалося порівняно недавно, заledве кілька років тому, коли якогось похмурого жовтневого дня я переступила поріг церкви в Радружжі, а згодом побачила обидва місцевих цвинтарі.

► Блукаючи серед неймовірної кількості надгробків, я помітила, що двох однакових там не знайти. І тоді зрозуміла феномен цього мистецтва, феномен ставлення людини до творіння й поваги до тих, кому конкретний надгробок присвячено. Не один з багатьох, а саме один-єдиний.

Я знала, що мушу ще побачити інші церкви і цвинтарі, що повертатимуся сюди неодноразово – в погожу днину і в дощ, уранці і в сутінках, навесні і восени – щоб побачити гру світла на зрубі церкви, павутиння на обличчі цвинтарного ангела, краплі роси на траві, котра проростає крізь старі плити, стіну дощу за вікнами без шиб. І байдуже – доглянутий, прибраний костюл, чи тільки залишки колишньої пишноти у ледь помітних фрагментах фрески, різьбленої лавки, витоптаного тисячами ніг замшілого порогу, в рештках вигадливої клямки... Вірю, що такі місця мають особливу силу. Треба лише їх побачити, доторкнутися до них, послухати їх. Напевне, немає людини, яка могла б залишитися тут байдужою.

Історія святинь у південно-східній Польщі, а також на прикордонних територіях західної України – це барвиста книга індивідуальних хронік найрізноманітніших споруд: як могутніх і гордовитих, так і невеликих, скромних; пишно оздоблених, або ошадно облаштованих; славетних, або ж забутих. Деякі виконують функцію римо-католицьких костелів, частину перетворили на склади, а пізніше покинули напризволяще. Багато з них було розібрано, знищено, деякі згоріли. Кожна з цих святинь має свою власну історію, що починається від задуму її творця, і сьогодні доля кожної з них стелеться своїм шляхом. Однак об'єднують їх усіх дві найважливіші риси: всі вони є святинами, зведеними во славу Господа, а до того ж кожна з них є нашою спадщиною: пам'яткою і твором мистецтва. Тому, коли стоїмо в притворі, де між руїнами старих плит проростає трава, кропива і хвощ, а над головою замість склепіння пливуть хмари, нас виповнює почуття безмежного жалю, гіркоти, гніву чи розпачу. Бо хоча природа й уміє перетворити порожній, знищений інтер'єр на казкову композицію, дошкульна, невинна втрата залишається фактом.

Сьогодні в цих храмах уже не відчуєш запаху кадила, не затремтить у повітрі луна від молитов і співу тих, хто шанував і любив своїх святих, нині покинутих і приречених на загибель. І попри прикру німоту, ці місця все

ж промовляють, розповідають, волають, викликаючи неймовірне хвилювання та почуття, про які ми навіть не підозрювали.

Десятки важких пегеровських (PGR, polska gospodarka rolnicza – аналог радянських колгоспів – прим. перекл.) і колгоспних років закарбували свій фатальний слід не лише на матеріальних об'єктах. Вони покалічили також психіку людей, залишивши багато болісних, незагоєних ран. Однак, може, ще не пізно показати, – передовсім молоді – скільки краси збереглося всупереч рокам злиднів і запустіння. Можливо, мешканці тутешніх сіл навіть не уявляють собі, що володіють чимось цінним, а те, що вважалося дошкульними руїнами, може бути приводом для гордості і шани, як і кожна прекрасна річ.

Облишмо суперечки про те, хто, коли і чому винен, що так багато забутих церков, костелів та цвинтарів заростають і нищаться. Адже ми виховані в однакових політичних системах, і по обидва боки кордону наші святині й місця поховання спіткала однакова доля. Хотілося б радше заакцентувати красу цих об'єктів і, як пощастить, – викликати бажання допомогти там, де це можливо. Тільки від нас залежить, чи зможемо ми повернути належну повагу нашим напівзнищеним святиням, чи усвідомимо цю необхідність. Адже саме в процесі спільної праці зароджуються взаємна приязнь, взаємна підтримка і взаєморозуміння. А мотивація для такої праці, здається, цілком очевидна.

Марія Канєвська,
фотограф, Варшава

Дерев'яні церкви на теренах південно-східної Польщі

► Кожне, навіть найменше село на території теперішньої південно-східної Польщі вважало справою честі мати свій храм, бодай невеличкий. Бодай „дочірній”, або ж – „сестринський”. Щільність святинь на цьому терені, за мірками Польщі, була надзвичайна. На жаль, 30-і роки ХХ ст. (якщо йдеться про Холмщину), війна, а передовсім 1947–1957 роки, які були часами планованого нищення, руйнування і пожеж, зменшили величезні ресурси тогочасного ПНР. У 1947–1957 роках було знищено майже 50 % фонду. Тривалий час це списувалося на „банди” УПА, але насправді в часи боротьби з УПА постраждало лише кілька об'єктів. Решта – більше 200 дерев'яних церковець, які збереглися до наших днів – є артефактами європейського масштабу.

Ми маємо в Польщі чудові міста і пам'ятки, за мірками мистецько-культурної вартості рівноцінні найвідомішим світовим містам та об'єктам. Ними захоплюються, їх заносять до реєстрів ЮНЕСКО. Але такої, як у нас, дерев'яної архітектури на заході Європи взагалі нема! І власне ці дерев'яні лемківські чи бойківські церковці могли б стати туристичним „магнітом”. Потрібно лише повірити в це і вкласти інвестиції в інфраструктуру. Церкви на південно-східних теренах поєднують у собі візантійські та західно-європейські впливи. Тридольна структура та особливості фундаменту інтегрують обидві культури.

На території західної Лемкіщини подібність церковець в Поврозьнику або Лосі до дерев'яних костелів в Рабцю або Рихвалді є очевидною. Високий бабинець, домінуючий центральний неф і скромніший вітар повторюються і тут, і там. Нерідко обидва типи храмів будувалися одними теслями, а стіни розписували одні й ті ж художники. В найкращому Новотарському костелі в Дубні малювали русини. Чим далі на схід, тим симетричнішою (з дотриманням тридольності) стає загальна конструкція із акцентованим найвищим нефом. А ще східніше – зустрічається канон грецького хреста з винесеною центральною частиною. Основним (а по суті – єдиним) будівельним матеріалом була деревина – звична і найдешевша сировина гірських, лісистих територій: ялиця, ялина, сосна.

Будівельна технологія – зрубова: балки укладалися у вінок з характерними теслярськими з'єднаннями на кутах. Бані – чотири-, рідше восьмисегментні – також виконувалися у техніці зрубу. На значному обширі південно-східної Польщі домінує лемківська церква з характерною вежею над бабинцем, сполучена з храмом в єдину цілість. Характерним є також вищий рівень фундаментів вітара, нефу і вежі. Себто тридольна схема поширюється не лише на будову храму, але також і на його силует – динаміку стін.

Особливу цінність складає органічність храму, майстерно вписаного в ландшафт, поєднання його з краєвидом. Здебільшого церкви будувалися на пагорбах, крутих схилах. Храми зазвичай були оточені деревами, з-поміж них і виднілися бані, маківки дзвіниць, верхівка. Все це разом складало виразний акцент у краєвиді.

Вміння органічно закомпоновувати будівлі в гірський ландшафт, враховуючи обриси скель, узгір'їв, зелених масивів, завжди зачаровувало мене. В своєму житті я багато подорожував і завжди мав при собі альбом для ескізів. Я малював в Єгипті, Італії, Португалії, Ізраїлі, Сирії, Йорданії, в Парижі, в багатьох регіонах Польщі, однак вплетені в пейзаж дерев'яні церкви приваблювали мене найбільше. Я малював ескізи формату близько 30х40 см олівцем, крейдою, пером, пензлем. Малював церкви віддавна, в різні періоди, деякі з них не збереглися, церковець стає щоразу менше. Можливо, таким чином, фіксуючи їх на папері, я намагався бодай якось затримати їхній відхід...

Олександр Хияк,
доктор архітектури, Варшава

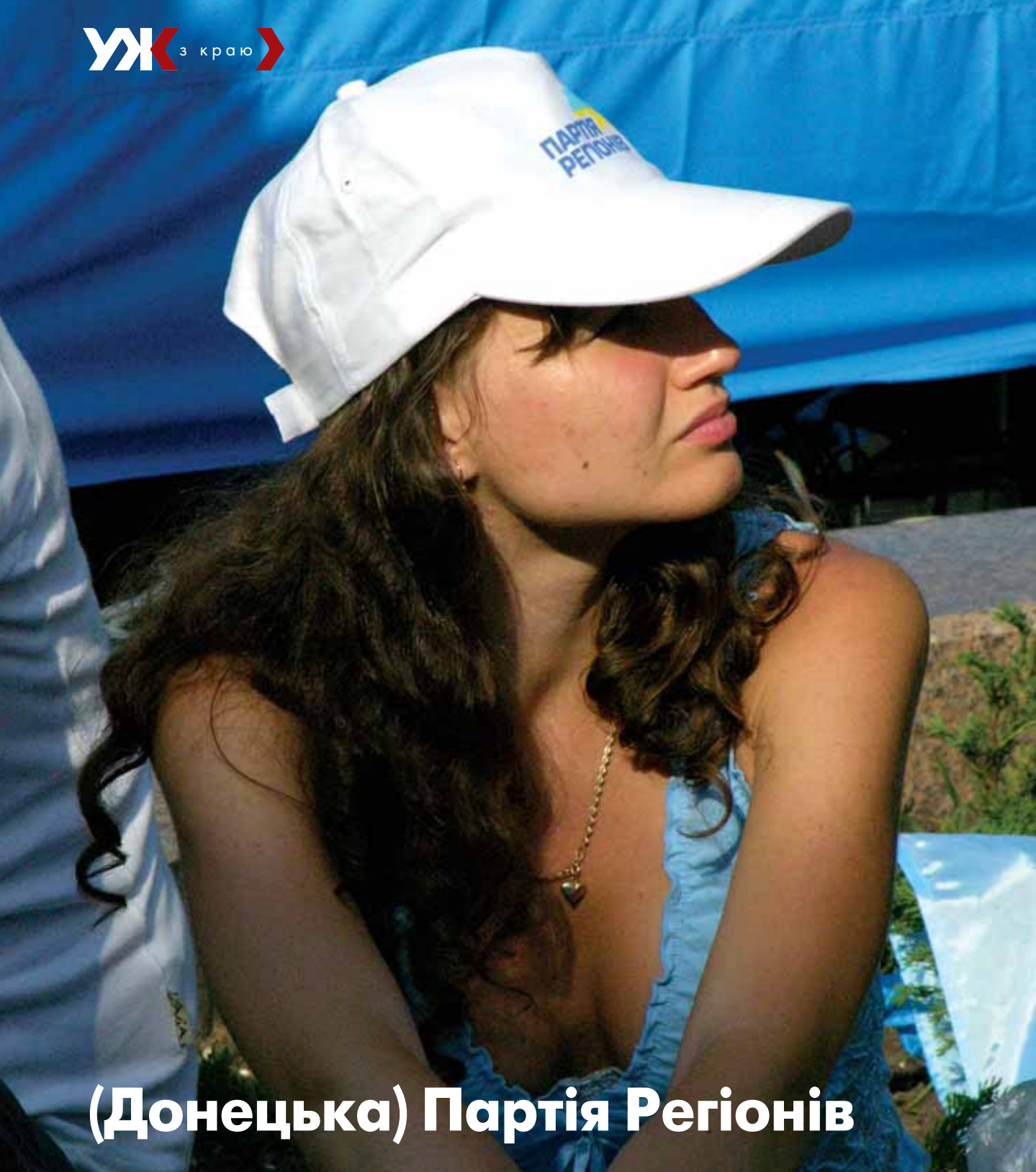

Фото: Петро Андрусенко

(Донецька) Партія Регіонів

» Спроба описати феномен Партії регіонів – досить небезпечна справа. Принаймні з огляду на людей, які є її членами. У багатьох з них неоднозначне минуле: „донецькі” були і залишаються героями численних матеріалів. Наприклад, книги з переконливою назвою „Донецька мафія”: її продаж за позовом одного з героїв, Рината Ахметова, заборонив суд, а тираж підлягає знищенню. Позивач погрожує процесами потенційним видавцям за кордоном. Найбагат-

ший громадянин України, головний фінансист ПР Ринат Ахметов міцно пов’язаний з Донецьком. Однак він – один із представників плеяди яскравих постатей тієї „виняткової” партії. Партії, яка зуміла захопити владу в Україні.

Наступного дня після повторного туру президентських виборів у грудні 2006 року у виборчому штабі „біло-блакитних” у Донецьку я почув думку, що Віктору Януковичу як лідеру Партії

регіонів (ПР) залишилися лічені дні. Дійсно, Янукович фактично зник на кілька місяців. Здавалося, політична сила, яку він репрезентував, якщо не зникне, то певним чином вийде з центру політичної арени, трансформувється, і надовго залишиться в опозиційній ніші. Ніхто не сподівався, що Партія регіонів так швидко оговтається після поразки свого лідера, а сам Янукович поведе її до перемоги у парламентських виборах 2006 року.

Восени 2007 року Партії регіонів

виповниться 10 років, точніше кажучи, її прототипу – Партії регіонального відродження України (ПРВУ). ПРВУ не привертала особливої уваги, оскільки була однією з численних партій, які виникали та зникали з політичної арени дуже швидко. На початку 1998 року у Верховній Раді України навіть створили депутатську фракцію ПРВУ, однак в парламентських виборах того року вона набрала менше одного відсотка голосів. Остаточню її представники потрапили у парламент, будучи обраними від мажоритарних округів. Під час президентських виборів 1999 року ПРВУ активно підтримувала кандидата Леоніда Кучму.

Нове життя партії розпочалося разом з новим століттям. У липні 2000 року дійшло до підписання угоди про об'єднання ПРВУ з іншими політичними угрупованнями. Прізвища тих, хто скріпив угоду, не втрачають актуальності й тепер: від імені ПРВУ підписався її голова Володимир Рибак, від імені партії „За красиву Україну” – Леонід Черновецький (сьогодні – мер Києва, неоднозначна та суперечлива постать), а від партії „Солідарність” – не хто інший, як один з „любих друзів” президента Віктора Ющенка Петро Порошенко. Документ про об'єднання підписали також Партія праці (Валентин Ландик) та Всеукраїнська партія пенсіонерів (Олексій Капуста). Нове утворення відбулося у листопаді, а партія прийняла назву Партія регіонального відродження „Трудова солідарність України”. Її співголовами стали Володимир Рибак, Валентин Ландик та Петро Порошенко. Останній у об'єднанні довго не витримав і досить швидко вийшов з угруповання разом з власною політичною партією „Солідарність”.

У березні 2001 року назву ПРВУ скоротили до відомого сьогодні бренду – Партія регіонів. Разом з тим ліквідували колективне керівництво на користь одного лідера. Ним призначили Миколу Азарова, який водночас керував Державною податковою адміністрацією України. Та саме державна функція, на думку спостерігачів, стала причиною розвитку ПР, яка „зростала, як на дріжджах” від нових членів. Втім, Азаров не довго залишався у кріслі голови, і його місце у 2002 році посів Володимир Семиноженко.

У 2002 році Партія регіонів іде на вибори у складі виборчого блоку „За єдину Україну”, який отримує 13 % голосів. У квітні 2003 року на V з'їзді партії наступає зміна керівництва, з'являються сильні особистості: лідером стає Віктор Янукович, Микола

Азаров призначається головою Політради, Володимир Рибак – головою Політвиконкому.

Тимчасом Віктор Янукович вже півроку перебуває на посаді прем'єра. Ставши надбанням громадськості під час президентських виборів 2004 року, його біографія (як для лідера великої партії, прем'єра та кандидата в президенти) викликає здивування.

Відомо, що в другій половині 90-х з допомогою тогочасного президента Янукович потрапив до політики. Перед цим впродовж двадцяти років займав керівні посади на різного роду підприємствах. Голосним, але не до кінця з'ясованим фактом його біографії є подвійне ув'язнення в роки молодості. Пізніше вирок скасували, а 1974 року Янукович міг навіть виїхати на авторалі до Монте-Карло. Під час виборчої кампанії 2004 року дехто висловлювався, що Януковича змусили співпрацювати тоді зі спецслужбами, тому Москва до цього часу може мати на нього компромати. В кожному разі, завдяки Леоніду Кучмі Янукович стає губернатором Донецької області і вміє бути вдячним: у виборах 2002 року саме пропрезидентський блок „За ЄДУ” отримує найвищу підтримку в регіоні. Через два роки, у виборах 2004, внаслідок Помаранчевої революції і повторного голосування, Віктор Янукович програє і разом з партією переходить до опозиції. Здавалось би, що після такого удару вже не оговтається. Однак з часом ПР під керівництвом Януковича, якого, всупереч різним чуткам, не позбавляють лідерства, стає на ноги.

Причин такої перемоги декілька. По-перше, попри обіцянки на Майдані, „помаранчеві” не зуміли покарати осіб з оточення Януковича, яких вони звинувачували. По-друге, суперечки серед „помаранчевих” послабили їхні власні виборчі позиції. І по-третє, Януковичу вдалося після поразки 2004 року сконсолідувати оточення. Він не відвернувся від тих, хто підтримував його раніше. Багатьом допоміг особисто, чим навіки заручився їхньою вдячністю. Мав підтримку потужного фінансового резерву від Ахметова та його оточення. Власне кажучи, після президентських виборів ситуація могла розвинутишся абсолютно іншим чином: Ахметов був частим гостем президента та його оточення, потребуючи стабільності, яка гарантувала б сприятливий клімат для його бізнесу. Однак оточення президента не зуміло використати цієї ситуації.

Мюнхенський Путін

коментарі

► Мюнхенська промова президента Росії Володимира Путіна нагадала мені давню промову колишнього міністра закордонних справ Росії Андрія Козирева на одній міжнародній конференції. Козирев, перший міністр закордонних справ Бориса Єльцина, довго розповідав, як його країна незадоволена

Заходом і як буде з ним боротися. А після того, як колеги Козирева перелякалися, а інформаційні агенції встигли повідомити про зміну російської зовнішньої політики, Козирев сказав, що все це був жарт – він просто хотів продемонструвати, як зміниться російська політика в разі перемоги комуністів.

Парадокс полягає в тому, що промова Козирева – то не був жарт: після неї російська зовнішня політика дійсно почала стрімко змінюватися, країна перестала відчувати себе частиною Європи і західної цивілізації, а згодом і сам Козирев виявився непотрібним – його замінив у кріслі міністра заслужений „динозавр” Євген Примаков.

А от промова Путіна 10 лютого у Мюнхені – це, швидше за все, пропагандистський хід, який ніколи не стане реальністю російської зовнішньої політики. Перш за все тому, що у Росії немає реальних можливостей бути супердержавою й конкурувати зі Сполученими Штатами – адже показувати свою супердержавність по телевізору і реально втілювати її в життя – це зовсім не одне й теж. Єдине місце, де конкуренція реально можлива – це пострадянський простір. Проте на українському чи грузинському прикладах стає очевидним, що російський вплив забезпечується не стільки зусиллями Москви, скільки суспільними настроями у колишніх радянських республіках. Одностаєне голосування в Тбілісі щодо приєднання до НАТО навіряд чи можливе в Києві – проте в цьому заслуга не Путіна з його мюнхенськими погрозами, а радше – електорату Партії регіонів.

Віталій Портников, Москва

Партія регіонів проводить успішну виборчу кампанію 2006 р. і отримує 32 % голосів. В більшості це голоси Сходу та Півдня. „Помаранчевим” партіям не вдається здобути в цих регіонах прихильників. Подекуди це наслідки фатально непрофесійного підходу після виграних президентських виборів. Прикладом, що став притчею во язицех, є візит Віктора Ющенка до Донецька одразу після інаугурації, де він прочитав кількогадинну лекцію еліті, повчаючи та вказуючи на помилки, замість діалогу про об’єднання.

За успіхом виборчої кампанії–2006 частково стоять також американці. Під час виборчої кампанії 2004 року першими скрипками у штабі Януковича були російські політтехнологи. Як говорив мені згодом один з працівників штабу Януковича, їх раптово усунули від прийняття рішень щодо кампанії у вересні 2004 року, а їхнє місце посіли росіяни. На думку спеціалістів, це була помилка: росіяни зовсім не відчували української специфіки. Цього разу помилку виправили і найняли американських спеціалістів на чолі з Полем Манафортом, фахівцем, пов’язаним з республіканцями, який працював у виборчих штабах республіканських кандидатів у президенти. За „американською допомогою” стояв Ахметов, який змусив Януковича погодитися на їхні поради. Американці виявились успішними, однак про закулісні ігри цієї співпраці до сих пір пліткують.

Після виборів починається знаменитий політичний трилер, в результаті якого Янукович створює „антикризову коаліцію” і очолює уряд.

Попри усі зусилля Партія регіонів переважно є партією одного регіону

– Донбасу. Цей розплідник „регіоналів” залишається їх головною базою, в тому числі фінансовою, оскільки навколо ПР зібралося багато донецьких підприємців. Показовим є склад парламентської фракції, в якій чимало представників бізнесу, переважно пов’язаних з Ринатом Ахметовим. До цього часу аналітики не в змозі точно окреслити, скільки депутатів у фракції пов’язані бізнесом з найбагатшим українцем. Згідно з підрахунками, від 70 до 100 осіб.

Донедавна вважали, що Ахметов – це „сірий кардинал” ПР і „керівник” Януковича, який показав себе відкрито в політиці лише під час виборів. Адже раніше Ахметов розмовляв з журналістами лише на тему футболу. Зрештою, ще минулого року під час засідань парламенту він рідко з’являвся у сесійній залі, а карткою для голосування користувався його друг Борис Колесников.

Відомо також, що в партії функціонують різні фракції, однак в більшості випадків про це згадують як про припущення. Зрештою, доходимо до тієї риси Партії регіонів, яка суттєво відрізняє її від опонентів (особливо від „Нашої України”) – приховування від публічності внутрішніх проблем та суперечок.

Треба визнати, що попри імідж, ПР не монолітна: наявні кілька виразних постатей і всередині триває боротьба за майбутнє лідерство. У самій ПР ймовірно існує поділ на „старих” та „нових” донецьких (говориться також про поділ на „яструбів” та „голубів”). „Старші” – група, зосереджена навколо „Януковича–Азарова”. До неї належать досвідчені бюрократи з попе-

редніх урядів Януковича і люди, колись зв’язані з Азаровим. Ця стара гвардія – Юхим Зв’ягильський, Володимир Рибак, Олександр Стоян. Вважається, що до групи наближені брати Андрій та Сергій Ключєви (в ПР їх вважають досить сильними гравцями, однак вони не можуть самотужки протистояти Ахметову), а також так звані „червоні директори”. Зі „старими” донецькими пов’язують міністра юстиції Олександра Лавриновича; саме через нього змінив цю групу Едуард Прутник, який контролює телевізійний канал НТН. Більшість „старих” – колишні державні функціонери, апаратники, але також представники бізнесу.

„Нові” донецькі – це насамперед бізнес. Група, зосереджена навколо „Ахметова-Колесникова”. Безпосередні зв’язки з ними мають численні депутати-бізнесмени – керівники фірм. Про „молодих” говорили після програних Януковичем президентських виборів 2004 року, коли поширювали інформацію щодо можливого усунення Януковича від справ і його заміни кимось менш скомпрометованим.

Як незалежна фігура, Янукович з’явився, відверто кажучи, після останніх виборів. Раніше фінансово та політично він цілком залежав від старших товаришів. Показово, що провести до парламенту він зміг лише 10–15 осіб, решта виборчого списку була справою Ахметова та інших впливових осіб. Відчутно, що власну сферу впливу Янукович розширює поза партією – в уряді. Звідти оточення довірчими особами з-поза Партії регіонів. Сьогодні Янукович – окремий бренд і рейтинг ПР великою мірою спирається на його постать. Зрештою, показова для України картина – популярність партії насправді – це популярність її лідера. Здається, однак, що боротьба за контроль над регіоналами триватиме між групою Ахметова та репрезентантами старих. Зрештою, в партії функціонує кілька виразних постатей, які мають сильні особисті амбіції. Варто згадати хоча би Раїсу Богатирьову, голову фракції, яка в рейтингу найбільш впливових жінок України вважається наступною після Юлії Тимошенко. Помітно, що останнім часом вона вклала багато праці у власний портрет, в тому числі і внутрішній. Донедавна такою ж яскравою постаттю був Євген Кушнарєв, колишній губернатор Харкова. Людина, яка багато чим ризикувала для президентства Януковича. Зокрема, він очолював „сепаративний рух”, за що після виборів мав шанси отримати кілька років в’язниці. Янукович пам’ятав про

Фото: Петро Андрусенко

Фото: Петро Андрусенко

послугу і віддячив... У 2005 році Кушнарєв об'єднав свою партію з ПР, забезпечивши тим самим гарне ставлення до ПР у Харкові. Після перемоги Кушнарєва вважали одним з головних ідеологів ПР. Говорили навіть про існування двох осередків впливу у партії – політичного Кушнарєва та економічного Ахметова, однак суперництво за вплив ніколи не виходило назовні. Поза сумнівом, це був надзвичайно виразний політик, життя якого обірвала випадкова смерть (як вважає слідство) на полюванні взимку цього року. Саме його місце намагається зайняти Р.Богатирьова, але складно прогнозувати, наскільки їй це вдасться.

Варто також згадати про можливо несуттєву, але колоритну участь „західняків” у цьому проекті. Два головних прізвища – Тарас Чорновіл (син легендарного лідера демократичної опозиції В'ячеслава Чорновола) та Анна Герман (колишня журналістка „Радіо Свобода”). Чорновіл перейшов до ПР у 2004 році з лав „Нашої України” і підтримував Януковича у кампанії 2004 року. Кажуть, що колеги з ПР допомогли вирішити питання особистого характеру в його родині, пов'язані зі здоров'ям. Він не належить до впливового кола членів партії, але є її „ру-

пором” і часто виступає в медіа. Так само як і Герман, яка, за її власними словами, була „зачарована” лідером ПР під час інтерв'ю з ним і погодилася на пропозицію співпраці. Обидвоє – приклад плюралізму всередині партії, „для всіх знайдеться місце”, навіть для галичан, обидвоє виступають на підтримку української мови, голосували за визнання Голодомору. В грудні я став свідком, як Тарас Чорновіл на знак протесту проти паплюження України залишив російсько-українську конференцію в УНІАНі, за що отримав голосне „браво” від українських журналістів.

Без сумніву, Партія регіонів намагається змінити свій імідж, переходячи від мови агресії до мови прагматизму. Прагматизація покликана відігравати роль візитної картки. Це не завжди вдається, як наприклад, влітку, коли під Верховною Радою депутат від ПР Олег Калашников побив журналістку і знищив камеру. Згодом він вибачився, однак, незважаючи на обіцянки, з партії та фракції його не виключили.

Чи витримає партія у такому форматі, важко сказати, однак усі відголоски розмов щодо її розпаду, напевне, передчасні. Кажуть, що між двома групами триває боротьба за лідер-

ство, яка цілком може вирішити майбутнє партії, а також підтримку конкретного кандидата в президенти на майбутніх виборах 2009 року. І хоча сьогодні жодним чином не йдеться про розкол всередині партії, з наближенням виборів конфлікти зростатимуть. З одного боку, ситуація здається патовою: Янукович зміцнює позиції за рахунок чужих, зростає його популярність, а Ахметов має сильні позиції всередині самої партії, сильний вплив у фракції. Постає ключове питання „хто стане кандидатом від партії”? І що зробить Ахметов? На думку експертів, він ще не зовсім дозрів до політики, але вважається одним з найбільш перспективних в Україні. Можливо, що „політичний звір” проявиться в ньому вже у 2009 році, а ймовірно, пізніше. Без сумніву, Ахметов стане одним з головних гравців у Партії регіонів. В підсумку, ПР – специфічна партійна структура, але в Україні не так багато партій в традиційному розумінні. Складається враження, що українські партії в тій чи іншій мірі підлягають „приватизації”, а українська політика фактично перетворюється на зброю для бізнесу.

Петро Андрусенко, Варшава

20 лютого. В Україні понад три тисячі шкіл закрили на карантин; на вимушених канікулах перебувало близько півтора мільйона учнів. Вимушена зупинка у навчанні тривала до 27 лютого.

20 лютого. Кілька тисяч тонн небезпечних угорських відходів, які впродовж семи років отруювали закарпатську землю, мають намір таки повернути назад до Угорщини. Зараз над цим працюють фахівці спільної українсько-угорської робочої групи. Про це заявив міністр МНС Нестор Шурфич.

21 лютого. Перетворити Крим на „пострадянську Рив’єру” хоче мер Москви Юрій Лужков, про це він заявив під час візиту до Севастополя, який мер уперто називає російським містом. Хоча останні справжні бої відгрімилі в Севастополі ще 65 років тому, тут і зараз війна: за душі севастопольців змагаються одразу три держави – Радянський Союз, Україна та Росія. Для високого гостя спочатку грають гімн Росії, а вже потім – український. Лужков запевняє севастопольців у вічній підтримці – обіцяє їй надалі будувати для них квартири, дбати про культурний відпочинок, називає їх земляками. Підхід до преси обмежується відповіддю на одне запитання – від російських журналістів. Мер Москви поспішає в море – пропливти повз збудовані на московські гроші мікрорайони, які самі севастопольці вже називають Лужниками.

21 лютого. З протестами проти завищених комунальних тарифів вийшли городяни сразу у трьох східних областях: Харківській, Донецькій та Дніпропетровській. Одночасно відбулись і сесії міських рад. Однак у жодному місті тарифів так і не переглянули.

21 лютого. Відповідно до бюджетних домовленостей із президентом, Уряд підтвердив, що з 1 квітня підвищить мінімальні зарплати і пенсії.

22 лютого. Верховна Рада перейшла майже на військовий стан роботи. Опозиція заблокувала електроцит, яким живиться система голосування „Рада”. Комуністи заблокували парламентську апарату, а решта коаліції проклала запасний кабель до системи „Рада”. В результаті у сутінках більшість таки відхилила кадрові пропозиції президента на посади голів МЗС та СБУ. Ані про американську протиракетну оборону, ані про наступальну поведінку Росії, ані про потенційні економічні атаки на Україну, ані про розширення Євросоюзу та решту обставин державної ваги народні обранці не згадали. Знайшли важливіше – згадали, що виконуючий обов’язки міністра закордонних справ Володимир Огризко минулого року виступав на конференції у Києві українською мовою і частина російської аудиторії його

Український шматок протиракетної парасольки

► Прем’єр-міністр України, лідер Партії регіонів Віктор Янукович заявив, що Київ готовий брати участь у переговорах зі створення системи протиракетної оборони (ПРО) в Європі. За словами Януковича, Україну хвилює той факт, що дискусія щодо можливого розміщення систем ПРО в Польщі і Чехії, викликана американськими планами, проходить по „неузгодженому сценарію”. „Зараз можна було б сісти за стіл переговорів усім стратегічним партнерам зі створення системи ПРО в Європі. Що стосується України, ми також готові сісти за стіл переговорів”, – заявив він 18 березня.

Ці слова прем’єр-міністра України пролунали невдовзі після того, як Київ відвідав директор агентства ПРО Міністерства оборони США Генрі Оберінг. Цей візит був покликаний роз’яснити українському керівництву мету та плани США щодо розгортання об’єктів протиракетної оборони у Чехії та Польщі, а також наслідки таких кроків – в тому числі і для України. Ці роз’яснення задовольнили, щонайменше, міністра оборони України Анатолія Гриценка, який ще до заяви прем’єр-міністра Януковича сказав, що „після цих консультацій стало абсолютно зрозуміло, що, по-перше, це оборонна, а не наступальна зброя; по-друге, і радар, і протиракетні пускові установки – це те, що може стати важливим елементом загальноєвропейської системи протиракетної оборони”.

Сам же Генрі Оберінг у Києві говорив про те, що „тільки за минулий рік почали вимальовуватися можливості співробітництва між галузями наших промисловостей, які можуть мати місце в цьому аспекті”.

Проте це поки що заяви. А в чому ж може полягати конкретика? Що ж саме може запропонувати Україна європейцям та американцям – з розумінням того, що американцям таки доведеться піти на певні поступки Європі, аби американський проект не розколов єдність Європи ізсередини. Коли одні учасники мають більше безпеки під парасолькою американської ПРО, інші, без парасольки – менше... Звісно, це мають бути пропозиції, ви-

гідні як Україні, так і іншим учасникам цього проекту.

Відтак, пропозиція перша, організаційна. Україна може направити своїх представників до персоналу станцій, які працюватимуть на елементах системи ПРО в Польщі і Чехії. Американська сторона висловила готовність залучити до складу обслуговування українських і російських офіцерів. Проте для України це матиме сенс, якщо українська сторона отримає також можливість оперативно використовувати цю інформацію в інтересах своєї протиповітряної оборони. Адже зенітно-ракетні системи С-300, які стоять на озброєнні ППО України, за умов зовнішнього цілевказування спроможні обмежено вирішувати і завдання протиракетної оборони. А з атомними станціями, гідроелектростанціями та греблями, хімічними підприємствами, нафто-, газо- й аміакопроводами Україні є що обороняти від руйнації. Зрештою, як і будь-якій високотехнологічній державі.

В Україні, лише за шкалою хімічної небезпеки, півтори сотні об’єктів, в разі аварії на яких у зону зараження потрапляє від 40 до 75 тисяч людей. Де гарантія, що ці руйнування не спровокує ворожа ракета, яка летіла, але так і не долетіла до цілі? Тому протиракетна парасолька над Україною – річ наче й не зайва. Втім, показово, що сьогодні на території України розміщені дві станції попередження про ракетний напад (СПРН), але Україна не має можливості отримувати з них інформацію про ймовірні зовнішні ракетні загрози – ця інформація з українських СПРН надходить лише до російського командного пункту у Солнечногогорську і українським системам ППО не передається.

Пропозиція друга, технічна. Вона стосується двох вже згаданих станцій попередження про ракетний напад, розміщених у Мукачеві та Севастополі. Київ має любівати ідею, яка вперше була оголошена ще у 2002 році. Тоді між США, Росією та іншими учасниками Договору про Протиракетну оборону, до яких належить і Україна, було домовлено про створення Спільного центру обміну даними від систем раннього попередження. На практиці це означало об’єднання потенціалу усіх країн, які мають радіолокаційні

станції, створені для контролю за ракетними пусками інших держав. Створення та доступ до такої об'єднаної мережі усіх європейських країн, а також США та Росії значно зменшували б ризик взаємних підозр і дозволили б створити єдине радіолокаційне спостережне поле. Це те завдання, яке в перспективі лише частково буде вирішувати запланований до будівництва радар у Чехії. До речі, чеський радар має контролювати іранський напрям, за яким вже сьогодні спостерігає станція СПРН у Севастополі.

Пропозиція третя, технологічна. Вона пов'язана з пошуком власне безпосередньої технічної участі України у створенні систем протиракетної оборони для Європи через американські проекти. Так, переговори зі співробітництва з українськими підприємствами почалися також 2002 р. Це був рік максимальної співпраці між США та іншими країнами у галузі ПРО – як з Україною, так і Росією. Саме тоді Києвом було прийнято політичне рішення активізувати співробітництво України зі США у питанні системи ПРО.

У січні 2004 р. до США був переданий проект „Меморандуму про розвиток співробітництва між Україною і США у галузі протиракетної оборони”. У квітні 2004 р. міністр оборони США направив у Київ лист, в якому рекомендував розробку конкретних кроків між двома країнами з проведення заходів співробітництва і механізму такої співпраці. Цей механізм був визначений у взаємодії з Агентством Міноборони США з питань ПРО. Це Агентство як замовник працює з підрядниками, американськими компаніями „Боїнг” і „Локхід Мартін”, а українські підприємства (КБ „Південне” і завод „Південьмаш”) виступали б субпідрядниками в таких роботах. За висновками українських посадовців, на цих підприємствах накопичений серйозний науково-техніч-

ний досвід – адже саме ці підприємства брали участь у створенні стратегічних ракетних комплексів SS-18 і SS-24, обладнаних комплексами засобів подолання ПРО. І цей досвід є унікальним з погляду розробки концепцій глобальної системи ПРО, моделювання характеристик потенційних загроз, розробки і створення цілей для відпрацювання протиракет.

У березні 2005 р. Київ відвідала помічник міністра оборони США з питань міжнародної безпеки пані Міра Рікардел, яка під час зустрічі з керівництвом Національного космічного агентства України підтвердила зацікавленість США щодо співробітництва у галузі ПРО з українськими проектантами і виробниками, а також повідомила, що США продовжать підготовку Меморандуму до підписання. Після чого представник НКАУ заявив, що Україна розглядає свою участь у проекті як можливість зберегти свій науковий потенціал у цій проблематиці, завантажити потужності відповідних підприємств і зберегти робочі місця для українських фахівців.

Тож коли 2 березня вже 2007 року представник Держдепартаменту назвав 15 країн, серед яких і Україну, з якими США співробітничали в галузі створення НПРО, то насправді американці згадали ті самі ініціативи, які обережно проговорювалися ще п'ять років тому. Нині ж нові політичні умови створили нове підґрунтя для реанімації цих ініціатив.

Так що Києву варто вже зараз оформити ці та інші пропозиції в конкретний пакет і винести його на обговорення не лише американської сторони. Такі консультації можуть та мають йти і між Україною та Польщею разом із Чехією. Пакет пропозицій варто оприлюднити на зустрічі міністрів оборони країн НАТО, які у червні будуть обговорювати перспективи створення протиракетної оборони в межах НАТО і шукати можливості перетинання технічних та технологічних засобів, створюваних як для американської Національної протиракетної оборони, так і для протиракетної оборони Європи.

Така активна позиція є більш вигідною і продуктивною для Києва в порівнянні з версією пасивного очікування наслідків для України розгортання американської ПРО у Європі чи створення ПРО лише європейськими країнами.

**Сергій Згурець, Київ,
Центр досліджень армії,
конверсії та роззброєння**

не зрозуміла. На схожому рівні обговорили й кандидатуру майбутнього керівника СБУ. Генерал міліції Віктор Король отримав ще менше голосів, аніж дипломат Огризко. Тим не менше, президентська сторона наполягає, що ці кандидатури залишаються й надалі оптимальними.

22 лютого. Завдяки закону про імперативний мандат, близько 5 депутатів БЮТ, які раніше вийшли із фракції у Київській, вирішили повернутися назад. Окрім того, у зв'язку із синхронізацією голосування опозиційних сил, лідер БЮТ Юлія Тимошенко обіцяє впровадити імперативний мандат для депутатів Верховної Ради. „Тих депутатів, позиція яких відрізнятиметься від загальної позиції їхніх політичних сил, рано чи пізно позбавлять депутатських мандатів”, – заявила вона.

22 лютого. Парламент вперше дав згоду на арешт судді. Верховна Рада дала згоду на подання генерального прокурора взяти під варту суддю Арбузинського районного суду Миколаївської області Олега Пампури. „За” проголосувало 292 депутатів. 9 березня 2006 року заступник прокурора Миколаївської області порушив кримінальну справу проти Пампури за статтею одержання хабара службовою особою. Слідство довело неодноразові факти хабарництва зазначеного судді.

23 лютого. Юлія Тимошенко обіцяє, що підстави для розпуску Ради будуть через 1–2 місяці, після рішення Конституційного Суду. Але від президента залежатиме, чи підпише він указ про дострокові вибори. Наступним кроком, вважає лідер опозиції, повинна стати перемога демократичних сил на виборах. „Ми в жодному разі не повинні програти знову всі переговори”, – вважає Тимошенко. Лідер БЮТ називає три фактори, які загрожують реалізації цього шансу: відсутність оптимізму у суспільстві, відсутність віри та роз'єднаність демократичних сил.

23 лютого. Петро Порошенко обраний головою ради Нацбанку. За кандидатуру Порошенка проголосували 11 осіб, 1 утримався. Це був сам Порошенко. Заступником голови ради НБУ став депутат від Партії регіонів, колишній керівник бізнес-компанії Рината Ахметова СКМ Ігор Прасолов.

24 лютого. Підписана угода між „Нашою Україною” та Блоком Юлії Тимошенко, вона повторює текст коаліційної угоди між „Нашою Україною”, БЮТ та Соцпартією, створеної влітку минулого року. У документі зазначено, що об'єднана опозиція буде домагатися проведення дострокових парламентських і місцевих виборів, а також скасування змін до Конституції України. Юридичних наслідків, у разі невиконання угоди однією зі сторін, не буде, тільки політичні. Пікантності

ситуації додає те, що від імені „Нашої України” цю угоду завізував глава президентської канцелярії Віктор Ба-лого. Чим фактично визнав: його шеф і водночас почесний голова „Нашої України” президент Ющенко в опозиції до уряду Януковича. Угода складається з трьох розділів. Тут і програмні засади діяльності опозиції, і як облаштувати Україну після її перемоги, і – найголовніше – що робити зараз, поки влада в руках антикризової коаліції. Симптоматично, що відразу після підписання Угоди об’єднані опозиціонери категорично відмовилися говорити про те, чи одним списком підуть на вибори. Але запевнили – підписаної угоди будуть дотримуватися.

26 лютого. АН-148 отримав сертифікат льотної придатності. Машину з унікальними характеристиками (економну і водночас комфортабельну) українські конструктори спроектували, а українські та російські авіабудівники побудували і випробували за рекордний час – 5 років. Перші 7 машин АН-148 замовили казахи. Минулого тижня уряд створив єдиний державний концерн, до якого увійдуть усі авіабудівні підприємства країни. Це має сприяти відродженню українського авіапрому, кажуть урядовці. А поспішати треба, бо конкуренти в українського регіонального реактивного АН-148 є, подібний літак будують і росіяни. Новий літак заплановано використовувати на лініях, де експлуатувати „боїнги” та „аеробуси” нерентабельно.

26 лютого. Дострокові парламентські вибори обійдуться Україні в 400 мільйонів гривень. Така попередня оцінка Комітету виборців України.

26 лютого. Прем’єр-міністр Віктор Янукович висловив свій сумнів, що Верховна Рада прийме позитивне рішення при повторному внесенні кандидатур Володимира Огризка на посаду міністра закордонних справ і Віктора Короля на посаду голови СБУ. Президент Ющенко того ж дня заявив, що має намір повторно внести до Верховної Ради ці кандидатури.

27 лютого. Президент Ющенко заявляє, що консультації з прем’єром Віктором Януковичем щодо призначення Володимира Огризка на посаду міністра закордонних справ велися. „Прем’єр-міністр дав чітку і швидку відповідь: ця кандидатура його влаштовує”, – наголосив Ющенко.

20–28 лютого. Після перемоги у тарифній війні в Києві, в результаті якої БЮТ вдалося домогтися зниження тарифів, блок розпочав турне містами країни з метою змусити чиновників знизити тарифи в регіонах. Зокрема, успішні акції Тимошенко вдалися в Рівному та кількох містах на Закарпатті. Наприклад, Білоцерківська міська рада в Київській області ухва-

Петр Сухи: Києву немає чим непокоїтись

» Наприкінці лютого Верховна Рада України висловила занепокоєння ймовірним розташуванням ПРО в сусідніх країнах. Депутати 243-ма голосами із 374, зареєстрованих у залі, проголосували за проект постанови, у якій Верховна Рада висловлює занепокоєння розташуванням ПРО в Польщі та Чехії. Парламент доручив Кабміну довести цю позицію до Ради безпеки ООН, ОБСЄ та урядів інших зацікавлених держав. Депутати посилалися на висновки фахівців, відповідно до яких, у разі застосування будь-якою стороною ракетної зброї і засобів її знищення, не виключено можливості завдання шкоди з важкими наслідками населенню України, важливим об’єктам народного господарства, включно з атомними електростанціями.

У проєкті говориться, що національним інтересам України і всім країнам європейського континенту найповніше відповідало б створення загальноєвропейської системи колективної безпеки, яка б включала всі без винятку країни Європи; включала б появу на нашому континенті нових розподільчих ліній.

На думку Віктора Януковича, спеціальна комісія мусить вивчити можливі наслідки сусідства із американськими базами, а також – погляди Росії. Лише тоді офіційний Київ пояснить свою позицію. „Ми зараз, безумовно, знаходимося в складній ситуації. Ми вивчаємо зараз, наскільки це несе Україні загрози, я б сказав незручності різного плану. Ми остаточно будемо приймати рішення і оголосимо позицію нашої держави з цього питання”, – заявив прем’єр України.

Про питання, пов’язані із розміщенням ПРО у Чехії і Польщі і про можливу небезпеку, яка би в разі здійснення даних планів загрожувала Україні, ми запитали у Петра Сухого – експерта з питань НАТО та ПРО, зав. кафедрою міжнародних відносин та європейських студій Університету Масарика в Брно, Чехія.

Як Ви оцінюєте факт, що в Східній Європі розпочалися інтенсивні дебати з приводу протиракетної оборони (ПРО)?

Добре, що ведеться дискусія. Вона почалася не сьогодні, а три-чо-

тири роки тому. А на Заході дебати тривають вже понад 40 років. Ірраціональна складова дебатів присутня і в таборі прихильників, і в таборі противників системи ПРО. Але, зокрема, у другому таборі з’являються грубі неточності і неправдива інформація на кшталт такої: у Польщі чи в Чехії буде розміщено ядерну зброю США. Це не сприяє дискусії.

Які фікції про план розбудови системи ПРО у Польщі та Чехії трапляються найчастіше?

Наприклад, вживання терміну „радар”. Американці планують побудувати одну радарну станцію у Чехії. Або істеричні заяви, наприклад, ініціатива „Базам – ні!”. Побутує думка, що протиракетні – інтерцептори – можна таємно змінити з оборонного засобу на засіб нападу. Суто технічно це повністю виключити не можна, але США це непотрібно. Незважаючи на роззброєння, у США є дуже великий ядерний арсенал для атаки. Згідно з найновішим т.зв. Московським договором, США 2012 року мали б мати 1700–2200 стратегічних ядерних боеголовочок... Безпідставними є і заяви, що протиракетні можна використати проти Росії. Інтерцептори, розміщені у Польщі, не зможуть влучити в російські ракети, спрямовані на США. З цим погоджуються і російські експерти.

Один з російських генералів погрожував, що Москва спрямує свої ракети на Чехію або Польщу. А чеський сенатор Яромір Штетіна цілком поважно заявляє, що система ПРО має захистити Чехію і Європу від російських ракет. Технічно це можливо?

Радар ці ракети зміг би помітити, але дуже мала ймовірність того, щоб польські інтерцептори могли би збити ці ракети. Це все лише на рівні спекуляцій. Все залежало б від того, які саме ракети використала б Росія проти Європи. У випадку масової ядерної атаки Росії проти США або Європи, американська система ПРО була б безсильною. Загальна кількість інтерцепторів занадто низька. А у Польщі має бути всього-навсього десять протиракет.

Росія погрожує, що знову поставити на озброєння ракети середньої

дальності, яких у неї немає з початку 90-х років. На мою думку, погрози Росії від слів до діла не перейдуть. І до того ж, такі ракети призначалися переважно для внутрішніх російських цілей. Я б цим заявам не приділяв занадто багато уваги.

Не думаю також, що США планують оборонятися від атаки Росії. Америка Росію розглядає не як противника, а як потенційного партнера у співпраці. Незважаючи на те, що діалог проходить інколи дуже складно. Всупереч різним погрозам, які звучать від Росії, США і Рада НАТО–Росія дають Росії поточну інформацію.

Чи це не замало – десять протиракет у Польщі? Чи зможуть вони ефективно захистити Захід від північно-корейських або іранських ракет?

Поки що, і з перспективи наступних десяти років – так. А згодом кількість протиракет може збільшитися. Але на кілька десятків, а не сотень.

Чи зможе колись у майбутньому американська система ПРО у Чехії та Польщі стати складовою частиною європейської системи ПРО? Чи не є європейська система ПРО лише утопією? Чи захочуть колись європейські члени НАТО витратити величезні кошти на будівництво власної ПРО?

Безсумнівно, американська система може бути підключена до європейської системи. Її можна поєднати також із системами локальної ПРО, яка захищає, наприклад, лише поле бойових дій. Співпраця Чехії та Польщі з США не суперечить

тому, щоб НАТО як цілісна структура йшло в тому ж напрямку. Але європейські члени Альянсу сьогодні дивляться на ПРО іншими очима, ніж США. Ймовірність того, що НАТО найближчими роками дійде до консенсусу про доречність протиракетної охорони всієї території, сьогодні, на мою думку, дуже мала. Сумніваюсь, чи в цьому плані щось би змінилось навіть у випадку очевиднішої і відчутнішої загрози.

Повернімось до питання, чи бази ПРО у Чехії та Польщі (якщо їх буде збудовано) захищатимуть лише США, чи також і європейських членів НАТО?

Я не думаю, що американська система ПРО у Центральній Європі зможе захищати від ракет тільки Америку. Однак, відповідь на те, яку частину Європи зможе ця система захистити, залежна від багатьох факторів, про які сьогодні важко говорити. Це залежатиме від місця старту ракети, її типу, чи вона дальня, чи міжконтинентальна...

Скептики забувають, що система ПРО повинна мати кілька рівнів. Будуть не лише протиракети, які зможуть збивати ворожі ядерні ракети на середній стадії польоту – це саме випадок інтерцепторів, розташованих у Польщі. США тривалий час працюють і над інтерцепторами, які зможуть збивати ракети противника вже на післястартовій стадії, коли ракета ще тільки набирає висоту, і ядерні боеголовки ще не від'єдналися від ракети-носія. Проходить тестування т.зв. «літаючий лазер» – це пристосований лі-

лила рішення про зменшення тарифів на комунальні послуги. Зокрема, вартість холодної води та водовідводу зменшилась на 17 %, а гарячої води – на 30 %. Раніше Білоцерківська міськрада ухвалила рішення про підвищення тарифів на житлово-комунальні послуги в 2,5 рази. Водночас, у Львові Тимошенко не вдалося досягнути свого. Після понад шестигodinної наради у кабінеті міського голови Львова Андрія Садового, на сесію Львівської міської ради все ж таки було винесене питання про тарифи, однак переважачою більшістю депутати підтримали позицію міського голови щодо неможливості зменшення тарифів. Це була перша і єдина поразка у тарифній війні Тимошенко. Наприкінці лютого тарифна війна в Херсоні досягла апогею. Опозиція брала штурмом залу засідань Херсонської міськради, де забарикадувалися депутати від Партії регіонів. Вимагаючи знизити комунальні тарифи, представники БЮТ, НУ та ПОРИ зібрали мітинг і наполягали, аби його учасників впустили на сесію. Люди в сутичці серйозно не постраждали, кілька депутатів отримали синці.

28 лютого. На партію Мороза чекає доля Вітренко. Якби вибори до Верховної Ради відбулися у середині лютого 2007 року, то Партія регіонів набрала б 34,8% підтримки серед опитаних громадян. Про це свідчать результати соціопитування, проведеного Київським міжнародним інститутом соціології. Друге місце за підтримкою потенційних виборців посів би Блок Юлії Тимошенко – 27,9 % опитаних. Третє місце у можливих парламентських виборах могло б дістатися блоку „Наша Україна” – 7,1 % респондентів. Четвертою силою, яка пройшла до парламенту, стала Б Компартія – 6,1% підтримки опитаних громадян. Не змогла б здолати у лютому прохідний бар’єр Соцпартія – за неї готові проголосувати лише 2,8 % респондентів, так само, як за блок Наталії Вітренко. Усього в голосуванні найімовірніше взяли б участь 64 % виборців. Проти всіх голосували б 12,6 % респондентів.

1 березня. Лідер руху „Самооборона” Юрій Луценко розпочав поїздки регіонами України. Він заявляє, що не має на меті брати участь у виборах. Водночас, його ціллю є зміна Конституції, змусити політичні сили відповідати за свої слова, а також реально об’єднати схід та захід країни.

2 березня. Президент Віктор Ющенко виступає за створення в Україні музею радянської окупації. Про це він заявив після відвідування аналогічного музею в Грузії. „Нам, безумовно, необхідно прийняти обітницю і зробити це в Україні. Це не є забути сторінка для української історії, але вона сьогодні неадекватно освітлена не тільки в пам’яті, але, на жаль, і у державній політиці”, – сказав Ющенко. „Це не-

легко буде, я розумію, скільки певних сил буде шаленіти, тому, що їхньою місією ніколи не було служіння нації. Але заради наших дідів, прадідів, онуків це потрібно зробити", – підсумував він.

2 березня. Від „РосУкрЕнерго” відмовляється, якщо газ від „Газпрому” подешевшає. Таке рішення лобіює нинішнє керівництво уряду України. Раніше „Газпром” заявив, що хоче відмовитися від посередницьких послуг „РосУкрЕнерго”. Водночас експерти стверджують, що газ все одно буде дорожчати, а через усунення посередників Росія намагається монополізувати ринок.

7 березня. Співдоповідачі моніторингового комітету Парламентської асамблеї Ради Європи по Україні Ханне Северінсен та Ренате Вольвенд заявили, що наразі не бачать підстав для проведення дострокових виборів до Верховної Ради.

8 березня. Європейський союз планує майже вдвічі збільшити фінансову допомогу Україні. Таким чином, упродовж наступних чотирьох років Київ отримає з Брюсселя 494 мільйони євро. Нові кошти плануються залучити передусім для інтеграції України в європейський енергетичний ринок.

8 березня. В Україні протягом 2006 року померло майже вдвічі більше громадян, ніж народилося.

9 березня. До щорічного рейтингу найбагатших людей світу американського журналу „Форбс” потрапили сім українських мільярдерів. Статки найбагатшого українця Рината Ахметова, за їхніми даними, зросли вдвічі. У березні минулого року вони оцінювалися в 1,7 мільярдів доларів, проте вже за рік – у 4 мільярди. У списку світових мільярдерів Ахметов посів 214-те місце. На другому місці з українців Віктор Пінчук, який за рік також збільшив свої статки більше ніж удвічі – до 2,8 мільярдів доларів. Третім, зі статками 2 мільярди доларів, дебютував секретар РНБО і співвласник Індустріального союзу Донбасу (ІСД) Віталій Гайдук, четверте з такими ж статками дісталось його партнерові по ІСД Сергію Таруті. Іншими новоявленими фігурантами стали власники групи „Приват” Ігор Коломойський та Генадій Боголюбов – видання „Форбс” оцінило їхні статки в 1,2 мільярди доларів. Наймолодшим та „найбіднішим” українським мільярдером став депутат від БЮТ, власник фінансово-промислової групи „Фінанси та кредит” Костянтин Жеваго, дебют якого „Форбс” оцінив в один мільярд доларів. У торішньому списку мільярдерів, за версією цього журналу, було три українці – Ахметов, Пінчук і Тарута. Водночас, українські експерти зазначають, що список легальних мільярдерів в Україні можна розширити ще вдвічі. Вони також стверджують,

Фото: Богдан Копчак

„Ми зараз, безумовно, знаходимося в складній ситуації. Ми вивчаємо зараз, наскільки це несе Україні загрози, я б сказав незручності різного плану. Ми остаточно будемо приймати рішення і оголосимо позицію нашої держави з цього питання”.

» так Боїнг 747 з потужним лазером на борту, який спроможний знищити ракету після старту, пропаливши корпус ракети в польоті. Американська ПРО – це також і система „АЕ-GIS” – військові кораблі з радарми та протиракетами, які можуть збивати ракети середньої та близької дальності польоту. У випадку якоїсь кризи, США можуть ці засоби розташувати у Середземному морі. Для оборони себе і Європи. Варто також мати на увазі, що ймовірність атаки на США буде завжди вищою, ніж бажання напасти на Європу. Західна, а після „холодної війни” і Центральна Європа десятиліттями покладала надії на гарантії безпеки з боку США. Існування системи ПРО у Європі може бажання США (у разі чого піти європейським державам на допомогу), швидше за все, збільшити.

Дебати про американський план розгортання ПРО у Чехії та Польщі проходять також і в Україні. Там говорять, крім іншого, про ризик, пов’язаний з можливою зміною орієнтації російських ракет. Є і побоювання, що деталі ракет можуть „посипатися” з неба. Відомо, що антиракета нищить ракету чи боеголовки власним попаданням – своєю кінетичною енергією. І до ядерного вибуху не доходить. Причому, все це відбувається над атмосферою, на висоті не менше 130 кілометрів. Ви припускаєте, що уламки збитих американцями ракет можуть впасти і на територію України?

Україна знаходиться у дуже складній ситуації з огляду на своє географічне розташування між Заходом і Росією. В наступні роки Україна змушена буде визначити свою орієнтацію. Поляризація позицій українських політиків щодо американської ПРО помітна і серед української громадськості. Необхідно присвятити Україні нашу увагу, відповідні кола повинні Україну детально інформувати. Важливо сказати офіційному Києву, що розміщення елементів ПРО у Центральній Європі не представляє для України жодної небезпеки. Якщо говорити про ризик, що якісь частини збитих ракет впадуть на територію України – цього, звісно, повністю не можна виключити. Але це тільки гіпотетична спекуляція, все залежатиме від того, звідки і проти кого йшла б ракетна атака, де і на якій стадії ракета була би збита.

Ракета або вже відділені від неї боеголовки мають тенденцію і після попадання у них інтерцептора продовжувати політ попередньою траєкторією і падають неподалік запланованої цілі. Коли щось з ракети і протиракет впаде на землю – це можуть бути, скоріш за все, малі уламки. Наприклад, коли трапилася катастрофа американського космічного корабля Columbia, деякі спостерігачі зазначали, що до землі долетіли відносно великі шматки. Але при цьому треба мати на увазі, що космічна ракета в багато разів більша, ніж військова ракета чи ядерна боеголовка. Питання можна поставити і по-іншому: що краще – коли якийсь уламок десь впаде чи коли ракета долетить до цілі і станеться ядерний вибух із викидом радіації в атмосферу? Україні нема чим непокоїтись.

Спілкувався
Богдан Копчак, Прага

Україна: геополітична роздвоєність

» Для переважної більшості населення адаптація до відкритості та інтенсивного міжнародного спілкування, навіть самої появи геополітичного плюралізму, виявилася складною проблемою. Однією з особливостей масової свідомості українців є розповсюдженість ізоляціонізму, намагання „взяти паузу“, обмежити масштаби і темпи змін, що їх приносить глобалізація.

Якщо Україна привертає увагу своїх європейських сусідів, то однією з причин є її запеклі дискусії щодо геополітичного вибору та зовнішньополітичних пріоритетів, які в останні роки стали невід’ємною частиною її політичного життя. У спадщину від радянських часів Україна отримала значні відмінності від Європи з огляду на якісні показники не тільки економічного, але й соціального та політико-правового розвитку. Тобто притаманні європейським державам властивості та норми не мали і досі не мають адекватного втілення у громадських якостях та соціальних навичках населення та політичної еліти. Це визначає, по-перше, недостатню підтримку ідеї європейського шляху, по-друге, – брак готовності взяти на себе обов’язки та суспільні функції, які є органічними і необхідними для функціонування демократичної політичної системи.

Очевидно, що така ситуація визначена стійким співіснуванням в українському суспільстві глибинних, але значною мірою пригнаних рис

європейськості і набутих за останні десятиліття (нав’язаних комуністичним режимом) євразійських ознак. Здобуття незалежності не позбавило Україну цієї синкретичності. На відміну від колишніх прибалтійських радянських республік в Україні не існувало передумов для швидкої й однозначної ідентифікації суспільства як європейського. Українське суспільство та еліта фактично знаходяться у суперечливому стані неповної готовності до прискорених перетворень європейського гатунку і роздумах щодо цивілізаційної приналежності.

Сьогодні українці водночас готові підтримати й інтеграцію країни до ЄС й вступ до Союзу Росії і Білорусії. Перше протягом останніх років у середньому підтримували від 45 % до 56 %, друге – від 41 % до 62 %. Отже, багаторічні хитання українського керівництва між євразійським та європейським простором мають певне підґрунтя у масових настроях. При цьому такі настрої мають досить специфічну природу. Маємо справу радше не з реальними, свідомо обраними пріоритетами і очікуваннями певних результатів діяльності держави на міжнародній арені, а із суперечливим двовекторним впливом зовнішнього середовища на український соціум і реакцією на нього. Тобто переважає пасивний вибір опікуна і донора, що значною мірою детермінується інерцією патерналізму, утриманських настроїв, а у частини населення – й своєрідним шоком від суверенітету.

що американські аналітики занизили реальні фінансові статки українців у багато разів. Так, наприклад, статки Ахметова оцінюються не менше як в 11 мільярдів USD.

13 березня. Парламентська опозиція вимагає негайно зібрати погоджувальну раду, на якій розглянути 17 вимог „Нашої України“ та БЮТ. „Якщо вони не зроблять те, що ми вимагаємо, то ми покинемо парламентський зал до моменту продовження переговорів по цьому питанню“, – заявила Тимошенко. Зокрема, опозиція вимагає визначити на загальнонаціональному референдумі форму державного правління України, розробити та прийняти нову редакцію Конституції, захистити зовнішньополітичний курс України, закріплений в Законі України „Про основи національної безпеки України“, припинити наступ на українську мову та культуру, припинити політизацію, криміналізацію та корумпованість силових структур України і звільнити з посад міністра внутрішніх справ Цушка, Генерального прокурора Медведька та його заступників, та керівників регіональних структур, які мають безпосередній зв’язок з кримінальним середовищем.

14 березня. „Універсал Національної Єдності“: раунд другий! Президент Віктор Ющенко заявляє про досягнення порозуміння з прем’єр-міністром Віктором Януковичем та головою Верховної Ради Олександром Морозом. Ющенко повідомив про створення Національної ради з питань стратегічного розвитку України. Комісія формулюватиме пропозиції, серед яких і зміни до Конституції, які вносимим в парламент президент. Президент зазначив, що найближчим часом спеціальна комісія сформулює формат реалізації певних пунктів Універсалу, які потребують для своєї реалізації діяльності трьох гілок влади.

15 березня. Черговим каменем спотикання для політичних опонентів в парламенті стало голосування за кандидатуру Володимира Огризка на посаду міністра закордонних справ. Соціалісти заявили, що будуть підтримувати Огризка, комуністи ж розвели істерію щодо неприйнятності його кандидатури. Напередодні була досягнута домовленість між Ющенком і Януковичем щодо підтримки кандидатури Огризка, про що прем’єр оголосив публічно. Однак під час голосування коаліція, посилаючись на технічні причини, за Огризка не проголосувала. А Віктор Янукович заявив, що внесення президентом на розгляд до Верховної Ради нової кандидатури на посаду міністра закордонних справ України дало би змогу уникнути політичної кризи.

16 березня. „Укртелеком“ створить свій мобільний зв’язок. У підсумку за 2006 рік чистий прибуток компанії

Іл. dessinant la Liberte/Olexy Kohan

склав 513,4 млн. грн., що на 7 млн. менше, ніж торік. Причина – зниження прибутковості фіксованого зв'язку. Компанія на сьогоднішній день уже змонтувала мобільну мережу в Києві, і найближчим часом зв'язок буде в шести містах-мільйонниках – Харкові, Дніпропетровську, Донецьку, Одесі, Львові.

16 березня. Віктор Ющенко оприлюднив свою декларацію про доходи. 2006 року сукупний дохід президента майже у чотири рази перевищив позаторішній і склав понад мільйон 140 тисяч гривень. Із них майже півмільйона – президентська зарплата. Приблизно стільки ж Ющенко заробив викладацькою діяльністю і на творчих гонорарах. Дивіденди, відсотки і роялті принесли главі держави ще майже півтора мільйона гривень.

18 березня. На вулицях Донецька з'явилися рекламні щити із зображенням Йосипа Сталіна і загрозливим написом „Товариші, це не кіно – це життя! Хто не платить за тепло – буде покараний”. Вони встановлені з ініціативи ККП „Донецькімськтепломережа”.

19 березня. Залишилося днів десять до розпуску парламенту, заявляє представник президента в парламенті Роман Зварич. Президент має право на розпуск парламенту, якщо протягом 60 днів з дня звільнення одного з міністрів уряду на його посаду не призначено іншу людину. З іншого боку, в Конституції немає прямої норми, а лише зазначено „у випадку несформування уряду”. Чи є відсутність міністра підставою для розпуску – буде, можливо, вирішувати аж Конституційний суд.

20 березня. Представники Генеральної прокуратури провели обшук кийської квартири екс-міністра внутрішніх справ Юрія Луценка. Сам Луценко в цей час перебував вдома. Як відомо, Генпрокуратура розслідує кримінальну справу за фактом незаконної видачі посадовими особами МВС вогнепальної зброї, яка відбулася за часів роботи Луценка міністром. Водночас, незаконність звинувачень Луценко вже відстояв у апеляційному суді Києва.

20 березня. Депутати ВР не підтримали кандидатуру Володимира Огризка на посаду міністра закордонних справ. По даному питанню проголосували лише 195 депутатів замість необхідних 226. Натомість кандидат на посаду міністра вийшов на трибуну і звернувся до депутатів. Огризко висловив розуміння, що мова йде не про його кандидатуру і не про його професійні якості. Після голосування фракції БЮТ і „Наша Україна” залишили сесійну залу.

21 березня. „Ми зробимо все, щоб реформа місцевого самоврядування

» Існують проблеми з пристосуванням до більшої відкритості та безпосередньої конкуренції. Щільне, інтенсивне європейське та євроатлантичне співробітництво, здійснюване за високими стандартами, створює ситуацію примусу до розвитку, у якій неструктуроване суспільство і неефективна держава почувають себе невпевнено. В Україні це позначається у неповній готовності до реалізації європейського вибору, у переважній концентрації на формальному аспекті, перебільшенні значення політико-дипломатичних зусиль і здатності укладених угод змінити реальне становище держави на міжнародній арені без повномасштабного реформування країни.

Для переважної більшості населення адаптація до відкритості та інтенсивного міжнародного спілкування, навіть самої появи геополітичного плюралізму, виявилася складною проблемою. Однією з особливостей масової свідомості українців є розповсюдженість ізоляціонізму, намагання „взяти паузу”, обмежити масштаби і темпи змін, що їх приносить глобалізація. У міжнародному вимірі розкріпачення свідомості відбувається ще повільніше, ніж в ідейно-політичному. Елементи старих ідеологічних конструкцій штучно підживлюються силами, не здатними відкрито конкурувати на міжнародній арені і зацікавленими у збереженні внутрішньої специфіки та певної ізольованості пострадянського простору.

Європейський та російський вектори багатьма громадянами не сприймаються як альтернативні, проте вони відверто конкурують і є досить глибоко зануреними у актуальні внутрішні проблеми. Особливо це стосується російського чинника. При виникненні суперечностей між стратегічним курсом України на інтеграцію до Євросоюзу та членством України в ЄЄП чверть громадян схиляється до необхідності відмови від інтеграції до ЄЄП на користь ЄС, майже п'ята частина вважають, що Україні в такому випадку слід відмовитися від стратегічної лінії на інтеграцію в ЄС.

Значна частина українців розглядає європейський вибір як додатковий чи запасний варіант вирішення актуальних соціально-економічних проблем. При цьому якісні відмінності європейського і євразійського шляху практично не враховуються, чи навіть ігноруються. Це своєрідним чином збільшує гостроту протиставлення східного та західного векторів, проте, розмежування між свідомими прибіч-

никами двох варіантів геополітичного вибору є фактом. У більш чистому вигляді це виявляється тоді, коли питання економічного та суспільного розвитку виводяться за дужки і постає проблема вибору між системами цінностей. Врешті, в очах значної частини пересічних українців, ЄС виявляється здатним реально конкурувати з Росією тільки завдяки виразно вищому рівню життя та зовнішній привабливості. У випадку з НАТО такі амортизатори не діють на пряму і драматизм самовизначення зростає.

Вступ до Альянсу не тільки не підтримується переважною більшістю населення, а й стає впродовж останніх років дедалі менш популярним. Скажімо, у 2000 році „за” висловлювався кожний четвертий громадянин, а „проти” – кожний третій, решта не мала визначеної позиції. Сьогодні проти вступу України до НАТО висловлюються більше половини громадян, тоді як підтримати такий крок готовий тільки кожен п'ятий. Очевидно, що на етапі загострення політичної боротьби в Україні у 2004–2006 роках противники євроінтеграції діяли активніше і цілеспрямованіше. Важливим для розуміння логіки цього процесу і оцінки можливих змін є регіональний вимір позиціонування громадян щодо НАТО.

Неадекватність сприйняття Альянсу призводить до невірної розуміння його реального місця в системі міжнародних відносин і значення співпраці з ним. Масова свідомість фактично ігнорує той очевидний факт, що ЄС і НАТО базуються на спільній системі цінностей і об'єднують подібні за суспільним ладом держави, що їх розширення на Схід має одну й ту ж саму природу. Різні завдання, концентрація уваги і засоби дій двох організацій не призводять до різного ставлення до них у країнах центрально-східної Європи.

Але в Україні маємо іншу картину. Очевидно, що має місце не тільки гірша інформованість і залишкова ідеологізованість поглядів широкого прошарку громадян на Захід і західних партнерів. Критична налаштованість у даному випадку є формою захисту значущості власних цінностей і досягнень, врешті, – власної індивідуальності та самоцінності. Вона особливо дається взяти, коли відсутня протидія у вигляді наочних соціально-економічних аргументів, які має ЄС.

За експертними оцінками найбільшими прихильниками інтеграції з Росією є політики лівої орієнтації, ліде-

Фото: Петро Андрусенко

ри українсько-російських бізнесових груп, які спираються на російськомовне населення. Помітною стає відповідна активність регіональної еліти Сходу та Півдня. Європейський вибір найбільше підтримується представниками правих партій, інтелектуальною елітою, населенням західного регіону, а також молоддю. Серед чинників, які перешкоджають інтеграції України до європейської спільноти, громадяни найчастіше називають „нездатність лідерів держави визначити та втілювати на практиці стратегічні пріоритети“, „повільні економічні реформи“, „вплив російського чинника“ та „спадщину радянської системи мислення і суспільної організації“.

Недостатня зорієнтованість основної маси населення в міжнародних справах є явищем розповсюдженим, у тому числі й у розвинених країнах. Не є рідкістю й приклади нав'язування владою громадянам значущих зовнішньополітичних рішень. Але це є до певної міри нормальним, адже йдеться про процеси в межах визначених національних інтересів. У випадку України маємо дезорієнтованість значної частини населення щодо засад незалежного державного розвитку і значні ризики зовнішніх впливів. Суспільна думка не сприяє віль-

ному раціональному геополітичному вибору держави, виникненню цілісної довготермінової зовнішньополітичної стратегії. Як наслідок, маємо додаткові складнощі на шляху оптимізації стратегії в міжнародній сфері, – особлива вразливість щодо російського чинника, викривлення засад стосунків із західними партнерами, збереження зародків ізоляціонізму, неадекватного ставлення до процесів глобалізації. Тривалі дискусії щодо інтеграції, аналіз динаміки рівня підтримки її варіантів фактично приховують низьку реальну готовність населення до інтеграції. На даному етапі не викликає заперечень тільки розвиток геополітично збалансованого співробітництва.

Україна зміцниться внутрішньо та оптимізує своє міжнародне становище, якщо громадяни, орієнтовані на „східнослов'янський проект“ усвідомлять, що він може бути дійсно успішним, якщо буде вписаний у європейський вибір і передбачатиме європейізацію цього регіону.

Олександр Дергачов, Київ
Інститут політичних
і етнопонаціональних
досліджень НАН України

в цьому році відбулася“, – заявив Янукович, закриваючи розширене засідання Кабміну за участю губернаторів. Янукович сказав, що реформа почнеться ще до ухвалення змін до Конституції в парламенті. У свою чергу спікер Олександр Мороз, який також брав участь у засіданні, закликав якнайшвидше продовжити політреформу.

21 березня. Екс-міністр внутрішніх справ, лідер громадського руху „Народна самооборона“ Юрій Луценко заявляє, що Генпрокуратура припинила розслідування по кримінальній справі проти нього. „Я вийшов з головного слідчого управління і зараз є знову вільною людиною“, – сказав він. Водночас, масові обшуки почали проводитись у соратників Луценка. Президент Віктор Ющенко назвав справу „політизованою“.

21 березня. Парламент підтримав кандидатуру на посаду міністра закордонних справ Арсенія Яценюка. „За“ проголосували 426 депутатів. Відповідаючи на запитання щодо його погляду на відносини України та НАТО, Яценюк сказав: „У 2003 конституційна більшість прийняла закон про членство в НАТО, тому через відповідну законодавчу призму це питання і буде розглядатися“, – зазначив він і додав, що окремій позиції МЗС з цього питання бути не може. Яценюк ніколи не працював в системі МЗС, його вибрали як політичну фігуру. Президент Ющенко поставив завдання перед новим міністром – забезпечити участь України в Альянсі.

21 березня. Анатолія Кінаха призначено міністром економіки. За це проголосували 255 депутатів. Зокрема, призначення Кінаха підтримали 186 членів Партії регіонів, 5 – від БЮТ, 8 – від „Нашої України“, 30 – від СПУ, 21 – від КПУ та 5 позафракційних. Попередньо депутати звільнили з посади міністра економіки Володимира Макуху. Кінах очолює Партію промисловців і підприємців. З лютого 2005 року обіймав посаду першого віцепрем'єра, з 27 вересня 2005 року був секретарем Ради національної безпеки й оборони.

22 березня. Голова Верховної Ради Олександр Мороз упевнений, що до травня парламентська більшість нараховуватиме 300 народних депутатів. „До травня буде 300, і нехай ніхто не бреше, що це за гроші робиться“, – наголосив Мороз. Водночас, заяви про входження до антикризової коаліції написали депутат Олексій Федун, який вийшов з „Нашої України“ та депутат Олександр Едін, що покинув БЮТ.

23 березня. Антикризової коаліції в Україні більше немає. Парламентська більшість змінила назву на „коаліція національної єдності“.

Тарас Прохасько:

„... якщо війна, то не дивуйся, що падають стріли”

» „Найбільшою загадкою прози Тараса Прохаська є її містичність... Вона вириває з часу, вона метафізична. Вона мета-містична. Тут надзвичайно важко щось коментувати. Це можна тільки відчувати” (Юрко Іздрик, із передмови до книги „Інші дні Анни”).

У краєвиді сучасної української літератури немає нікого, хто був би водночас настільки самозаглибленим і приступним, герметичним і відкритим, як Тарас Прохасько, і нікого, хто писав би так. Колись він знімав андеграундне кіно, вивчав структуру карпатських лісів, вів програми на радіо, працював сторожем і барменом, редагував разом із двома Юріями – Іздриком і Андруховичем – тепер уже легендарний журнал „Четвер”, куди прийшов за звичайним оголошенням на паркані. Зараз, як і багато років тому, мешкає у тому самому будинку на розі вулиці Незалежності в Івано-Франківську, хоча сам будинок останніми роками щораз інтенсивніше міняє колір і обростає вивісками. Тарас Прохасько воліє говорити. Декілька оповідань, роман, дві книжки коротких есеїв, начерк кіносценарію – ось майже і все. А проте – у випадку Прохаська – це дуже багато. Бо його письмо володіє плазматичною щільністю і надточною оптикою, воно саме наділене пам’яттю, як річні кільця дерев, і, як вони, спроможне – дуже повільно – наростати і розростатися. До ритму його прози треба призвичаюватися, але опиратися чарам його оповіді неймовірно важко, як спокусі слухання крізь сон. Або спокусі вдивлятися і пам’ятати, просто бути, нічого не говорячи, любити любити, любити бігти, любити прокидатися від надточного відчуження всіх речей, бути і бути...

Тарасе, твоя найновіша книжка есеїв має назву „Порт Франківськ”. Звідки така ідея, такий несподіваний образ твого міста як порту?

Щоб відповісти на це питання, треба сягнути десь до початку дев’яностих, коли ми жили з друзями досить інтенсивним нічним життям. І саме в ті часи, коли, вже прощаючись після довгих нічних мандрівок, ми зупинялися на останні кілька слів, останню сигарету перед моїм домом, помітили, як одна з перспектив Франківська дуже нагадує якесь портове місто. Крім того, як мені здається, Франківськ має певну місію, яка споріднює його з портами. Він не розбудовувався поступово, як багато інших міст, а з’явився воднораз – так, як будують порти, спочатку вибираючи для них найзручніше місце на береговій лінії. Призначенням Франківська була дальша інвазія Австро-Угорщини на схід і південь, на гори. Він з такої собі фортеці з часом перетворився на міст між розвиненішою Галичиною і пустою Великою Лугою, яким тоді були Карпати. Тобто йшлося насправді про колонізацію. Так, зрештою, є і дотепер: хоча за радянських часів тут хотіли побудувати велику промисловість, Франківськ залишився місцем зустрічей і обміну, купецьким містечком. Портом із перспективою, відкритою в бік гір.

В есеї, який дав назву книжці, ти пишеш: „Його варто було захищати і не здавати, цей порт Франківськ. Але воно [місто] не встояло – як завжди – від власного, внутрішнього напору”. Що такого відбулося чи відбувається у твоєму місті, що так порушило цей його *genius loci*? Як змінилося твоє відчуття Франківська за останні роки?

У той момент, коли це писалось, я дуже болісно переживав зміни у моєму місті – воно переставало бути таким, яким я звик і любив його бачити, і це відбувалося раптово, майже вибухово. Зрештою, я зрозумів, що такою є доля Франківська – місто приречене змінюватися, перебудовуватися, як великий мурашник, який існує сам у собі. Вже після війни тут відбу-

лося кілька дуже великих потрясінь – майже зникло єврейське населення, яке складало 45 відсотків, натомість з’явилося приблизно сто тисяч робітників, які походили з навколишніх сіл і містечок. Це зробило місто остаточно українським, але страшенно підірвало урбаністичну культуру. І все, що ми тепер бачимо, є наслідком абсолютного нерозуміння засад урбаністики тими людьми, які сьогодні досі до влади. Це, певно, якась загальноукраїнська проблема: трагічна історія українського села, в якому не було нічого постійного, спричинилася до цілковитого браку відчуття історичної тяглості. У нашому випадку це проблема пам’яті і культури: той, хто прибуває на нове місце – так, як це сталося з переселенцями, які прибули до Франківська після війни – не має потреби прилучитися до якоїсь культурної традиції, яка склалася тут до нього.

Чи є поза Франківськом якісь міста чи місця, які мають для тебе особливий сенс? Місця, куди ти маєш потребу весь час повертатися?

Це гори і відомий тобі Делятин. Для мене він є таким собі образом дитячого раю, це місце, де я завжди відчуваю себе дуже добре, не докладаючи для цього жодних зусиль. Там я не мушу вигадувати, чим би зайнятися чи про що думати. Так щасливо склалося, що там, на відміну від мого рідного міста, все настільки збереглося, що я можу фізично повертатися в найорганічніший шар моєї пам’яті. В Делятині я не мушу займатися реставрацією спогадів чи чимось подібним, просто приїжджаю і застаю те, що було, коли я вперше побачив світ. І, звичайно, це Львів, але там (може, це вказує в мені перевагу тіла над духом – я визнаю, що є більшою мірою тілесний, аніж духовний) мені ніколи не буває настільки фізично боляче, як у Франківську – хоч і розумію, якою великою є вага втрат. І якщо у Франківську цінність кожного втраченого об’єкта є мінімальною порівняно з тим, що нищиться у Львові, то тим більше це відчувається на рівні екологічному, бо місто є організмом,

який болісно реагує на все, що йому не властиве. Сьогоднішні франківці не мають екологічного смаку, і це виявляється в усьому – в пам'яті, історії, у плутанині світоглядів.

Тарасе, чи ці міркування перекладаються в тебе на мову якихось геополітичних чи геокультурних понять, наприклад, „конфлікт Схід – Захід”? Чи щось важать зараз для Тебе поняття „Центральна Європа” або „Центрально-Східна Європа”? Пригадую, колись ти означив Центральну Європу як „територію, найсприятливішу для ведення партизанської війни”. Як би ти окреслив її з сьогоднішньої перспективи?

Насамперед я чітко усвідомлюю, що межа між Європою і не-Європою проходить якраз попри нас. До того ж не-Європа присутня тут, на наших теренах, набагато помітніше. Не хочу сказати, що Європа – перший сорт, а все інше – другий, але чітко знаю, що це речі зовсім різні, і дуже багато з того, що зараз відбувається в Україні, є цивілізаційним конфліктом – якраз між тим невеличким фрагментом Європи і величезним форпостом не-Європи. Той компонент спільності, якого ми так шукаємо, є дуже слабкий і більшою мірою бажаний, ніж реальний – в кожному разі, набагато менш реальний, ніж те, що різнить. До того ж той європейський фрагмент заради ідеї соборності – не суто адміністративної, а глибинної і засадничої – щораз більше дозволяє себе поглинути стихії не-Європи. І ще раз кажу, що це зовсім різні речі – визнання цього не передбачає якоїсь ворожнечі чи агресивності, воно цілком природне, як відмінність між біологічними видами, чи як згода з тим, що в публічних лазнях існують чоловічі і жіночі дні. Стосовно ж Центральної Європи, то знов-таки треба погодитися з тим, що ми є органічно дуже відмінними від Європи Західної. Це відчутно навіть на рівні приватних, особистих спостережень – ми переважно комфортно почуваємо себе в Польщі чи Чехії, але далі на захід посилюється відчуття інакшості, навіть якщо добре володіємо німецькою чи англійською. Тому Центральна Європа – реальність, інша річ, що ніколи не було та й, певно, не буде нагоди говорити про якусь центральноевропейське утворення... Але, очевидно, воно і не потрібне.

Можна тут пригадати, наприклад, Вишеградський трикутник чи згодом Вишеградську четвірку, але чи не

доводить історія і доля цих утворень того, що центральноевропейська ідея переважно використовувалася для досягнення цілей, цілком відмінних від неї самої?

Так, і можна навіть сказати, що це був такий собі сепаратистський крок з їхнього боку. Бо ж той утвір, який привів їх до великої Європи, власне, відколів їх від частини Центральної Європи. І що найцікавіше, відбулося це якраз під гаслом центральноевропейськості. Думаю, що кожного разу, коли починають відроджувати ідею Центральної Європи, це пов'язане з якоюсь ціллю. Але попри все, якщо світ це трохи буде таким, яким він є, якщо не станеться якоїсь радикальної зміни, то відчуття тієї центральноевропейської іншості все одно залишатиметься в людей, які тут народжені і живуть. І цілком імовірно, що незадовго воно, це відчуття, стане взагалі запорукою існування європейської ідеї – в тому класичному, традиційному її розумінні. Можливо, Європа зміниться так,

що саме від нас будуть йти імпульси європейськості.

Аж дивно, що ми вже досить довго говоримо, але ще півсловом не згадали про літературу. І я хотів би почати цю тему запитанням, яким, певно, тобі досить часто докучають, але ти сам одного разу дав для нього привід, коли сказав, що не почуваєш себе письменником. А проте далі пишеш літературні тексти. Отже, якщо писати книжки ще не означає бути письменником, то ким (або чим) для тебе є письменник – якимось конструктом, продуктом суспільної думки чи мас-медіа?

Ти почав про це говорити, і я раптом собі подумав, що насправді не знаю, як почувають себе інші письменники, вірніше, люди, яких я вважаю письменниками. (Сміється). Я ніколи, виявляється, не говорив з іншими письменниками про це відчуття, і тому можу вести мову тільки про себе. Моє відчуття письменництва є, можливо, на-

Віть ширшим від того значення, в якому звичайно вживають слово „письменник“. І цілком може бути, що це така особливість моєї фізіології, психіки чи чого там ще, бо в мене насправді нема потреби писати. Я зовсім позбавлений цього прагнення зробити готову річ, тобто книжку. Але разом із тим не можу позбутися відчуття, що проза є всюди. Так вже, певно, влаштована моя голова, що я є письменником завжди. Я радію з того, наскільки літературними є ті чи інші моменти, ситуації, деталі, предмети. Тобто я все бачу літературно, але без прагнення зробити дійсність літературною, без прагнення виокремити щось із цієї тотальної прози і зробити з цього книжку. Ця щохвилинна проза мені видається набагато цікавішою і кращою, ніж будь-що, що можна з неї вирвати і написати. Тому кожного разу, пишу-чи, я переступаю через це небажання виривати, виокремлювати. Мені особисто достатньо пам'яті, тієї незаписаної літератури, універсальної і тотипотентної.

Я якось помітив, що в тебе досить часто присутній мотив каталогу, словника. Один із перших твоїх творів називається „Лексикон таємних знань“, а Франц, герой „НепрОстих“, визнає одну-єдину книгу, і це словник Ляруса. Чи не є література таким-от каталогуванням, упорядковуванням дійсності?

Кожен, хто пише, не може вийти поза межі якихось своїх базових конструкцій, способів мислення, схильностей, які є дуже різними і самі по собі не впливають на якість літератури. Тепер я вже напевне знаю, що можна однаково добре робити роман математичний, музичний, можна робити його каталогізаційно, можна натяково, але насправді призначення літератури стоїть набагато вище за подібні речі. Мені важливо створити відчуття присутності – і це, певно, одна з найпрограмніших назв, які в мене були. Це, властиво, і є моїм надзавданням як літератора. Ні каталогізація, ні мікроскопічні описи не мають вирішального значення у створенні цього відчуття присутності. Твори, які дають це відчуття, часто можуть бути навіть сухі і по-дилетантському написані, бо це залежить не від стилю і способу письма, а від якихось зовсім інших речей.

Чи це не містика тексту?

Напевно. Напевно, це і є тим, заради чого люди читають. Думаю, що бажання читати є більш містичним, ніж

бажання писати. З цього – з бажання власне прочитати, а не написати – якраз і виникла література. І ця містика спрацьовує кожного разу, коли ми беремося за читання.

У книжці „З цього можна зробити кілька оповідань“ ти написав приблизно так, що найважливіше в житті – це створити свій кодекс честі, перелік чи систему речей, які ніколи і за жодних обставин не дозволив би собі вчинити. Чи те саме у тебе діє й стосовно літератури? На що ти б ніколи не зважився у письмі?

Так, це діє й стосовно писання, хоча я зараз, певно, не зможу зробити якийсь осмислений перелік таких речей. Разом з тим я дуже добре знаю, що заради вартості літератури можна часом переступити якісь моральні засади, елементи кодексу.

Для тебе існує поняття „етика літератури“?

Власне, існує, і я усвідомлюю, наскільки вона обмежує те, що я міг би написати. Я розумію, що це, можливо, неправильний підхід, що літературі не можна створювати етичних бар'єрів. Зрештою, Юрко Іздрик у передмові до моєї першої книжки писав, що в цих текстах взагалі не йдеться про такі поняття, як етика і мораль, що моя проза є якоюсь позаморальною. З другого боку, дехто обурювався, нащо мені у „НепрОстих“ здалася та історія з інцестом. І якщо подумати, то це дійсно вже переступає через ті етичні речі, про які я сам кажу. Насправді цей переступ робиться для того, щоб сказати щось більше, ніж можуть сказати кодекси. Мені страшенно хочеться написати книжку про речі, які я знаю з життя, але боюся скривдити людей, про яких би хотів написати. Разом з тим хочу уникати і всілякого менторства чи моралізаторства, будь-якого пафосу, якого трохи є, наприклад, у „FM Галичини“. Це тексти, які я читав щовечора по радіо, і відчував як нагоду сказати щось дуже важливе, притому я потрапив у полон якихось майже дитячих уявлень про радіо: якась темна кімната, де сидять люди, і просто голос, ніби з нівідки, але насправді згори, тому не можна сказати нічого дурного чи легковажного. Не так давно я зрозумів, що, якби в нас була зовсім маленька література, якби я був єдиним письменником чи, наприклад, одним із трьох, то, певно, кидався б у різні боки, намагався б заповнити якісь різні ніші, дати людям різне читання, але палітра є значно багатшою

і різноманітнішою, і література нічого не втрапить, якщо я не буду силкуватися робити щось мені не властиве.

Ти ніколи не хотів брати участь у літературі ще якимось інакше, ніж як автор текстів – наприклад, заснувати якийсь часопис чи видавництво?

Ні. Мені найкраще займатися речами, які я роблю сам. Крім того, я просто не здатний до ретельної роботи, більше люблю щось вигадувати, коли вигадки нанизуються на вигадки. Колись давно мене страшенно вразив роман Артура Гейлі „Колеса“, де йшлося про велику автомобільну корпорацію, і там був такий один, якому платили великі гроші, він приходив, коли хотів, і хоч не вмів ні креслити, ні малювати, але весь час придумував якісь божевільні проекти кузовів. Приходив у кедах, неголений, часом навіть п'яний, і просто щось розказував, а всі поважні менеджери компанії сиділи і швидко за ним записували. А він закінчував, вставав і йшов геть. Я тоді подумав собі, що приблизно так уявляю своє місце у світі. (Сміється).

Тарасе, я хотів би закінчити тим, з чого ми починали – твоєю книжкою „Порт Франківськ“. Тут є есей, який мені здається дуже несподіваним і відмінним від усього, що ти досі написав – як за стилем, так і за настроєм. Він називається „Бо війна війною“, і в ньому є такий пасаж: „Добре нам не буде. Та війна віійною. Ця війна без причин і мети... Ми думали, що нарешті настали кращі часи. Що все буде щораз кращим. Ми забули, що воювали не супроти нічого іншого, як супроти системи“. Звідки у тебе ця ідея тотальної, вічної війни?

Цей текст справді стоїть трохи осторонь всіх інших, я написав його найперше для себе самого. Я розізлився на себе за те, що так глибоко переживаю за місто, за гори, за ріки, за мову, культуру. Але якщо уявити собі все, що відбувається, як нескінченну війну, то вдається уникнути дуже багатьох мікротравм. Це насправді спрощення для самого себе – спрощення картини світу. Ну так, якщо війна, то не дивуйся, що падають стріли, бо так мусить бути. І це не означає боротися за щось, а просто – бути у війні. Це онтологічна війна, на яку тебе мобілізовано, і так, із таким усвідомленням, виявляється, воювати легше.

Тарас Прохасько

ПОРТ ФРАНКІВСЬК

» На березі колишнього Карпатського моря – перед теперішнім морем Карпат – за вапняковими схилами Вовчинецьких гір, вкритих рослинами, яких нема ніде більше у цих широтах, бо все ж – узбережжя (там мусить бути щось вічнозелене, соковите, мусить бути хоча би інший мох), у затоці під цими скелями, котрі ніяк не дочекаються припливу, а відплив був кілька тисяч років тому, ще збереглися дві колишні течії Карпатського моря. Вони витікають з його глибин і, вдаряючись об камінь берега, завертаються, утворюючи невеликий атолл, понад яким випинається у ямі порт Франківськ. Найкраща гавань після рифів і островів Карпат. Найпевніший порт і форт на березі Покуття. Він позначений на всіх темних морських мапах, без нього неможливий жоден рейс у цих широтах. Франківськ тримає. Цей порт є формою, яка утримує сутність навколишніх земель-морів. Без нього Карпатське море було б позбавлене берегів, орієнтирів, течій, маяків. Отже, моря б не було. Всі астролабії світу безпомилково вказують, що порт розміщений на 48 градусів 55 мінут північної широти і 42 градуси 23 мінути довготи за Ферро. За Гринвічем – трохи інакше. За нами – Галич, Опілля, Львів. Перед нами – Карпатське море, за яким Туреччина, яка починається за Прутом, за Дністром, за Черемошем, за Тисою, за Попом Іваном. За Туреччиною ж – як відомо – тільки Африка. І кінець світу. Так само на схід – півострів Поділля і російський берег кінця світу. На захід – лише Чорний Шварцвальд. Ліс, водорості, що вийшли з нашого моря.

Порт пахне портом. Він існує для того, щоби змішувалися запахи. Щоби саме тут відбувалася роза вітрів, щоби вона ставала чимось реальним. Щоби нею могли жити вітрила наших балконів. Порт Франківськ пахне підмоклими мурами, кораловими рифами своїх пляжів, гарматним порохом твердинь, дешевими смерековими бурштинами, складами і пакгавзами, плитами Галицько-Львівського і Тисменицько-Кам'янецького трактів, затопленим цвинтарем

і трактирами довкола маяка, будиночками вздовж берегової лінії, де снідають і ночують купці, матроси, пірати, телі, астрономи, картографи, міняйли, злодії, відставні капітани, майбутні юнги, коки і китобої. Іноді вони всі, не вірячи жінкам, котрі їх годують, стоять і дивляться у бік Бистриці. І бачать, як за вигином моста починається їхній порт. Крізь нічні лампи, крізь недільний туман, крізь різдвяний сніг – прекрасний порт Франківськ.

Це місто-фортеця. Воно не те що стало фортецею, бо так було треба. Воно було фортецею задумане і фортецею створене. Ідея ідеального міста довго шукала такого бездоганного втілення. Єдиний рисунок став прототипом міста, і місто було як ґравюра. Як графіка на камені, як барельєф, як літографія, як суха голка, як ленд-арт врешті-решт. Суцільний мінімалізм. Діамант. Як компас. Шість напрямів. Шість редутив, шість проміжних мурів. Усередині – маяк-ратуш. Квадратом камениці, вузькі, низькі і довгі. Палац при мурі. Лицарі тоді не ховалися серед міщан. Три костели. Дві церкви. Звичайно, арсенал і мол. Заблудитися в порту було неможливо. Все надто прозоре. Все просте й ідеальне. Місто-контрафорс. Його так і не вдалося нікому знищити ззовні. Ні туркам, ні москалям, ні козакам. Справжні твердині можна підвалити лише зсередини – австрійським розбиранням мурів, розстрілами у середмісті, бульварами замість кварталів, будинками на місці внутрішнього подвір'я і саду, пожежею, яка роздулася з-під котла, в якому варилося повідло...

І якраз тепер, як і в 1812 році, коли були розібрані мурі, порт-фортеця знову стає інакшим. Мінімалізм і садівництво, котрі були визначальними впродовж усіх часів Франківська, підриваються ізсередини маньєризмом і жахливою забудовою тих місць, де пилося, сиділося, ходилося, лежалося, любилося, бігалося, говорилося, обнімалося, трималося. Звідки дивилося на акваторію. Де була наша твердиня. Ідеальне місто. Як з рисунка. Як літографія. Його варто було захищати і не здавати, цей порт Франківськ. Але воно не встояло – як завжди – від власного, внутрішнього напору...

Тарас Прохасько

БО ВІЙНА ВІЙНОЮ...

» Слухай, рідна, ми, напевно, прийдемо пізніше. Нас не треба чекати сьогодні. Знаєш, я не знаю, чи мене ти властиво чекала. Чи ти знала, що я можу прийти не сам. І насправді не уявляю, хто сьогодні у мене – ми. Так завжди у реєстрах погромлених армій. Невідомо, хто є. Список убитих, поранених і полонених, щось про зрадників, тих, хто втомився, ми дізнаємось трохи запізно. Але наше останнє бажання – це спроможність сказати ми.

Слухай, я занадто повторюю слухай, ніби ти неувважна, але слухай уважно. Це найголовніше. Ми розслабились за останні роки. Ми ж завжди воювали. Ми пройшли через дуже химерні бої. Від народження ж знали, що все проти нас. Ну, а потім ніби ослабли. Уявили собі, що нарешті настала пора, коли ми вже не потрібні. Перемога і т. д. І т. п. Ми ходили до тебе, кохана. Ми купались у вині і у вині. І дивилися, як наші діти вірають більше тобі. Ми забули про інтендантів, комендантів узятих міст. Ми розслабились...

Вибач, ми не привезли ніяких трофеїв. Ми ними нехтували. Ми ж хотіли до тебе. А тоді прийшли тиловики і всякі новосформовані підрозділи. Вони все взяли під контроль. Ми їх кумарили. Вони не могли бути такими, якими себе уявляли,

поки були притомними такі сумнівні свідки. Нас називали пияками, цініками і запідозрили у великій зраді. Вони казали всім вам, що ми нічого конструктивного не вміємо робити. Пам'ятаєш, якою файною була колись наша деструкція. Так поволи все розгорталося. На місці саду, де ми кохалися, забуваючи обрізати якесь там гілля і складати плоди, без яких ми прекрасно проживали гарні зими, мають бути продуктивні плантації. Розумієш, що тут не вписатися. Уявляєш, як ми підливаєм якоюсь фігню дерева? Ти б такого хотіла?

Люба, покупайся сьогодні сама. Бо нам треба піти. Ми нарешті себе й усе зрозуміли. Добре нам не буде. Та війна війною. Ця війна без причин і без мети.

Просто не треба було попускатися. Ми думали, що нарешті настали кращі часи. Що все буде щораз кращим. Ми забули, що воювали не супроти нічого іншого, як проти системи. А система переходить у систему. Тобто із системи народжується лише система. І вона так само, як і попередня, захищена в нашому цілковитому знищенні. Насправді ми воювали і воюватимемо власне лише для того, щоби хтось із нас залишився. Щоби система не змогла стати бездоганною.

Не плач, але вір, що нас довго не буде. Буде просто велика гонитва. І ніхто з нас не хоче, щоби змерзлі сліди привели до твоєї оселі. Ти, будь ласка, живи так, як вдасться і як пам'ятаєш. Ти розкажуй казки... Бо ти знаєш, що прийдемо колись, щоб забрати дітей. І тоді поживемо з тобою.

Він хотів їсти нектар...

„Діти, ви невдячні тварючки“, казав цей тридцятилітній хлопець трохи молодшим від себе представникам навколофольклорної тусівки українських студентів в Любліні. „Гуру жжот“, — обмінювались враженнями вони, посміхаючись на нові вибрики цього київського любителя архаїчних пісень і творця неопримітивних мальовидел.

► Молода смерть завше вражає. Дехто заспокоює своє святе переконання, мовляв, „такі люди мусять вмирати молодими“, інші ж ніколи з цим не погоджуються, вважаючи молоду смерть неприродною. Напевно це питання залишиться без відповіді, легше однак від цього не робиться, — хочеться повернути друга, колегу, гарну людину.

Однак ні. Час незворотний, і ось уже рік, як нема Романа Єненка. Цю людину всюди визнавали своїм: у Києві, Варшаві, в Ольштині, в Любліні. Навіть у Мурманську він був своїм (позаяк там народився). Напевно тому, що він викладався сповна і для знайомих, і для колег по фольклорній справі — до решти, віддано і щиро. Він щиро вчив,

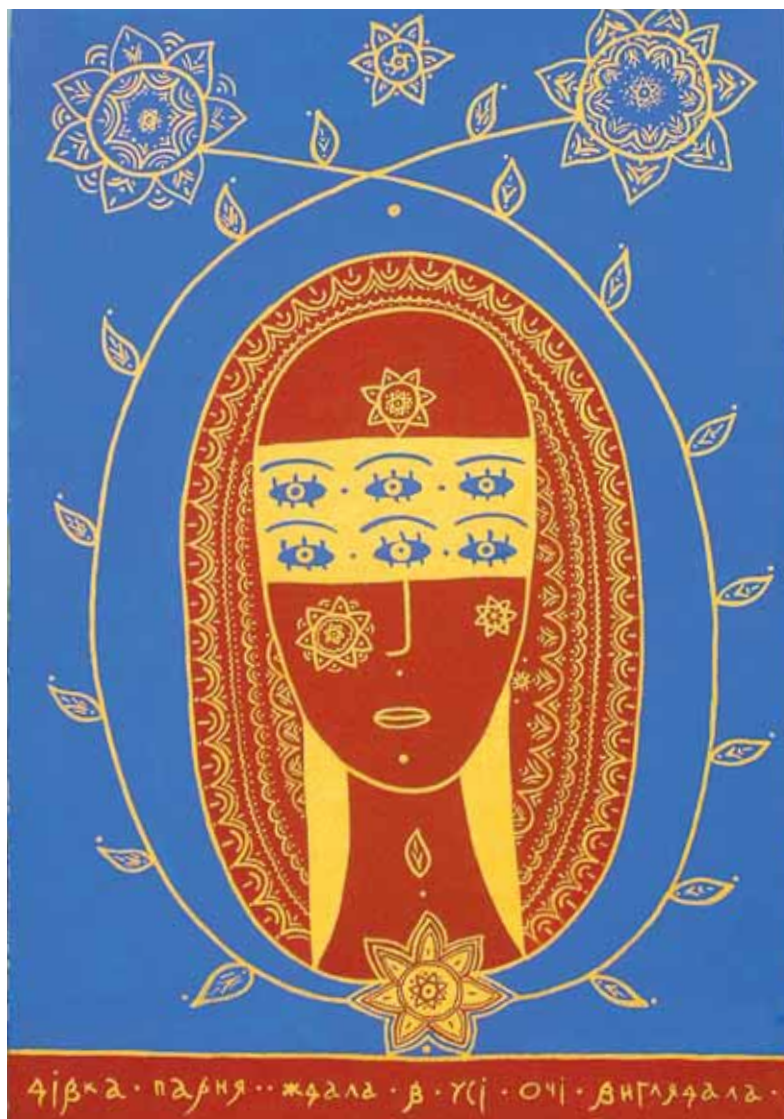
дякував щиро, кляв щиро. Людина, для якої умовності життя завжди були чужими умовностями, яких не мав і не приймав. І не сприймав нечисту гру із власним сумлінням, з реальністю, яка й без додаткової облуди надто важка для акцептації.

Роман Єненко — молодий (тепер назавжди) художник і співак, який для більшості був людиною „з Києва“, хоча насправді творив у різних куточках нашої частини Європи. Тим самим творив певну єдність — вона полягала на універсальному, „людському“ сприйнятті традиційних цінностей: що є живе, що є цікаве, що є правдиве. Переважно, митцям, що пов'язали свою діяльність із фольклором („фольклорним людям“, як я їх для себе називаю), набридає спекуляція визначеннями на кшталт „автентика“, „автентичний“ тощо. Єненко цим не переймався. Він був дитям, народженим для ХХІ століття, і чудово давав собі раду з такими термінами, бо сам був уособленням автентики — достатньо специфічної, щоправда, в якій поєднувалися урбаністичні елементи мегаполісу і природність нативізму. Безсумнівно, на формування природної поведінки Ромка впливало постійне спілкування з простими людьми з села — кажучи просто — із селянами. Я не маю на увазі якесь фанатичне захоплення такими людьми, якесь мавпування їхньої поведінки, а його справжню повагу до способу життя, мислення „неспаплюжених цивілізацією“ людей села. Їхні жалі та проблеми, вочевидь, не ставали його проблемами, але він розумів ці жалі і переймався цими проблемами.

Звідки це в народженому в родині радянського військового? З пошуку. Йому постійно бракувало пояснень багатьох явищ, і його вражало, що на найскладніші питання могло відповісти саме життя. Постулати буддизму, тибетська мудрість чи життєва позиція простого сільського музиканта з польської провінції — він однаково уважно ставився до найрізноманітніших речей. Єненко не припиняв учитися, вимагаючи цього й від інших. Для нього не існувало питання „звідки“ — їдь на село, слухай, слухай і ще раз слухай! Єдиним застереженням було, очевидно, як і чим слухати. Бо, якщо намагатися лише стати „своїм у дошку“ в сільській компанії, це нічого не дасть. Треба вміти слухати іншого, залишаючись собою. Слухати щирість, навіть якщо це щирість похвалання, толерувати консервативність традиціоналіста, а навіть впливатися нею, доки вона залишається у своєму природному вимі-

емоцій у пісню, яку люблять, з якою не розлучаються, яку вміють виспівати – нехай і під чарчину – і горлом, і серцем, і душею. Чи можуть щось таке зрозуміти люди, для яких задоволення – це „ловити кайф“, а пісня – блатні „шансони“ під гітару? Роман Єненко шукав інших цінностей.

У зацікавленні автентикою він міг втамувати свою жагу пошуку, і відчував у цьому постійну потребу. Вже увійшовши як професійний виконавець до складу київського „Древа“, він ніколи не сприймав спів – репетиційний чи концертний – як рутину. Не терпів співання „а ось просто так собі“, в сенсі млявого відкриття рота й видавання „на-гора“ псевдобілого голосу. Коли вже співати, нехай навіть при столі за чаюванням, то співати на повен голос, щоби боги почули!

Однак пісня і поза такими моментами залишалася для Романа тим наркотиком, без якого важко було уявити бодай кілька днів. Гарно на душі – співається, тужно – теж співається. У цьому, певно, і є основна сутність української пісні: вона залишається останньою розрадою і виконує свою роль до кінця. Умерти співаючи – не найгірший кінець, який можна собі побажати. Маю надію, підсвідомість Романа щось таки наспівувала йому „з улюбленого“ в останні миті життя.

Не знаю, якою мірою він вірив у знаковість та символічний сенс давніх пісень. Імовірно, кожна пісня може мати різні тлумачення, а їхня глибина часом вражає. Не треба жодного Нострадамуса, щоб віднайти в народній пісні причини вічної української безвиходи, пасток нашої ментальності, коливань між українським „хочемо“ і „можемо“. Специфічним і вражаючим у цьому контексті розділом пісенної творчості є похоронні псалми. Для атеїзованої і зрадянської людини зі Сходу, якою певний час був також і я, існування таких пісень було шокуючим відкриттям. У цих творах символи більше ніж достатньо. „Ой, ви, голуби, ой ви белиє, ой що ж ви мені да й наделали // А ми не голуби, а ми янголи, а ми янголи-хоронителі, грішним душам покровителі // Полетіла душа на восток сонця, а там раї позакривані // Полетіла душа на захід сонця, а там пекла поодкривані, грішними душами переповнені // А тобі, голова, на смолі киліть, а тобі, душа, на отвіті летіть!“ Цей псалом завжди найкраще звучить під церковними банями, напевно пісня зрослася за віки свого існування з церквою настільки, що поза її святими стінами відмовляється ви-

рі, вслухатися в пульс життя. Традиційна сільська пісня була обов'язковим атрибутом і метою виїздів Романа „на терени“, вона розкривала перед ним коди цієї щирості, розкривала таїну буття.

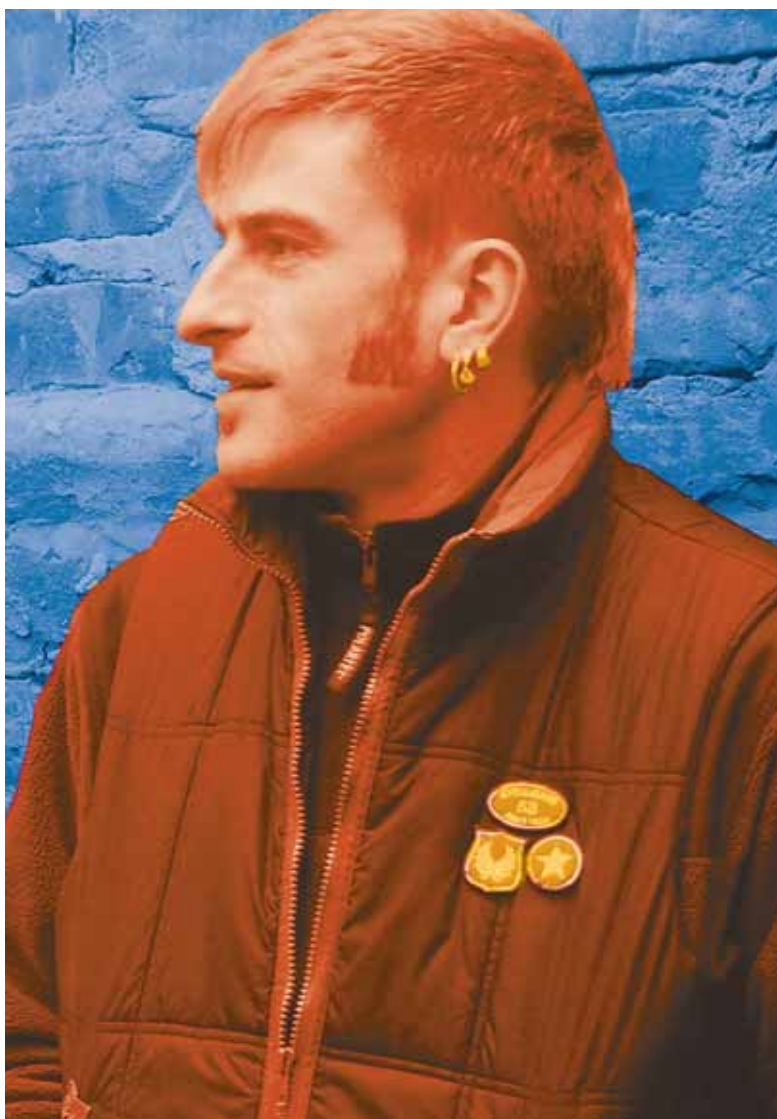
Він ненавидів міський снобізм. Сноби можуть скільки завгодно сичати один на одного з пихою і погордою, однак зась їм до простих людей, які мозольно заробляють на хліб собі та ще й забезпечують місто власноруч зготовленими делікатесами, що ними полюбують урізноманітнювати свій раціон ненавчені працювати руками міщухи. А посміятися над селянами... Вони й самі посміються над собою: авторонічність народної творчості – одна з найорганічніших її рис. Прикладом є хоча б взаємостосунки у співочому гурті поліського села Переброди, де єдиний чоловік, дід Іван (Бондарко) постійно висміюється жінками – мовляв, і співати він не вміє, лише хи-

зується київськими запрошеннями на концерти, та й узагалі пів життя у лісі провів, на сопілку граючи... Ці нехитрі жарті не образливі й не зверхні, а вміння посміятися у першу чергу над собою завжди цінувалося в українській традиції. Позбавленні власних коренів міщухи натомість схильні до самозакоханого месіанства, проголошуючи загальновідомі банальності мало не як одкровення Господні. Що вони знають про спражне життя? Що вони знають про село? Вважають, що селяни копірсаються у багні, крутять свиням хвости і безпросвітно пиячать темними вечорами на своїх хуторах. Натомість уявити собі життя без тусовочної марноти міщухи не можуть, їм конче купити квиток на Канари, щоб бодай на мить відчути себе повноцінними. Селяни, чи то пак, селянки, з цим відчуттям народжуються. З цим відчуттям вони живуть, працюють, ростять дітей і – творять,кладаючи всю гаму

конувати свою небуденну місію. Після смерті нашого друга символічне значення цих псалмів проявилось ще гостріше. Єненка спалили в крематорії, і його душі, як тій, із підляського псалму „Вилетіла душа з тіла“, справді ніде було подітися. У знаній багатьом пасхальній „Страдальній матері“ основне питання – „за яку провину?!“ Ми, згадуючи Ромка, теж шукаємо на нього відповідь.

Чи ж він уже виробився, виспівався, витворився? Чи багато в Україні фольклорних співаків, які за годину-другу продемонструють вам відмінності архаїчної пісні Полісся й Слобожанщини, Подніпров'я та Полтавщини? Чи багато креативних організаторів, здатних продукувати ідеї популяризації автентики доступними шляхами, без завдання шкоди самій традиції? Чи багато обдарованих художників, здатних донести суть народного самоствердження у стилі, найменш схильному до невдалого копіювання примітивізму, а навпаки – у його взірцевій сучасній репрезентації. Ромкові малярські твори знаходяться тепер у різних приватних збірках. З них споглядають самозакохані лелеки, задумливі довгокосі красуні, пишні квіти, гордовиті жар-птиці. Їх об'єднує внутрішня шляхетність, притаманна самому Романові. Він підписував ці картини короткими влучними висловлюваннями, які не до снаги теперішнім глобалізованим мізкам: „дівка спить а волосся їй сказилось та за вітром закрутилось“, або ж „птиця-цариця оком дивиться пір'ячком стелиця як літає вогнем грає“. Ромкові орнаменти прикрашають кілька компакт-дисків „Древа“ та інтернет-сторінку „Гуртоправців“ – фольклорного гурту, очолюваного приятелькою Романа Іриною Клименко.

Феномен Єненка полягав у тому, що залишаючись зовні модним і відомим у різних товариствах „столичним парнем“, всередині він зберігав душевний спокій і врівноваженість сільської людини, що їй будь-які громи і блискавиці довкола видавалися скороминущими і не вартими уваги. Можливо тому він і не очікував смерті. Вона прийшла несподівано для всіх нас і вихопила його з бурхливого виру життя. Завдяки цьому балансу поміж модерном ХХІ століття і консерватизмом традиційного сільського менталітету Романові вдавалося бути собою і в численних експедиціях, з такими їх незмінними атрибутами, як постійна відкритість на будь-якого „носія традиції“, аж до нічних гулянок навколо пля-

щини при увімкненому диктофоні, і на наукових конференціях, де треба було презентувати результати досліджень фольклорного руху в нашій частині Європи, і в київських нічних клубах, де він „відривався по повній“. Можливо, деякі його друзі і не підозрювали про інші обличчя Романа, його ж самого це хвилювало якнайменше.

Завдяки постійній спрагlostі нового шукав він глибоко: в глибині душі, в глибині і багатстві відчуттів, в глибині пізнання інакшості. Кожна інша людина, що відповідала Романові за мірою щирості й відкритості, була для нього незаперечною цінністю, яку оберігав і від якої вчився. Для такої людини був готовий зробити все, хоч і вдавав часами холодного спостерігача. Вартісними для нього були товариські і братські стосунки. Після смерті старшого брата Костянтина для Романа цей пункт став ще болючішим, шукання близьких душ продовжувалося ним

аж до самої своєї загибелі. Втягнув він у систему своїх ціннісних координат і чоловічий гурт „Селюки“, учасником якого мав щастя бути і я. Роман дозволив нам бути його „товаришами“ (в давньому, козацько-чумацькому сенсі) і відчувати тепло його братньої опіки. З ним було комфортно – навіть коли він сердився. Він виховував у нас почуття взаємної довіри і відповідальності, щоб кожен навчився нести в собі вартість „фольклорної“ спорідненості, радити спільному буттю, дарувати один одному сили із глибин власного голосу.

Всі ці слова – про нашого гурту, Романа Єненка, котрого вже рік, як немає з нами. Лише слова. Бодай же слова.

Оригінальна копія мистецтва

(або розповідь про те, як копіювальна машина та пошта можуть стати складовою частиною мистецьких процесів)

Мистецтво копіювання (ксеро-мистецтво), так само, як і мистецтво фотографії вважається в мистецтвознавстві меншинним. Зрештою, брак інформації щодо копі-арту підтвердив і бразильський експериментатор згадуваної сфери Паульо Бруски, коли заявив, що „копі-арт — не надто популярне мистецтво, але відоме серед тих, хто причетний до поштового мистецтва“.

» Копі-арт бере свій початок в 60-х роках ХХ століття, та значне його поширення відбулося десятиліттям пізніше. Мистецтво пошти долучилося до таких мистецьких течій ХХ ст., платформу яких важко охарактеризувати однією чітко вираженою дефініцією. Зрештою, для мистецтва другої половини минулого століття це характерно загалом, адже це був період, коли

руйнувалося чимало норм, канонів, правил та критеріїв мистецької комунікації. Границі мистецтва пересунулися далеко поза межі естетики. На перший план виступає творчий задум митця, який вносить у мистецтво нові виміри. Аналогії цьому знайдемо і в мейл-арті, який проголосив, що сам по собі феномен комунікації з мистецтвом важливіший від естетич-

них аспектів твору, та заакцентував потребу оригінальності в комунікації. Мейл-арт та копі-арт діють в певному симбіозі, причому мейл-арт займається питанням комунікації, а копі-арт — проблемою оригінальності твору.

З приводу мейл-арту висловилося 23 митців з десяти різних країн, які в італійському місті Парма підписали маніфест, де, крім іншого, уточнюється суть нового мистецького напрямку: „Мейл-арт — це спосіб комунікації. Він означає трансляцію інформації до однієї або більше осіб, як до знайомих, так і до незнайомих адресатів. Мейл-арт виник як опозиція нудним мистецьким школам, цінованих критиками та покупцями мистецтва, які й досьогодні умирять та витісняють мистецький пошук, орієнтуючись виключно на сферу економічну. Мейл-арт постійно змінюється, розвивається. І все це відбувається завдяки співпраці тисяч митців-бунтівників, які зробили з мейл-арту новий мистецький, культурний та суспільний світ” (Pierwszy międzynarodowy manifest Mail Artu. Mail Art czyli sztuka poczty. — Warszawa: Muzeum Narodowe, 1991 — С. 26).

Термін „ксерокопія” старший за мистецтво копі-арту. 1939 року американець Честер Ф. Карлсон запатентував свою технологію копіювання — першу електростатичну копіювальну машину. Первісно ксерографію розуміли як репрографічну техніку. До сфери образотворчого мистецтва техніка ксерографії була залучена всередині 60-х, завдяки першим копіям Бруна Мунарі та Йозефа Бойза, датованих 1964 роком. Копі-арт завдяки простоті й оперативності методу досяг широкого художнього застосування. Та забезпечити копії статус мистецького твору було нелегко, оскільки копіювання не належало до арсеналу образотворчих технік у період, коли цінувалися автентичність та неповторна оригінальність твору. І якщо спиратися на суто логічну концепцію, сенс слова „копія” полягав якраз у запереченні її оригінальності, а отже копія не відповідала критеріям поважного мистецтва. Це суперечило моделі авангардизму, що базувалася на перманентному прогресі та мистецькій неповторності.

У зв'язку з популяризацією копі-арту необхідно згадати Й.Бойза, який скористався можливостями технології на користь „отехнізування” художніх практик. У 1964-му на виставці „Documenta” в Касселі Бойз оприлюднив твори з циклу „Грета Гарбо”, виконані за посередництвам ксерокопії. Копія стала мистецьким артефактом, презентованим на всесвітньому огляді сучасного мистецтва, а оригінал та дублікат зрівнялися у вартісному потенціалі, що викликало значне незадоволення в тодішніх колах теоретиків мистецтва. Копі-арт не бачить різниці між оригіналом та копією, отже уможливорює нелімітований тираж, де кожна копія – оригінал. Учасник мейл-артових акцій, використовуючи методи копі-арту, має змогу розіслати безліч копій, які спонукають адресатів до подальшої образотворчої маніпуляції шляхом деформації „оригіналу”, стирання, ефектів руху, кумуляції кількох оригіналів в одне ціле колажуванням, поєднанням площинного взірця (оригіналу) з іншими предметами і т. п. Розіслані копії „дотворює” саме адресат, який може продукувати необмежену кількість мультиплікатів, і вони зовсім не мусять бути ідентичними. Згодом виникає ореол креативної безкінечної гри, що використовує образотворчі методи.

До тих, хто скористався необмеженістю репродуктивного процесу копіювання, крім Бойза належав і німець Тім Ульріхс. У 1961-му він виставив самого себе, чим випередив мистецтво перформенсу та пов'язаного з ним боді-арту. Ульріхс відомий в копі-арті зокрема концептуальним характером своєї творчості, а також тим, що створював безконечну образну та текстову інформацію безперервним повторюванням процесу копіювання за участі публіки.

У зв'язку з появою цих напрямків мистецтва почали виникати різні курси та школи, які підтримували використання копіювальних машин в мейл-арті.

Ініціатором курсів став засновник мейл-арту Рей Джонсон, який на початку 60-х працював з машиною, що копіювала монети. Пізніше, в 70-х курси мистецької копії провадили Со́ня Шеріден (Інститут мистецтва, Чикаго) та Пауль Бруски (Католицький університет, Ресіфе). Слід наголосити, що засоби та методи копі-арту після декількох десятиліть атестувалися в академічній сфері в рамках нових підходів до мистецької творчості.

Копі-арт використовується митцями передусім для виготовлення листівок, конвертів, марок та каталогів. Зацікавлення мейл-арту ксерографією було зумовлене зокрема економічними, технічними та репродукційними вигодами копі-арту. Швидко й зручне тиражування твору доповнює арсенал інших множильних функцій, які копіювальна машина уможливорює на рівні мистецтва копії. Сенс безконечної копії близький до безконечності комунікаційної мережі. Навіть на пізніших стадіях мейл-арту, в т.зв. Network-акціях співпраця базувалася на перманентній копії, без використання оригіналу. Естетика мультиплату в network-у заперечувала потребу оригіналу, який став зайвим і втратив цінність.

В мейл-арті та копі-арті гра й креативність належать до головних чинників творчого підходу. Гра привносить у процес творчості підсвідомий експеримент, у якому можуть бути активними й інші учасники поштової мережі. Варіабельні методи копі-арту уможливають доопрацьовувати оригінал

багатьом митцям, які обмінюються результатами своєї роботи з іншими авторами за посередництвам пошти. Таким чином виникає доволі велика кількість мистецьких творів, що передаються поштовою системою від відправника до адресата і далі, причому кожна новостворена копія однаково далека, як від первісного „оригіналу”, так і від раніших („ближчих” до нього) копій. Мережі мейл-арту доступні всі можливі варіанти комунікування: від А до Б, від Б до В, від В до Г, від Г до А, від В до А і т.д. Послідовне поширення копі-арту знайшло відгук і в багатьох міжнародних експозиційних проєктах та призвело в 1985 році до створення спеціалізованого музею в німецькому місті Мюльгайм (Mülheim, Museum für Fotokopie).

Значення взаємодії цих двох „мистецьких альтернатив”, мейл-арту та копі-арту, полягає передусім у розв'язанні проблеми автентичності та оригінальності. Адже, МИСТЕЦТВО – ЦЕ КОПІЯ, КОПІЯ – ЦЕ МИСТЕЦТВО.

Україномовна Америка Юрія Тарнавського

» Ембріональним зародком процесу формування Нью-Йоркської Групи поетів можна вважати зустріч, наприкінці 1953 в Нью-Йорку, студентів і поетів-початківців Юрія Тарнавського та Богдана Бойчука, які, скоро перейшовши від теоретичних розмов про літературу до плянів зустрічей та читань, згуртували біля се-

бе ґроно молодих літераторів та малярів. Більшість членів цієї початкової групи згодом відійшли від „модерністів” Тарнавського і Бойчука, та в 1955 до них приєднався Богдан Рубчак, що став третім кільцем основної „трійці”. Якщо Бойчук мав вирішальний вплив на організаційні питання, а Рубчак грав провідну роль у формуванні інтелектуального обличчя групи, то Тарнавський був її естетично-концептуальним теоретиком. Інші члени „первісної сімки” (Женя Васильківська, Емма Андіївська, Патриція Килина, Віра Вовк), незалежно від їхніх індивідуальних (іноді вельми потужних) талантів, у житті Нью-Йоркської Групи як колективного явища мали значення другорядне.

Тарнавський (нар. 1934 на Бойківщині) відомий, насамперед, як поет, автор віршів позначених своєрідним і (бодай в царині української поезії) неповторним стилем, а також комплексом філософських поглядів, вельми наближених до екзистенціалізму в Сартрівському варіанті. Переважна більшість його поезій писана вільним віршем, заснованим на ритмі розмовної мови й позбавленим традиційних поетичних засобів та орнаментів, мало не депоетизованим. А заголовок його першої збірки, „Життя в місті” (1956), відзеркалює „середовище” творчих зацікавлень поета, який свідомо і цілеспрямовано умістив себе і свою поезію серед нечисленних в нашій літературі того часу творців принципово урбаністичних. Урбаністичними, а то й підкреслено „інтернаціональними” є й „теми” його поезії, в якій рідко (за винятком політичних віршів 1980х-90х) з’являються натяки на Україну й українську традицію; часто це вірші міських американських буднів, які стають „українськими” з огляду на мову, якою вони написані, при чому мову також „інтернаціоналізовану”, в якій нерідко виринають неприродні для українського вуха (бодай в оті часи, коли глобалізаційні процеси та американізація масової свідомості іще не приголомшили українського мовлення навалюю чужомовних запозичень) „кальки” з англійської.

Тарнавський теж плідний прозаїк і драматург. Його повість „Шляхи” (1961) Юрій Лаврінченко назвав важливим „кроком до здійснення українського прозового твору інтернаціонального значення”. Як у сфері „інтернаціональних тем”, так і в царині мовно-стилістичній його проза прямує плече-в-плече з творчими шуканнями поезії, отож, закономірно критики сприймають англломовні видання його романів, як твори органічно американські. Пропонований уривок з роману „Гіпокрит”, із відлунням модернізованих тем Шекспірового „Отелла”, з’явився в Українській літературній газеті (Мюнхен) у 1958.

Марко Роберт Стех

Юрій Тарнавський

„ГІПОКРИТ”

(уривок з роману)

» ...Він помітив, що двері перед ним відчинилися (і теж помітив, що перестав стукати) і побачив чоловіка: худого, з кістлявим обличчям і рідким чорним волоссям, і тоді сказав (а його мозок все ще не працював і здався набитий димом): „Пробачте, пане Кальваріні... вибачте, що вас турбую... я хотів вас бачити”, і коли він сказав ці слова, його єство згасло (як людина, що, пройшовши повз місце, де вона налякала чогось, і втратила контроль над собою, знову стає спокійною і певною себе, забуваючи про цю хвилину слабости, наче б те, що вона тоді відчувала зовсім не було слабкістю, наче б воно насправді ніколи не скоїлося), і тепер, прислухаючись до слів чоловіка, він ступив у помешкання, обернувшись, щоб бачити, як чоловік замикав двері і як він говорив.

„Я саме спав”, сказав чоловік, „хоч властиво тепер я тільки лежав на канапі, бо десь півгодини тому задзвонив телефон і збудив мене... та той, хто дзвонив, повісив слухавку, не сказавши нічого.... Я не знаю, хто це міг бути.... І відтоді я тільки лежав на канапі, не можучи заснути....”

„А ви самі тепер?” він перервав чоловікові мову, роблячи це немов не з цікавості, а на те, щоб не дозволити йому говорити про щось, чого він сам не хотів чути.

„Так”, відповів чоловік, „моя дружина пішла до кіна....Я мав працювати, тому вона й пішла сама... та праця якось не йшла мені сьогодні, то я й ліг спати....”

„О”, зрадив він, знову перериваючи чоловікові мову своїм дзвінким, радісним голосом, не стараючись приховати свого вдовolenня, немов намагаючись передати його чоловікові, „я тільки хотів говорити з вами про те, що я пишу тепер.... Це не візьме довго....”

„О, не турбуйтеся”, відповів чоловік, „я однаково не можу спати. Давайте, сядемо”, ведучи його у вітальню, де єдина настільна лампа на столику біля канапи світилася, як римський фонтан, переливаючись світлом, „я радий, що ви прийшли.”

„Це не триватиме довго”, перервав він знову чоловіка, немов кінчаючи своє попереднє речення, а тоді, сівши на канапу і підждавши трохи, спитав: „А ваша дружина скоро повернеться?”

„Так”, відповів чоловік, „вона буде тут десь за півгодини.... Вже близько трьох годин, як вона пішла. Та ви не турбуйтеся, вона не перешкоджатиме нам... ми можемо сидіти, доки захочемо....”

„Ні”, сказав він, усміхаючися майже непомітно, „це не триватиме довго.”

„Ну, говоріть”, сказав чоловік, сідаючи на канапі біля нього, „я слухаю.”

„Ну, от, справа така”, почав він, мружачи очі й дивлячись на худе, жовте обличчя чоловіка, на його блискучий череп, що мерехтів під рідким

волоссям, „я саме приходжу з одного місця, де мене безпідставно обвинувачено в багатьох прогірах.... Властиво це так мені здається, що безпідставно.... Ну, от.... Одне з цих обвинувачень стосується книжки, що я саме пишу.... Я не думаю, що я загадував вам колинебудь про неї... вона базована на Шекспіровім Отеллі, та я назвав її Яго“, і тоді він замовк, немов ждучи, щоб чоловік заговорив, а, коли це не сталося, він додав: „Як ви дивитесь на це?“

„Яго?“ спитав чоловік. „Іншими словами, ви хочете концентруватися на проблемі Яго, а не Отелла.“

„Так“, відповів він із барвою задоволення в голосі, вимовляючи свої слова похапцем, немов боячись, що чоловік нараз змінить думку і скаже щось протилежне до цього, що саме сказав. „Я роблю Яго героєм моєї драми... бо він є властиво центральною постаттю навіть у Шекспіровій п'єсі. Отелло це тільки позірний герой... герой вимушений, тоді, як Яго справжній, природний герой... він заслуговує, і насправді дістає, найбільше уваги.... Так, наприклад, з п'ятнадцяти сцен п'єси, Яго присутній у тринадцятих, тоді, як Отелло тільки в дванадцятих.... Я пішов би навіть так далеко, що сказав би, що симпатія Шекспіра є по стороні Яго, тільки через загальну думку того часу він мусів зробити героєм Отелла.... Ну, а як самі бачите, наслідки цього не дуже добрі... вся „трагедія“ нагадує поганенько написану мелодраму....“

„Ну“, сказав чоловік, усміхаючись розгублено, „я не йшов би аж так далеко.... навіть коли Отелло мелодрама, а не трагедія, вона таки досить добре написана.... Шекспір знав, що чинив....“

„Та, та...“ заговорив він, гублячи владу над своїми словами, що втікали з нього, як вода з посуду, подірявленого кулями, „та він не є.... Отелло не є добрим.... Проаналізуйте його.... Отелло є трагедією про ревності, і Яго є багато кращим взірцем ревності, ніж Отелло... Отелло поводить ся, як гімназист, що закохався.... Шекспір зробив велику помилку, роблячи Отелла героєм драми....“

„Ну“, сказав чоловік знову, дивлячись холодно йому в обличчя, „одне є певним: Шекспір не вибрав Отелла тому, що боявся зробити Яго героєм твору.... Він написав Річарда III, якщо я не помиляюся, десять років до Отелла, а Річард III є безперечно чорнішим типом, ніж Яго.“

„Так!“ майже закричав він, випростовуючи спину, „Та Річард III показаний негативним типом, тоді як він мусів би зробити Яго позитивним.“

„Чому?... Як ви розумієте це?“ спитав чоловік. „Ви хочете зробити Яго позитивним типом?“

„Так“, відповів він, а тоді додав, немов намагаючись виправдати себе: „Ні, не зовсім.... Я не мав на увазі „позитивним“ в стислому значенні слова... моделю для наслідування.... Я висловлюю співчуття до героя твору... до Яго... так, як Шекспір співчуває Отеллові....“

„Ну, а як ви виправдали б ваше співчуття до Яго? У нього немає нічого ні чистого, ні шляхетного...“ сказав чоловік.

„Ооо!“ закричав він, тепер встаючи з канапи, дивлячись чоловікові просто в очі своїми: гострими і твердими, як дві шпаги, що ніби вперлися в чоловіків круглий, блискучий череп. „У Яго маємо багато шляхетного і чистого... наприклад його ревності. Хіба ви не думаєте, що щире почуття ревності є цілком шляхетним?... Так, як шляхетним є саме бажання жити, чи, наприклад, бажання правди, бо людина прагне правди, так, як любові.... Ревності це наш найкращий вихід... нас посадили у наші соковиті тіла, і ми робимо, що можемо... ми переживаємо всі ці жахи смерті, самоти, і т. д., і коли людина хоче затримати свою любов, кидаючись до ревності (бо це єдиний засіб, що їй лишається), то-

ді на неї дивляться косим оком і називають „негативною“ Ну“, він підніс свій голос, „ну, ось, що, наприклад, зробили б ви, якби ваша жінка спала із кимсь іншим саме в цей момент?... Що ви зробили б тоді... га?“ і він продовжував говорити ще голосніше, „І що ви зробили б, як я сказав би вам, що ваша дружина не була в кіні сьогодні, як вона казала?... Що б ви робили тоді? Як ви дивилися б на Яго тоді? Чи ви все ще називали б його „нешляхетним“ і „нечистим“?... Як ви зберегли б тоді вашу „шляхетність“ і вашу „чистоту“? Я вже бачив таких добродіїв, як ви, що кажуть, що ревності є хворобою, та вони не говорили б так, якби були в такому становищі, що вимагало б ревності у них....“

» Ревнощі це найшляхетніша із усіх чеснот... вони є засобом карання себе за те, що людина потребує кохання.... Так, це карання себе, це кара за злочин, який людина чинить, кохаючи.... Ось, де чеснота!"

Коли він вимовив слово „чеснота“, він почув, як голошний звук, що здавався круглим, як слива чи горіх, впав у його вухо (спершу справляючи на нього враження, що сталося щось важливе і невідкличне), і тоді він, думаючи, що це була тільки його уява, думаючи, що слово „чеснота“ зазвучало так в його вухах (як щось важке, закриваючись – як велетенська, залізом окута скриня, як він здав собі справу нараз), заплющив очі і постояв отак у мовчанці і темноті якийсь час, немов відпочиваючи, немов лежачи в гарячій і присипляючій світлі сонця, та чуючи, як хтось заговорив нараз за його спиною, він здригнувся, немов пригадав про бридке й жахливе завдання, що все ще ждало його, розплющив очі, і повернувши голову (а його ноги лишилися непорушно на долівці, неначе прибиті цвяхами до неї), побачив чоловікову дружину, що стояла у дверях, з чорною торбинкою і чорними рукавицями в руках, і коли він повернувся, він почув, як вона сказала: „Та що це ви сваритеся, чи що?“ і слова ці розізлили його, зробили його більш невблаганним і жорстоким, стерши почуття ніжності, яке він відчував, говорячи до чоловіка піднесеним голосом, і тоді він повернувся назад усім тілом і, дивлячись на жінку, сказав: „Я саме сказав вашому чоловікові, що ви не були в кіні сьогодні.“

„Що?... Що ви кажете?... чи що?“ заговорила жінка, дивлячись на нього широко розплющеними очима, що тепер були великі й круглі, немов з покладеними на них чорними гудзиками. „Що ви говорите?!“

„Я кажу, що ви були з іншим чоловіком“, проказав він чітко, все ще дивлячись у її очі, та тепер усміхаючись майже приязно. „Я також кажу, що ви цілувалися з тим чоловіком, їдучи в таксі по місту. Я кажу далі, що ви саме були в ліжку з цим чоловіком, бо я чую від вас носом його рідину... себто“, він поправив себе, „його насіння на вашім животі.... І ви примусили вашого чоловіка бути ревним, дуже ревним, пані Кальваріні, до тої міри ревним, що він не міг писати сьогодні... а може він не хотів працювати на таку суку, як ви, що бігає з іншими чоловіками... та все ж він старався удавати, що він не знає ні про що, що він не бачить нічого, що він не чує нічого.... Правда, пане Кальваріні“, обернувся він до чоловіка, „хіба ви не удавали втомленого сьогодні? Хіба ви не удавали сонного? (бо людина, що спить, напевно збудилася б скоріше, ніж за п'ятнадцять телефонних дзвінків)... хіба ви не удавали, що ви не були ревним?“ і коли він сказав ці слова, бачачи, як чоловік втиснувся в кут канапи, впхавши своє худе тіло між м'які подушки, немов намагаючись сховатися там, він повернувся поволі і, тримаючи голову високо, пішов до дверей гордою, зухвалою ходою, проходячи повз жінку (що пропустила його), не торкаючись неї, питаючи себе: „Ну, і як я дізнався про всі ці речі отак раптом?... Як дізнався я про них?..."

Пройшовши вузьким, освітленим коридором і відчинивши двері, він вийшов із помешкання, і ступив у ясну атмосферу сходової клітки, і зачинив двері за собою з голосним, тріскучим звуком (як клацання, що виходить із пащі великої м'ясожерної тварини, що даремно намагається вкусити щось своїми гострими зубами)...

Чесько-український/українсько-чеський кишеньковий словник

Орнст, Ярослав та кол.: Чесько-український/українсько-чеський кишеньковий словник, в-во „Оломоуц“, Оломоуц, 2005, 1 видання.

» Наприкінці 2005 р. вийшов незауважений загалом Чесько-український/українсько-чеський кишеньковий словник, заповнюючи таким чином ту помітну прогалину, яку при своїх більш чи менш фахових україністичних зайняттях відчували передусім студенти і випадкові користувачі.

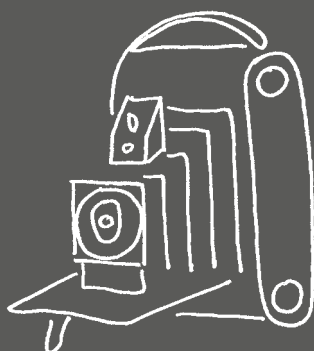
Хоча в Чехії перший том великого Українсько-чеського словника (А–О) вийшов у 1994 р., а другий (П–Я, кол. авторів, Прага, вид. „Академія“) у 1996 р., а у Києві в 1988 та 1989 рр. було видано у двох томах Чесько-український словник – нині придбати їх практично неможливо. У дев'яностих, щоправда, вийшло друком кілька малих спеціалізованих підручників, та їх звичайний користувач може використати лише спорадично, не кажучи вже про те, що в них багато помилок.

Новий кишеньковий словник зручний не тільки своїм розміром (містить прибл. 10 тис. чеських заголовних слів, 17 тис. українських), а й доступною ціною (200,- Кч). До того ж, у словнику є кольоровий додаток (людське тіло, звірі, рослини і т.д.), багато чорно-білих ілюстрацій, короткий огляд української граматики та найчастіше вживаних фраз.

Словник оглядовий і його можна рекомендувати кожному, хто якось чином цікавиться україністикою, Україною, подорожує на схід або має українських приятелів.

Більше інформації на: www.nakl0l.net

Ріта Кіндлерова

„Щодня тисячі нових
зображень ‚проявляються‘
на фотопапері, вплавляються
в поверхні компакт-дисків,
цифровими масивами
закладаються в пам’ять
комп’ютерів, серіями
електромагнітних модуляцій
летять телефонними
кабелями. Зображення
з’являються на світ
легко і швидко — разом
з ними росте і швидкість
ретрансляції ‚суб’єктивної
дійсності“.

Ольга Коцька